

Otwarty Skarbiec Pamięci

Studia Zespołu Archiwum Państwowego w Opolu
zebrane z okazji 60-lecia powstania instytucji

część pierwsza

OTWARTY SKARBIEC PAMIĘCI

STUDIA ZESPOŁU ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W OPOLU
ZEBRANE Z OKAZJI 60-LECIA POWSTANIA INSTYTUCJI

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W OPOLU

OPERA EXTRAORDINARIA

pod redakcją naukową
Mirosława Lenarta

Tom I

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

Mirosław Lenart (przewodniczący)

Aleksandra Starczewska-Wojnar (sekretarz)

Tomasz Heller

Sławomir Marchel

Henryk Niestrój

OTWARTY SKARBIEC PAMIĘCI

Studia Zespołu Archiwum Państwowego w Opolu
zebrane z okazji 60-lecia powstania instytucji

CZĘŚĆ PIERWSZA

NIEZMIENNOŚĆ IDEI I PRZEMIANY W CYKLACH CZASU

REDAKCJA NAUKOWA TOMU

Mirosław Lenart

MATERIAŁ AUDIOWIZUALNY PRZYGOTOWAŁ I OPRACOWAŁ

Sławomir Marchel

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W OPOLU

Opole 2013

RECENZENT
Prof. UO Dr hab. Tomasz Ciesielski

REDAKCJA WYDAWNICZA
Katarzyna Wiatkowska

TŁUMACZENIE ABSTRAKTÓW W JĘZYKU ANGIELSKIM
Patrycja Nosiadek

OPRACOWANIE TECHNICZNE I PROWADZENIE WYWIADÓW DOŁĄCZONYCH DO TOMU
Telewizja Polska S.A. Oddział w Opolu:
Sabina Kunicka
Piotr Kaziuk

PROJEKT OKŁADKI
Andrzej Szejnweis

Copyright © 2013 by Archiwum Państwowe w Opolu

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W OPOLU

PUBLIKACJA ZOSTAŁA SFINANSOWANA
przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych
oraz Urząd Miasta Opola

ISBN 978-83-904142-25
ISBN 978-83-62421-74-9

PROJEKT TYPOGRAFICZNY I SKŁAD:
Wydawnictwo TiT
Leszek Nocoń

OBJĘTOŚĆ: 11,75 ark. druk.
NAKLAD: 200 egz.
DRUK I OPRAWA:
Drukarnia SADY

Spis treści

Wprowadzenie	7
MIROSŁAW LENART, <i>Archiwisty dialog z nieskończonością.</i> <i>Refleksje na temat chrześcijańskich źródeł etosu pracownika służby archiwalnej</i>	9
RAFAŁ GÓRNY, <i>Opolskie archiwum miejskie i jego zasób</i> <i>do czasu zakończenia II wojny światowej.</i>	19
BARBARA SYPKO, <i>Sylwetki archiwistów opolskich.</i> <i>Wybrane biogramy z listy (nie) obecnych</i>	35
ALEKSANDRA STARCZEWSKA-WOJNAR, <i>Archiwalia wytworzone do 1945 r.</i> <i>w AP w Opolu. Z dziejów gromadzenia i opracowania zasobu</i>	67
ALEKSANDRA FOLTYN, <i>Kształtowanie polskiej części zasobu</i> <i>Archiwum Państwowego w Opolu w latach 1953–2012</i>	93
ALEKSANDRA FOLTYN, <i>Komisje Metodyczne i opracowanie polskiej części</i> <i>zasobu Archiwum Państwowego w Opolu w latach 1953–2012</i>	103
RENATA ŁUCZKÓW-MAKŁOWICZ, <i>Ewidencja, informacja, udostępnianie</i> <i>i popularyzacja materiałów archiwalnych w Archiwum Państwowym w Opolu</i>	135
BERNADETA GURBIERZ, ANETA MALIK, <i>Zbiory biblioteczne</i> <i>Archiwum Państwowego w Opolu. Ich tworzenie i charakterystyka</i>	145
ROBERT MALIŃSKI, <i>Problematyka nadzoru na przykładzie</i> <i>archiwów samorządowych woj. opolskiego wg stanu na rok 2000</i>	159
JOLANTA BUGAJ, <i>Nadzór archiwalny,</i> <i>czyli nie taki archiwista straszny, jak go malują</i>	173
Wykaz byłych pracowników Archiwum Państwowego w Opolu	183

Wprowadzenie

Z przyjemnością oddajemy do Państwa rąk pierwszy tom serii *Opera Extraordinaria* wydawanej przez Archiwum Państwowe w Opolu. Udostępnienie czytelnikom zbioru studiów przygotowanego przez pracowników naszego Zespołu wiąże się z obchodzoną w tym roku 60. rocznicą powstania instytucji. Nadany książce tytuł: *Otwarty skarbiec pamięci* nawiązuje do nowej formuły działalności opolskiego archiwum, opierającej się przede wszystkim na dostępności do źródeł znajdujących się pod naszą opieką.

Poszczególne teksty podzielone na części i pomieszczone w dwóch tomach rozpoczyna refleksja nad ideami wpływającymi na działalność instytucji oraz pracę zatrudnionych w niej ludzi ze względu na swoją czytelność w kulturze o korzeniach chrześcijańskich. Stanowi ona wprowadzenie do cyklu artykułów poświęconych historii opolskiego archiwum prezentowanej na tle skomplikowanej sytuacji polityczno-społecznej regionu. Nie zabrakło wśród opracowań także tekstu przedstawiającego sylwetki archiwistów, ukazującego jak wielu wybitnych i zasłużonych ludzi przewinęło się przez gabinety i magazyny archiwalne. Historie ich życia są dowodem na to, że miejsce to przyciągało zawsze ludzi nietuzinkowych i obdarzonych wyjątkową wrażliwością oraz chęcią poznania przeszłości. Z szacunku dla ich pracy, jak też zaangażowania w działalność archiwum, zrodził się pomysł zaproszenia osób, które wyraziły chęć podzielenia się swoimi wspomnieniami, aby zaprezentowały je w wywiadzie nagrany dzięki uprzejmości regionalnego ośrodka Telewizji Polskiej. Zarejestrowane wypowiedzi, z konieczności skrócone, zostały dołączone do niniejszego tomu. Całość nagrania zdeponowaliśmy w naszym cyfrowym tabularium jako cenne źródło dla przyszłych badań naukowych nad dziejami placówki, ale także kultury miasta. Pragnę w tym miejscu gorąco podziękować osobom, które wyraziły zgodę na zaprezentowanie przed kamerą własnych wspomnień. Forma żywego przekazu opowieści o przeszłości w znaczący sposób wzbogaca naszą publikację o element, który pokazuje, że człowiek jest szczególnym i niezastąpionym nośnikiem tekstu.

Kolejne artykuły pomieszczone w tomie ukazują codzienną pracę instytucji, zbiory jakimi dysponuje, historię ich tworzenia i poszerzania oraz działalność pracowników na polu nadzoru archiwalnego. Ten ostatni aspekt działalności wyspecjalizowanej grupy archiwistów przedstawiony został w formie odbiegającej od konwencji przyjętych w tego typu publikacjach. Znalazł jednak swoje miejsce w zbiorze ze względu na intencje autorki tego opracowania, pragnącej przedstawić stresujące nieraz aspekty działalności instytucji archiwalnej w nieco cieplejszym świetle. Część druga, publikowana w osobnym woluminie, prezentuje szczegółowe opracowania wybranych tematów dotyczących lokalnej historii, przedstawione w oparciu o materiały archiwalne. Zamieszczone tam opracowania w najlepszy sposób prezentują potencjał naukowo-badawczy Zespołu, który w dokumentach zasobu widzi nie tylko materię codziennych zmagani, związanych z pracami o charakterze kancelaryjno-porządkowym, ale także znajduje inspiracje do własnych dociekań i badań.

Mirosław Lenart

Mirosław Lenart

Archiwisty dialog z nieskończonością

Refleksje na temat chrześcijańskich źródeł etosu
pracownika służby archiwalnej

1. Pismo, czyli o tekstach, które nadają sens dziejom

Zapewne najbardziej znaczącym potwierdzeniem wagi pisma dla kultury cywilizacji Zachodu jest wypowiediane przez wiernych sformułowanie zawarte w niceo-konstantynopolitańskim wyznaniu wiary z 381 roku¹. Chodzi o przywołanie autorytetu uznanych za natchnione przekazów, stanowiących uzasadnienie i jednocześnie bezpośrednie potwierdzenie kluczowej dla chrześcijaństwa prawdy w słowach: „i zmartwychwstał trzeciego dnia, jak oznajmia Pismo”. Podkreślanie wagi zapisu prawdy o zmartwychwstaniu znajdujemy też u św. Pawła, który w 1 Liście do Koryntian oznajmia (1Kor 15,3–4):

Przekazałem wam na początku to, co przejąłem: że Chrystus umarł — zgodnie z Pismem — za nasze grzechy, że został pogrzebany, że zmartwychwstał trzeciego dnia, zgodnie z Pismem.

Nieco dalej Apostoł narodów wyrazi jeszcze kluczowy dla chrześcijan fakt (1Kor 15,14–16):

A jeśli Chrystus nie zmartwychwstał, daremne jest nasze nauczanie, próżna jest także wasza wiara. Okazuje się bowiem, żeśmy byli fałszywymi świadkami Boga, skoro umarli nie zmartwychwstają, przeciwko Bogu świadczylśmy, że z martwych wskrzesił Chrystusa.

W przytoczonym cytacie wyraźnie odbija się znaczenie, jakie cywilizacja, której jesteśmy dziedzicami, nadała zapisanym słowom. Ich istnienie od początku wpływało w sposób istotny na rozwój kultury i religii, przede

---

¹ Więcej na temat znaczenia pisma w: W. J. Ong, *Oralność i piśmienność. Słowo poddane technologii*, przeł. i wstępem opatrzył J. Japola, Lublin 1992.

wszystkim jednak kształtowało postawy, co widać na przykładzie cytowanych wyżej fragmentów, w których św. Paweł nazywa świadkami Boga osoby w sposób wierny przekazujące treści wiary.

W początkach chrześcijaństwa bardzo szybko dawanie świadectwa prawdziwego o dziele zbawczym Chrystusa, zapisanej w księgach, przyjęło wymiar bardzo konkretny za sprawą zastępów męczenników, będących z definicji *martyres* (gr. *martyr* — ‘świadek’). W ich wierze uobecniła się w sposób widoczny pokora względem formy nauczania (przekazywanej w zapisie), której stali się dziełkami. Dlatego z tak wielkim szacunkiem pierwsi chrześcijanie odnosili się do tekstów, w których przechowano Słowo Boże najpierw w formie *logiów* (spisanych wypowiedzi Jezusa) oraz późniejszych od nich ewangelii.

Warto przypomnieć, że zwoje opisujące dzieło Zbawienia oraz nauczanie Syna Bożego stały się przedmiotem ataków, których celem było nie tylko ośmieszenie ich zawartości, ale także fizyczne zniszczenie. Incydenty takie nasiliły się w czasach prześladowań chrześcijan, kiedy publicznie palono księgi stanowiące szczególnie cenny skarb pierwszych wspólnot chrześcijańskich. Być może właśnie sięgający do tych faktów przekaz o obronie skarbów Kościoła przyczynił się do późniejszego wskazania św. Wawrzyńca jako patrona bibliotekarzy i archiwistów choć w jego opisach męczeństwa znajdziemy raczej informacje o dokumentacji księgowej, jaką gromadził, pełniąc powierzone mu zadania. Nie zmienia to jednak faktu, że najcenniejszymi materialnymi dobrami wspólnot były właśnie zwoje z odpisami uznanych za natchnione ksiąg.

Passio tego diakona z otoczenia papieża Sykstusa II (stracony 6 sierpnia 258 roku w Rzymie), który poniósł śmierć za rządów Waleriana I (Publius Licinius Valerianus: 253–260) koncentruje się na wydarzeniu związanym z żądaniem namiestnika rzymskiego, który pragnął przejąć majątek kościelny. Wawrzyniec, pełniący funkcję administratora dóbr wspólnoty chrześcijan, miał zostać wyłączony z orszaku skazanych razem z papieżem, ponieważ liczone na to, że ulegając namowom i groźbom, odda mienie powierzone jego opiece. Według przekazów miał poprosić o kilka dni zwłoki, aby mógł zebrać „skarby Kościoła”. Stawił się następnie przed obliczem namiestnika i zamiast pieniędzy oraz cennych przedmiotów przedstawił rzeszę ubogich, którymi opiekowała się gmina rzymska. Ten akt oraz przypisywane mu słowa: „Otóż masz Waleryanie skarby Niebieskie, których się nigdy nie przebierze; kto je tu kładzie, ten je znajduje i z lichwą wielką one w Niebie weźmie”² zawładnęły wyobraźnią autorów, którzy w wielu wersjach przedstawiali następnie owo spotkanie późniejszego męczennika z tyranem. Zuchwały czyn Wawrzyńca stał się zresztą

---

² Cyt. za: P. Skarga, *Żywoty świętych starego i nowego zakonu na każdy dzień przez cały rok wybrane z poważnych pisarzy i doktorów kościelnych...*, t. 2: Petersburg 1862, s. 146 (wydanie fototypiczne: Warszawa 1997). Skarga w opracowaniu żywotu posługiwał się najpewniej opracowaniem kolońskiego kartuza Wawrzyńca Suriusa.

powodem wyjątkowo okrutnego sposobu zadania śmierci — był przypiekany żywcem na żelaznym ruszcie.

Niezwykłe obrazowo opisał męczeństwo Wawrzyńca św. Ambroży, na którym wzorowali się później Prudencjusz, św. Augustyn, św. Maksymilian z Turynu, św. Piotr Chrysolog, św. Leon Wielki czy też autorzy tekstów liturgicznych pomieszczonych w sakramentarzach. To właśnie święty biskup Mediolanu włoży w usta Wawrzyńca słowa wypowiedziane do oprawców: „Assum est... versa et manduca” (Już się upiekło... obróć i zjedz”)³. Cierpliwe znoszenie cierpienia oraz traktowanie swojego ciała jako pokarmu jest oczywiście odwołaniem do przykładu Chrystusa. Św. Leon Wielki skomentuje później zachowanie papieskiego diakona, zwracając uwagę, że ogień miłości Chrystusowej gasił na ruszcie żar ognia naturalnego. Dodajmy, że w męczeństwie św. Wawrzyńca, podobnie jak w innych aktach poświęcenia życia z okresu prześladowań, dochodzi do głosu głęboka wiara w przekaz otrzymany za pomocą tekstów Pisma św. Trudno się więc dziwić, że bibliotekarze i archiwiści, których działania wpisywały się w dynamicznie rozwijającą się chrześcijańską cywilizację kultury Zachodu, pragnęli widzieć w nim wzór do naśladowania.

Akcent położony na obronę podstawowych treści wiary, zapisanych na cennych zwojach zawierających teksty ewangelii czy też służących do użytku w liturgii, nie wyczerpuje jednak znaczenia tego świadectwa. Od początku kultu św. Wawrzyńca zwracano uwagę na fakt zaprezentowania ubogich jako prawdziwego skarbu Kościoła. Łącząc tę tradycję z późniejszymi wyborami ludzi otaczających opieką księgozbiory i archiwa, warto skoncentrować się na humanistycznym aspekcie zarówno postawy Wawrzyńca, jak też na przekazie moralnym jego męczeństwa. Okazuje się bowiem, że choć księgi i pismo jako cenny środek przekazu prawdy są ważne, to jednak człowiek w wymiarze swoich postaw i wyborów, ale także jako podmiot, na którym koncentruje się wrażliwość depozytariuszy oraz przekazicieli wiedzy i wiary, pozostaje w centrum zainteresowania. To człowiek okazuje się prawdziwym skarbem Kościoła, wartością, która umyka, jeśli skupiamy się jedynie na przedmiotach i rytuałach określających rzeczywistość współwyznawców Chrystusa. Bez ludzkiej perspektywy wszelkie skarby, a więc także zbiory archiwalne, nie mają żadnej wartości. Doskonale rozumieli to właśnie święci i męczennicy, kiedy wielokrotnie podkreślali, że wszelkie dobra materialne, które posiadają są nic niewarte, a jedyną rzeczą godną ofiarowania jest ich własne życie.

---

³ Szerzej na temat wypowiedzi Wawrzyńca podczas męczeństwa: P. Franchi de' Cavalieri, *S. Lorenzo e il supplizio della graticola*, „Römische Quartalschrift” 14(1900), s. 159–176.

2. Osoba, czyli o odnalezionej wartości odosobnienia

Przeniesienie opowieści hagiograficznej o św. Wawrzyńcu na działalność ludzi, którzy poświęcili swoje życie pracy w bibliotekach i archiwach, zmienia sposób postrzegania i wartościowania tego środowiska. Ilustracje wypełnionych po brzegi półek ze starymi woluminami i aktami, wystawy cennych dokumentów, pieczęci czy rzadkich rękopisów przestają mieć znaczenie nadane im przez kulturę, która poprzez starożytne źródła, zapisane ręką ludzką, pragnie uchwycić swoją ciągłość i znaczenie. Pozostaje człowiek, który zbiera, segreguje, chroni, konserwuje i bada spuściznę przeszłości pomieszczoną na archiwalnych i bibliotecznych półkach. Bez jego wrażliwości nie byłoby tych skarbnic pamięci, tak ważnych dla państw i społeczeństw, w których tworzone są archiwa. Ich dzieje, widziane z tej perspektywy, to historia ludzi mądrze ofiarujących swoje życie w służbie kultury rozumianej jako proces komunikacji. Powołanie archiwisty, człowieka, który gromadzi i porządkuje pamiątki przeszłości, jest w tym kontekście jednym z najcenniejszych osiągnięć humanizmu, który w antyku szukał inspiracji i przykładów godnych naśladowania. Legendarna biblioteka aleksandryjska czy biblioteka Emiliusza Paulusa zwane-go Macedońskim (ok. 220–160 p.n.e.) pobudzały wyobraźnię, dając impuls do zakrojonych na szeroką skalę poszukiwań zaginionych odpisów. Przypomnijmy też, że właśnie w epoce renesansu powstawały pierwsze kolekcje starożytności, czego przykładem mogą być zbiory Piotra Bemba. Pojawiały się również edycje Alda Manuncjusza Starszego bazujące na dogłębnych analizach filologicznych rękopiśmiennych źródeł antycznej literatury, czy też właśnie zakładano biblioteki i porządkowano archiwa, czego wymowną pamiątką są narodziny Biblioteki Watykańskiej za czasów papieża Mikołaja V (1447–1455). Otaczanie szczególną opieką zbiorów bibliotecznych i archiwalnych w sercu zachodniego chrześcijaństwa posiada głęboki sens ideologiczny, co wyrażają pierwsze słowa bulli z 15 czerwca 1475 roku papieża Sykstusa IV: *Ad decorem militantis Ecclesiae*, uważanej za dokument założycielski Biblioteki Watykańskiej jako instytucji. Wspomniany papież zapisał się bowiem jako twórca archiwum w Castel San Angelo, gdzie zabezpieczono najcenniejsze dokumenty, jakimi dysponowało chrześcijaństwo. Kościół, który jawił się jako najsilniejsza organizacyjnie instytucja o zasięgu międzynarodowym, przyjął na siebie w ten sposób częściową odpowiedzialność za ochronę świadectw przeszłości, czego dzisiejsze archiwum, biblioteka oraz muzeum watykańskie są wymownym świadectwem.

Wracając do pierwszych słów wspomnianej wyżej bulli, należy podkreślić, że zbiory gromadzono „ku ozdobie Kościoła walczącego”, co w humanizmie nabrało znaczenia posiadania przewagi na wszystkich polach ludzkiej działalności: od posługiwania się wyrafinowaną techniką, poprzez zakrojoną

działalność w szeroko rozumianej kulturze, aż po monopol na prawdziwe przeżywanie wiary⁴. Warte jest jednak podkreślenia, że w cytowanych słowach wyrażone zostały dwa najważniejsze aspekty każdego aktu zmierzającego do zachowania materialnego i duchowego dziedzictwa, wynikające z dostrzeżenia ich znaczenia oraz realizowania tych działań poprzez przyjęcie dynamicznej postawy w stosunku do świata. Uznanie, że biblioteka i archiwum mogą być doniosłymi i skutecznymi narzędziami w walce o idee, pozostaje jednym z istotnych odkryć w dziejach cywilizacji. Wiąże się z tym z kolei docenienie lub niedocenienie powołania ludzi pracujących w tych instytucjach. To oni swoimi działaniami, a często także całą postawą życiową, manifestują wyjątkową wrażliwość na kwestie związane z ochroną dóbr kultury, które w postaci dokumentów przetrwały do naszych czasów. Wartość własnej misji okazuje się przy tym wartością nadrzędną, uzasadniającą niejednokrotnie wyrzeczenia i ofiary, jakie ponosi każdy, kto w sensie dosłownym poświęca życie pracy archiwisty.

Archiwum, jawiące się często jako struktura zamknięta, niedostępna i wyizolowana z dynamiki życia codziennego, przechowująca oraz strzegąca świadectw przeszłości, nadto z dawnymi czasami nieodłącznie się kojarząca, jest bardzo bliskie miejscu odosobnienia. Zauważmy, że wyodrębnione przestrzenie stały się tłem znaczącym przedstawień św. Hieronima, jeszcze jednego patrona i jednocześnie wzorca osobowego archiwisty. Ten niezmordowany badacz i tłumacz Pisma św. — jego *Vulgata* — do dziś stanowi istotny punkt odniesienia w badaniach nad przeszłością chrześcijaństwa, i w szerszym wymiarze, także kultury europejskiej, w ikonografii bardzo często ukazywany bywa na tle pustyni, lasu lub skalistego pustkowia. Przedstawieniom tym nieodłącznie towarzyszy księga symbolizująca talent tłumacza w poznawaniu języków starożytnych i jednocześnie przekład Pisma, którego dokonał święty, czy też lew odwołujący się do opowieści o wyjęciu ciernia z łapy drapieżnika. Obydwa te znaczące symbole ilustrują postulowaną duchowość archiwisty: cierpliwość w studiach paleograficznych będących podstawą nabywania umiejętności odczytywania dawnych tekstów, oraz wyzbycie się lęku przed otaczającym światem. Udomowiony lew, który nie jest już zagrożeniem, ale towarzyszem Ojca Kościoła, to obraz szczególnie wymowny, ukazuje bowiem umiejętność odrzucenia strachu przed tym, co zewnętrzne. Droga osiągnięcia cnoty męstwa wiedzie w tym wypadku przez dogłębne poznanie rzeczywistości dzięki studiom nad pismem oraz przyjęcie postawy miłości i współczucia.

Hagiograficzne opowieści o Wawrzyńcu i Hieronimie w tym punkcie stykają się ze sobą, przedstawiając doskonałość jako przekroczenie ograniczeń własnego ciała poprzez akceptację męczeństwa lub ascezę oraz pokonanie

---

⁴ Zob. M. Lenart, *W kręgu symboliki humanistycznej. Szkic o poszukiwaniu znaczeń i odkrywaniu sensu na granicy snu*, [w:] *Humanitas. Projekty antropologii humanistycznej. Część pierwsza: Paradygmaty – tradycje – profile historyczne*, red. A. Nowicka-Jeżowa, Warszawa, 2009–2010, s. 205–249.

lęków dzięki nabyciu cnót kształtujących życiową postawę i umożliwiających dystans do świata. Jest to zarazem droga, jaką obrały całe pokolenia archiwistów czerpiące ze skarbcza wzorców wpisanych w chrześcijańską tradycję.

3. Archiwum, czyli przestrzeń uchwycenia ludzkiego przemijania

Pozbycie się strachu jest skutkiem dochodzenia do zrozumienia człowieka, jego ograniczeń, postaw i aspiracji. To właśnie dokumenty dotyczące tego wszystkiego, co składa się na kondycję ludzką, wypełniają magazyny archiwów. Zapisane są tam nie tylko dane urzędowe o narodzinach i śmierci, ale także informacje świadczące o zachowaniach i wyborach, dokonywanych zwłaszcza w trudnych chwilach życia, w kluczowych momentach przemian politycznych i społecznych, czy też w zetknięciu się z przedstawicielami innych narodowości, kultur i religii. Bardzo często, przewracając karty dokumentów, możemy napotkać przekazy opisujące zderzenia ludzi z nową, nieznaną im dotąd rzeczywistością, strach przed innym, pragnienie przeżycia, nieraz za wszelką cenę. Żmudne kwerendy dotyczące losów osób uwikłanych w dramatyczne i powikłane dzieje tej części Europy dostarczają niezliczonych przykładów na kruchość i marność ludzkiego życia. Z drugiej jednak strony, archiwa pełne są dokumentów poświadczających zaangażowanie człowieka w otaczający świat, jego nieustanną chęć zmiany na lepsze, pokazujących również celowość i wagę takich działań dla rozwoju świata, w którym żyjemy. Dzięki temu archiwista może przyglądać się otoczeniu inaczej niż np. media koncentrujące się na informacjach mających niewielki wpływ na pogłębioną refleksję nad ciągłością i sensem istnienia.

Właśnie dlatego enklawa, jaką jest archiwum, staje się niezwykle ważna dla społeczności, w której się ono znajduje, stanowi bowiem miejsce wyróżnione – kontakt z nim pozwala na szczególny rodzaj doświadczenia polegający na odszukaniu źródeł rozumienia znaczeń istotnych dla każdego człowieka. Dzięki studiom nad materiałami archiwalnymi odzyskujemy kontrolę nad trwaniem w czasie, bez czego człowiek nie mógłby uchwycić i pojąć własnego bycia w świecie, zawieszonego pomiędzy narodzinami i śmiercią⁵. Czytelny świadectwem potrzeby takiego podmiotowego odwoływania się do przeszłości są coraz bardziej popularne badania genealogiczne, których bez archiwów nie można by w ogóle prowadzić. Wpisanie swojego życia w strukturę czasu wykraczającą poza ramy jednostkowej egzystencji, refleksja nad ciągiem pokoleń, których jest się spadkobiercą, zmienia sposób patrzenia na rzeczywistość. Przeszłość zapisana sekwencją losów przodków staje się mniej odległa,

---

⁵ Chodzi tu o ujęcie proponowane przez Martina Heideggera. Zob. M. Heidegger, *Bycie i czas*, tłum., przedm., przyp. B. Baran, Warszawa 1994, s. 365–375.

a współcześnie obierane postawy i dziś wyrażane przekonania — bardziej zrozumiałe. Stąd też archiwa stają się miejscem doznawania wzruszeń, nabywania dystansu do świata oraz własnego życia, prowadzenia nieustannego dialogu z niezmiennym cyklem ludzkiego istnienia.

4. Archiwista, czyli o doświadczeniu szczęścia

W kontekście swoistej izolacji, z jaką wiąże się praca w archiwum, zasadne może być postawienie pytania o to, czy archiwista może być szczęśliwy? W świetle wskazówek zaczerpniętych z życia modelowych postaci, w których upatrywano wzorców do naśladowania dla wypełnienia tej roli, odpowiedź wydaje się prosta. Jeśli bowiem szczęście zdefiniujemy jako odczuwanie maksymalnego zadowolenia z posiadanych pozytywnych dóbr (a więc takich, które są i są naprawdę – mówiąc językiem filozofii), archiwista zaangażowany w pracę z zasady dąży do tego wymiaru szczęścia, w jakim udaje się trwale nabywać cnoty, tj. wartości niezbywalne i jako takie stanowiące trwałą dyspozycję umysłu i woli. Pokora, cierpliwość, roztropność czy panowanie nad sobą wpisują się w szerszym znaczeniu w etos archiwisty, czyniąc z niego osobą naprawdę szczęśliwą, o ile tylko stara się wypełnić, w najbardziej radykalnym znaczeniu tego słowa, swoją rolę.

Atmosfera pracy nad dokumentami i jednocześnie pracy nad sobą nie czyni z działalności archiwistów enklawy pozornie statycznej, przestrzeni wyizolowanej oraz niemającej mocy oddziaływania na życie publiczne. Archiwum we współczesnej kulturze ma do spełnienia istotną rolę, widzianą jednak nie tylko przez pryzmat dostępności, upowszechniania zasobów czy aktywnego udziału w życiu kulturalnym i intelektualnym miasta czy państwa. Instytucja ta okazuje się dziś niejako bastionem, jednym z niewielu, ochrony najcenniejszych wartości, do których należy ratowanie od ingerencji zewnętrznej przestrzeni formowania wartości i cnót moralnych, w tym przede wszystkim obywatelskich, opartych na wyjątkowo cennych świadectwach narodowej kultury. Jest otwarta zwłaszcza dla tych, którzy od wewnątrz pragną spojrzeć na świat zewnętrzny poprzez pryzmat dokumentu odzwierciedlającego uporządkowaną rzeczywistość wyrwaną z ciągu trudnych do uchwycenia zdarzeń. Nie po to jednak, aby się od niego oddzielić, ale po to, by zauważyć granicę pomiędzy światem wartości budowanym na dorobku i doświadczeniu przeszłych pokoleń a światem skoncentrowanym na ulotnych emocjach, coraz bardziej odcinającym się od swoich korzeni, od dziedzictwa, dzięki któremu możliwe jest nawiązanie kontaktu z rzeczywistością wspólną narodom lokującym źródła własnej kultury w tym samym miejscu. Bez archiwów trudno rozpoznać to wszystko, co łączy społeczeństwa wyznające te same wartości, ponieważ dokumenty w nich przechowywane pozwalają uchwycić przeszłość jako dzieje nieprzerwanego ciągu

pokoleń, dla których ważne było doskonalenie się człowieka wyznającego wspólną ideę *humanitas*.

Przywołując pojęcie *humanitas*, jeszcze bardziej zbliżamy się do rozumienia faktu, że opieka nad archiwami to nie tylko strzeżenie zbiorów, ale przede wszystkim ochrona człowieka. W szerszym zakresie to ochrona podmiotowości, ludzkiej historii, bez których tracimy poczucie własnej ludzkiej godności. Dzieje się tak nie tylko dlatego, że o ile biblioteki gromadzą pamięć o wąskiej grupie ludzi wpisujących się w historię, zasoby archiwalne stają się depozytami informacji, w których każdy ma swoje miejsce. Godność człowieka w perspektywie zapisów dokumentacji archiwalnej wynika z jego odnotowanego współuczestnictwa w zbiorowym akcie tworzenia historii. Jest istotnym dopowiedzeniem do wspólnego zapisu dziejów, niezbywalnym elementem opowieści o przeszłości. Wypływa w końcu z nieustannego pragnienia podtrzymania dialogu z rzeczywistością, której ciągle zadaje się pytania, poszukując pewnych odpowiedzi.

Warto sobie uzmysłować, że bez względu na przewartościowania, jakim nieustannie podlega kultura europejska, nie będzie możliwe ostateczne odcięcie się od znaczenia dialogu w poznaniu i rozumieniu tego wszystkiego, co decyduje o zainteresowaniach człowieka. Jesteśmy bowiem dziedzicami tradycji przedstawiającej Boga stwarzającego świat za pomocą Słowa, co więcej — Boga, który wypowiedział się w dialogu z człowiekiem poprzez odwieczny Logos, jakim jest Chrystus. W kulturze chrześcijańskiej tu właśnie mieści się najgłębszy sens komunikacji z Bogiem, lub inaczej, posługując się językiem teorii komunikacji, zaznacza się wewnętrzna struktura tekstu opisującego fenomen poznania, którego celem pozostaje w istocie stawanie na drodze ku rozumieniu człowieka. Odkrycie, że zmaterializowane w piśmie słowo to ślad dialogu z nieskończonością, wpisuje się w mistykę pracy archiwisty. Pismo okazuje się wymownym świadkiem wartościowania rzeczywistości, stawiania jej pytań i poszukiwania odpowiedzi. Bez względu na to, czy mamy do czynienia z zapisem metrykalnym, czy z najbardziej wysublimowaną formą literackiego uchwycenia rzeczywistości, autorem zapisu zawsze jest człowiek, który w akcie tym naśladuje Boskie dzieło stworzenia. W tym, co zapisała ręka, znajduje się najgłębsze odbicie ludzkiej istoty, przekazane przyszłym pokoleniom szyfrem czasami trudnych do zinterpretowania znaków i symboli. Poprzez analizę wydobywanych z przeszłości tekstów dochodzimy do sensu istnienia, potwierdzamy je i dostrzegamy jego znaczenie oraz porządek tkwiący w jego wewnętrznej strukturze. Nadajemy naszemu życiu znaczenie, a archiwum staje się wyróżnionym miejscem, gdzie mamy nie tylko odwagę zmierzyć się z przeszłością, ale przede wszystkim stajemy na drodze ku przyszłości w procesie coraz głębszego rozumienia samych siebie.

Bardzo często wśród wymienianych dzisiaj wyzwań, przed jakimi stają archiwa, wskazuje się na konieczność masowego przetwarzania zasobów na

formy elektroniczne, pozwalające jak najszerszym rzeszom odbiorców wejść w kontakt z przechowywaną dokumentacją. Tym samym archiwa, dzięki współczesnym metodom komunikacji, a zwłaszcza funkcjonowaniu w świecie wirtualnym, są i pozostaną instytucjami, w których charakter wpisuje się otwartość i dostępność. Bez względu jednak na przestrzeń, w jakiej udostępniane są zasoby, archiwum nie może zatracić swojej wyjątkowej roli, jaką jest przekaz prawdy o roli pisma, o wartości posługującego się nim człowieka oraz o znaczeniu duchowego wymiaru kontaktu z archiwaliami, który jest nieustannym dialogiem z nieskończonością.

Mirosław Lenart

The archivist's dialogue with infinity.

A reflection on Christian perspectives of the archivist's ethos.

One of the most important texts confirming the significance of writing in the culture of Western civilization draws on the authority of the Nicene-Constantinople Creed from the year 381. It was due to this source (and the traditions it inspired) that the crucial Christian truth of the resurrection was recognized. On the basis of this observation, the author presents portraits of the patrons of archivists and librarians: St. Lawrence and St. Hieronymus, demonstrating the meaning of spiritual values of archival documents for their potential users and sometimes even for entire societies. Not only does the author stress the value of the collation and preservation of cultural achievements, but also the role of the individual who, in embarking on a career as an archivist, has access to exceptional opportunities for self-development and personal happiness.

Rafał Górny

Opolskie archiwum miejskie

i jego zasób do czasu zakończenia II wojny światowej.

Wyraz archiwum bardzo często przyjęto wywodzić od greckiego słowa *αρκείν* oznaczającego „opierać się czemuś”, „chronić”. Jednakże prawidłowa etymologiczna więź łączy ten wyraz z greckim rzeczownikiem *αρχεῖον*, używanym na określenie władzy lub dworu władcy. Pierwotnie więc archiwum oznaczało akta wydawane przez władcę¹. Współczesna definicja natomiast ujmuje znaczenie archiwum w czterech aspektach:

- instytucja o charakterze urzędu wiary publicznej i placówki naukowej, powołana do gromadzenia, zabezpieczania, opracowywania i udostępniania materiałów archiwalnych, uprawniona do wydawania uwierzytelnionych odpisów i kopii oraz zobligowana do prowadzenia badań w dziedzinie archiwistyki;
- komórka organizacyjna instytucji powołana w celu gromadzenia, zabezpieczania i przechowywania materiałów wytworzonych przez tę instytucję;
- gmach lub lokal, w którym przechowuje się akta;
- zespół archiwalny lub zbiór powstały w wyniku działalności urzędu, instytucji, rodu bądź osoby prywatnej².

Człowiek nieustannie odczuwał potrzebę znalezienia sposobu trwałego uzewnętrzniania swoich myśli, pojęć i wyobrażeń. Poszukując środka łączącego umysły współczesnych oraz przeszłe pokolenia z przyszłymi, doszedł do wynalezienia pisma, które obok krzesania ognia stało się najwspanialszym wynalazkiem na drodze kulturalnego i cywilizacyjnego rozwoju ludzkości. Efektem tego stało się stworzenie organizacji państwowej i ustanowienie prawa, które trzeba było zapisać. Dokumenty te, utrwalone na przeróżnym materiale, należało zabezpieczyć przed zniszczeniem tak, by móc się nimi legitymować w przyszłości i na ich kanwie tworzyć dalsze

---

¹ Por. E. Casanova, *Archivistica*, Siena 1928, s. 11.

² *Polski Słownik Archiwalny*, red. W. Maciejewska, Warszawa 1974.

normatywy. Ów krótki wywód ukazuje sens i istotę powstania archiwum, jako instytucji przechowującej ważne dokumenty państwowe³.

Połowa XII wieku przyniosła w Europie i na Śląsku znaczne ożywienie gospodarcze, za którym nastąpił rozwój miast i kancelarii miejskich. Spowodowało to wzrost zainteresowania aktami, co doprowadziło do wykształcenia się w tym okresie tzw. archiwum wystawcy. Przejawiało się ono m.in. prowadzeniem ksiąg i rejestrów, gdzie wpisywano wszelkie ekspedyta wychodzące z magistratów. Zagadnienia związane z dziejami i funkcjonowaniem kancelarii miejskiej Opola czekają wciąż na swojego badacza, dlatego też niewiele informacji posiadamy na temat opolskiego archiwum w jego najwcześniejszym okresie. Z całą pewnością jednakże można stwierdzić, iż w czasach średniowiecznych i wczesnonowożytnych istniało w opolskim ratuszu archiwum odbiorcy, w którym gromadzono najważniejsze dokumenty zawierające przywileje dla miasta nadawane przez książąt i władców. Najlepszym na to dowodem jest treść dokumentu wydanego 16 sierpnia 1557 roku przez cesarza Ferdynanda I. W dyplomie tym wystawca potwierdza burmistrzowi i rajcom Opola 8 wcześniejszych przywilejów z lat 1327–1480 nadanych przez książąt opolskich, które zostały mu w oryginale przyniesione, i które dosłownie przytoczono⁴. Praktykę confirmowania w ten sposób dawnych aktów miasta stosowały w trosce o potwierdzenie treści prawnej przez sukcesora wystawcy. Wspomnieć warto, iż dokument z 24 czerwca 1327 roku, w którym rada miasta Środa Śląska przekazała rajcom opolskim opis stosowanych u siebie praw miejskich, zaginął przed rokiem 1832, jego treść jednakże zachowała się we wspomnianym cesarskim przywileju⁵.

Istotnym momentem dla dziejów opolskiego archiwum był rok 1680, kiedy to w mieście wybuchła epidemia dżumy, zbierając straszliwe żniwo około 900 ofiar⁶. Wedle przekazu, podanego przez XVIII-wiecznego zbieracza śląskich dziejów — Zimmermanna oraz potwierdzonego w XIX-wiecznym piśmie, część akt podczas zarazy wywieziono do klasztoru norbertanek w pobliskich Czarnowasach. Pozostała część zgromadzona w sklepionym pomieszczeniu (tzw. sklepie) ratusza uległa zakażeniu bakteriami choroby⁷. W związku z tym pomieszczenie owo pozostało zamknięte przez najbliższe

---

³ M. Rokosz, *Archiwa w państwach starożytnych*, „Archeion” 1970 T. LIII, s. 63.

⁴ Archiwum Państwowe w Opolu (dalej APO), nr zespołu 22: Akta miasta Opola, sygn. 30, „(...) die Ersamen unnsere lieben getrawen Burgermeitser und Ratmannen der Stadt Oppeln Ire abgesanntten zu unns gehorsamist abgefertigt unnd unns Ire alle feryheiten und privilegia so Sy von unsern vorfaren und herzogen Zu Oppeln haben und sich dero bishero genossen originaliter unndertheinigelichen fürbringen lassen wir Alihe von wort zu wort hier inn diesem unnsrem Kunigelichen brief inseriert unnd eingeleibt sein“.

⁵ F. Idzikowski, *Geschichte der Stadt Oppeln*, Oppeln 1863, s. 55–56.

⁶ Ibidem, s. 181.

⁷ F. A. Zimmermann, *Beyträge zur Beschreibung von Schlesien*, Bd III, Brieg 1784, s. 31–32.

kilkadzieści lat. Pod koniec XVIII stulecia otworzył je dr Johann Karl Stock⁸. W 1805 roku napisał w swym dziele „*Notizen von Oppeln über verschiedene Gegenstände*”: „Przejrzałem dokumenty komory epidemicznej. Dokonałem tego za zezwoleniem szanownego magistratu. Jednakże do chwili wydania niniejszej publikacji nie byłem w stanie przedstawić z tych wydarzeń odpowiedniego sprawozdania. Jeżeli Opatrzność obdarzy mnie nadal życiem, zdrowiem i czasem, postaram się i to wykonać”⁹. Niestety, ten miłośnik dziejów opolskich zmarł w 1812 roku nie wypełniwszy swojej zapowiedzi. Zarażoną komorę ponownie zamknięto wraz z jej zawartością i otwarto dopiero w 1818 roku. Po tak długim upływie czasu akta uległy zmurszeniu, w związku z czym złożono je do dwóch skrzyń i spalono¹⁰. Fakt ten potwierdza autor dziejów Opola Franciszek Idzikowski, który pamięta relacje starszych osób opowiadających, jak w dzieciństwie widzieli zbutwiałe akta wyrzucane przez okna przy wschodniej stronie ratusza, które potem wywożono¹¹.

Wydarzenia powyższe nie przerwały jednakże procesu archiwizacji w Opolu. Wiemy, że w XVIII wieku oprócz tej „zarażonej komory” istniało w ratuszu archiwum, w którym gromadzono prawdopodobnie akta niepotrzebne w bieżącym urzędowaniu magistratu. Jego losy spłoty się w pewnym momencie z losami archiwum ziemskiego księstwa opolsko-raciborskiego (*Landes-Archiv*), utworzonego po śmierci w 1532 roku ostatniego księcia z rodu Piastów — Jana Dobrego. Zawierało ono przywileje i listy konfirmacyjne wystawiane przez książąt dla stanów śląskich, które zgromadzone w skrzyniach przechowywane były w Koźlu¹². W 1738 roku dyrektor tego archiwum Johann Konstantin von Trzemeski zjawił się z tymi skrzyniami na landtagu w Opolu, gdzie planowano dokonać spisu wszystkich dokumentów¹³. Nie wiadomo czy prace te zostały wykonane. Skrzynie z aktami natomiast zapieczętowano na nowo i złożono w opolskim ratuszu razem z archiwaliami miejskimi. W 1739 roku doszło do kolejnej katastrofy. W Opolu wybuchł potężny pożar, który strawił większą część budynków w obrębie murów miejskich, w tym ratusz razem z pomieszczeniem archiwalnym¹⁴. Straty w dokumentacji były ogromne, dlatego też stany śląskie natychmiast przystąpiły do rekonstrukcji swego archiwum

⁸ Johann Karl Stock, ur. 12 IV 1732 roku w Opolu, od 1764 roku członek Królewskiego Kolegium Medycznego, pełnił funkcję lekarza powiatowego w Opolu. Kiedy w 1792 roku utworzono Górnośląski Instytut dla Położnictwa został jego inspektorem i profesorem. W 1805 roku wydał *Notizen von Oppeln über verschiedene Gegenstände*, które stanowiło pierwsze dzieło historiograficzne dotyczące dziejów Opola. Por. J. K. Stock, *Notatki z Opola*, oprac. W. Kaczorowski, Opole 1996, s. 8–9.

⁹ Ibidem, s. 51.

¹⁰ APO, nr zespołu: 22 Akta miasta Opola, sygn. 835, s. 9.

¹¹ F. Idzikowski, op. cit., s. 10.

¹² J.E. Böhme, *Diplomatische Beyträge zur Untersuchung der Schlesischen Rechte und Geschichte*, Bd II, 1771, s. 89.

¹³ Ibidem, s. 90.

¹⁴ F. Idzikowski, op. cit., s. 201–202.

poprzez zbieranie odpisów przywilejów z kancelarii czeskiej. Starosta krajowy hrabia von Henckel zebrał wszystkie akta i uchwały landtagu w postaci tzw. *Corpus Statuum*, umieścił je w skrzyniach i na powrót wywiózł do Koźła. Po pewnym czasie akta te zostały przewiezione do Wrocławia do urzędu kamery wojenno-dominialnej. Johann Ehrenfried Böhme ubolewał nad wrocławskim losem tychże archiwaliów, używając kwiecistych słów: „*Fuit Ilium et ingens gloria Dardanidum*”¹⁵.

Trudno jest ustalić straty archiwum miejskiego po pożarze z 1739 roku, ale z pewnością były one znaczne. Budynek ratusza odbudowano stosunkowo szybko, skoro w 1740 roku osadzono gałkę na wieży, w której umieszczono akta dokumentujące istotne wydarzenia w mieście¹⁶. W tym samym również roku na Śląsk wkroczyły wojska króla pruskiego, co spowodowało wcielenie tej krainy do nowego państwa. Fryderyk II niemalże natychmiast przystąpił do organizowania administracji na nowo zdobytych ziemiach, pozostawiając im jednak znaczną autonomię w ramach monarchii. Utworzono specjalne stanowisko odrębnego ministra dla Śląska, który rezydował we Wrocławiu, a cały kraj podzielono na dwa departamenty z siedzibami w Głogowie i we Wrocławiu. W miastach tych utworzono nowe urzędy tzw. kamery wojenno-dominialne (*Kriegs- und Domänenkammer*), które skupiły w swym ręku niemal całość władzy administracyjnej¹⁷. Ponadto cały Śląsk został podzielony na powiaty, na czele których stali landraci¹⁸. Od tego zatem momentu Opole, podległe pod departament wrocławski, stało się siedzibą nowego urzędu państwowego — starostwa powiatowego (*Landratsamt Oppeln*), które tworzyło i prowadziło swoją odrębną registraturę¹⁹.

W 1746 roku ukazało się zarządzenie w sprawie organizacji kancelarii miejskich. 20 punkt tej instrukcji mówił, że „wszystkie oryginalne dokumenty i przywileje miejskie etc. powinny być przechowywane w zabezpieczonej szafie, do których powinien być prowadzony specjalny rejestr”²⁰. Mamy tu zatem pierwsze zachowane rozporządzenie w sprawie prowadzenia archiwum miejskiego. Kontrole przeprowadzane w II połowie XVIII wieku, nie wykazywały żadnych poważnych uchybień w prowadzeniu kancelarii w opolskim ratuszu, nie wspominały jednakże ani słowem o tutejszym archiwum. O jego istnieniu świadczą jedynie wzmianki XVIII-wiecznych

---

¹⁵ J.E.Böhme, op.cit. s. 90; dosł. „Był Ilion i wielka sława Dardanidów” — słowa zaczerpnięte z Eneidy, Lib. II, 325, używane na określenie czegoś, co już dawno przeminęło.

¹⁶ F. Idzikowski, op. cit., s. 204.

¹⁷ C. Grünhagen, *Schlesien unter Friedrich dem Grossen*, Bd. I, Breslau 1890, s. 364-365.

¹⁸ Ibidem, s. 368.

¹⁹ Zagadnienia związane z funkcjonowaniem urzędu i kancelarii starostw powiatowych omówione zostały w artykule: B. Spyra, *Kancelaria i registratura landratur na Górnym Śląsku XVIII – XX w.*, „Archeion” 1983 T. LXXV.

²⁰ APO, nr zespołu 22: Akta miasta Opola, sygn. 832, s. 47.

historyków. I tak np. wspomniany Böhme w wydawnictwie z 1771 roku zawarł dokumenty, które były przechowywane w archiwum ratusza opolskiego (*Ex libro III Privilegiorum Archivi supreme Curiae Oppol., Ex Archivo Supr[emae] Curie Oppol.*)²¹. Wzmiankowany Zimmermann natomiast pisał w 1784 roku, że „jest wiele dokumentów i mnóstwo pism w ratuszu, albo mówiąc lepiej, w stęchłej piwnicy, gdzie są bezpieczne od ognia, ale nie od zgnilizny; wśród nich są te, które wskutek istniejącego uprzedzenia, są nie do użytku”²². Wnioskować stąd można, iż obok tych zadżumionych akt przechowywano w ratuszu także inne, które gromadzono już po zakończeniu epidemii.

Początek XIX stulecia dla państwa pruskiego rozpoczął się od serii klęsk poniesionych w wojnie z Francuzami. Zapoczątkowano w związku z tym szereg reform, mających na celu wzmocnienie nadwątłego aparatu władzy. Przystąpiono m.in. do reorganizacji administracji ustanawiając w 1816 roku prowincję śląską, którą podporządkowano władzy nadprezydenta. Następnie podzielono ją na cztery rejencje z siedzibami w: Legnicy, Wrocławiu, Dzierżoniowie i Opolu. Rejencję dzierżoniowską jednak zlikwidowano w 1820 roku pozostawiając jedynie trzy pozostałe²³. Ponadto utrzymano podział na powiaty, zwiększając z czasem ich liczbę²⁴. Zmiany te okazały się dla Opola korzystne, gdyż zdynamizowały rozwój miasta będącego odtąd siedzibą rejencji. Reformatory zwrócili również szczególną uwagę w stronę mieszczaństwa pruskiego, upatrując w nim siły i kapitału do odrodzenia państwa. 19 listopada 1808 roku została wydana słynna ordynacja miejska (*Städteordnung*), która bazując na doświadczeniach francuskich, angielskich a także tradycjach wolnościowego ustroju Gdańska, położyła podwaliny pod nową koncepcję samorządu miejskiego²⁵. W swym głównym założeniu ustawa ta rozdzielała sądownictwo od spraw administracyjnych, regulując dalej szczegółowo funkcjonowanie władz miejskich oraz prawa mieszkańców i obywateli²⁶.

Nałożenie przez Napoleona na Prusy w 1807 roku kontrybucji wojennej w wysokości 150 milionów franków, zrodziło ze strony władz chęć sięgnięcia po majątek kościelny w celu wykorzystania go na potrzeby państwowe. Efektem tego był edykt z 30 października 1810 roku o zniesieniu klasztorów i konfiskacie majątków klasztornych²⁷. Pojawiła się w związku z tym kwestia

²¹ J. E. Böhme, op. cit., s. 70–84.

²² F. A. Zimmermann, op. cit., s. 31.

²³ T. Kulak, *Dolny Śląsk w latach 1815 – 1870, w: Dolny Śląsk. Monografia historyczna*, red. W. Wrzesiński, Wrocław 2006, s. 393.

²⁴ Ibidem, s. 394.

²⁵ S. Salmonowicz, *Prusy. Dzieje państwa i społeczeństwa*, Warszawa 2004, s. 245.

²⁶ Ibidem, s. 246.

²⁷ K. Dola, *Dominikanie w Nysie 1749 – 1810*, Opole 2009, s. 101.

zabezpieczenia sporej ilości dóbr kultury (księgozbiory, akta, dokumenty) zgromadzonych w klasztorach. W latach 1811–1812 prowadzono akcję przejmowania archiwaliów poklasztornych z terenu Wrocławia i Górnego Śląska, którą kierował profesor Johann Gottlieb Büsching. Akta przekazano do wrocławskiego uniwersytetu, tworząc tam wewnętrzny instytut naukowy²⁸. Działania te są uważane za początek organizowania na Śląsku tzw. państwowej służby archiwalnej. W 1821 roku wrocławskie archiwum usamodzielniało się, działając odtąd pod nazwą Archiwum Prowincji Śląskiej (*Das Schlesische Provinzialarchiv*) i otrzymało prawo przejmowania archiwaliów oraz akt rozproszonych po całej śląskiej prowincji. Rozpoczęto zatem akcję zbierania archiwaliów głównie po dawnych władzach austriackich²⁹. W związku z tym, specjalny pełnomocnik rejencyjny z Wrocławia nazwiskiem Neumann, przysłał w marcu 1825 roku pismo do urzędu miasta Opola z prośbą o raport na temat tutejszego archiwum. Urzędnicy magistratu nie potrafili dokładnie określić jego zasobu. Z zachowanej korespondencji wynika, iż znajdowały się tam trzy przywileje (1. — dotyczący cła mostowego, 2. — dotyczący dwóch dorocznych targów bydła, 3. — dotyczący prawa miejskiego i spraw szpitala), korespondencja i pisma odnośnie spraw browarniczych, a także jakieś pisma na pergaminie w języku czeskim, które trudno było odczytać oraz księgi registratury magistratu zachowane od 1756 roku³⁰. W tym samym jeszcze roku, przybył do Opola znany wrocławski archiwista Gustaw Adolf Stenzel i dokonał spisu opolskich archiwaliów. Spis ten trafił do wspomnianego Neumanna, który był zainteresowany przejęciem niektórych dokumentów do archiwum we Wrocławiu³¹. Nie wiadomo jednak czy materiały te zostały przekazane.

Rada miejska czuwała też nad warunkami, w jakich przechowywano akta. W 1823 roku podnoszono kwestię, czy przenieść registraturę miejską z górnych pomieszczeń ratusza do dolnego sklepu (piwnicy), gdzie byłaby lepiej zabezpieczona przed pożarem. Ostatecznie zdecydowano o pozostawieniu akt na górze. Dolne pomieszczenie było wprawdzie masywne, ale wilgotne i mieściły się tam pomieszczenia biurowe, do których codziennie przychodzili petenci³². Przechowywanie akt na odpowiednich piętrach w budynku, stanowiło prawdopodobnie istotną kwestię dla ówczesnych urzędników z uwagi na fakt, że pewne problemy mieli z tym pracownicy urzędu rejencji opolskiej. Jej siedzibę ulokowano w dawnym pojezuickim budynku przy dzisiejszej ul. św. Wojciecha. W 1823 roku budynek ten wskutek ciężaru akt zaczął pękać tak

---

²⁸ A. Dereń, *Zarys dziejów Archiwum Państwowego we Wrocławiu (z okazji 150 rocznicy założenia)*, „Archeion” 1961 T. XXXV, s. 75.

²⁹ Ibidem, s. 76.

³⁰ APO, nr zespołu 22: Akta miasta Opola, sygn. 835, s. 3–4.

³¹ Ibidem, sygn. 835.

³² Ibidem, sygn. 837, s. 69–73.

mocno, że jego zachodnią stronę trzeba było podpierać stemplami³³. Warunki przechowywania akt miejskich w tamtych czasach w ratuszu w Krakowie opisał znany krakowski historyk Ambroży Grabowski. Dla porównania warto przytoczyć jego słowa: „Leżą te księgi w największej części na wieży ratusza krakowskiego w obszernej izbie (...). Przez długie lata nikt do tego składu ksiąg nie zaglądał, prócz hr. Józ. Maks. Ossolińskiego, o którym pisałem wyżej, że mając sobie ułatwiony do nich wstęp przez Józafata Wiślickiego, dawnego archiwistę magistratu krakowskiego (około roku 1805–7), znacznie to archiwum podkroił, i co mu się nadało zabrał i sobie przyswoił, a potem do Wiednia do siebie przewiózł. Po nim już do tego archiwum tylko wróble miały przystęp przez okna bez szyb, którym ta izba za wielki z całego Krakowa służyła przytułek, gdzie się ich całe pokolenia wylęgły i gdzie jeszcze dotąd (r. 1843) leży mnóstwo ich gniazd za książkami na pułkach, a skąd ślady ich tam długiego pobytu furami wywozić by trzeba”³⁴. Mimo braku podobnych relacji i wzmianek dotyczących warunków przechowywania opolskich akt, można przyjąć, iż były one znacznie lepiej zabezpieczone.

Rok 1861 przyniósł kolejną instrukcję kancelaryjną. Jasno i wyraźnie precyzowała ona, że wszystkie oryginalne dokumenty nie powinny być wszywane do akt, ale należy je przechowywać w zamkniętych skrzyniach, które mają być złożone w miejscu bezpiecznym od ognia i wilgoci. Do materiałów tych polecano sporządzić spis w dwóch egzemplarzach, z których jeden miał być złożony w skrzyni, a drugi przechowywany w registraturze³⁵. Trudno określić, w jakim stopniu instrukcja ta stosowana była w opolskim magistracie. W 1863 roku ukazało się dzieło Franza Idzikowskiego: „*Geschichte der Stadt Oppeln*”. Autor bardzo dokładnie spenetrował wówczas miejskie archiwum, przytaczając pokrótce jego wcześniejsze losy. Był też zaskoczony, że pomimo tak burzliwych dziejów, zachowało się całkiem sporo materiałów. Wymienił aż 63 pozycje inwentarzowe, które wykorzystał w swej pracy³⁶. Nie wiadomo niestety, czy były to wszystkie akta stanowiące ówczesny zasób archiwalny. Równie ciężko jest też ustalić, czy w II połowie XIX wieku istniało odrębne stanowisko archiwisty, który czuwałby nad tą dokumentacją. Z fragmentarycznej korespondencji wynika jedynie, iż w 1882 roku magistrat miasta Rybnika przysłał do Opola dokument z 1665 roku dotyczący dóbr rycerskich w Rybniku. Po gruntownej analizie przeprowadzonej przez niejakiego Wawrzynka stwierdzono, że dokument ów nie ma większego znaczenia dla historii Opola i odesłano go z powrotem³⁷. W 1894 roku natomiast urzędnicy opolscy zwrócili się do prof. dr Ernsta

³³ A. Steinert, *Nachträge zur Geschichte des Oppelner Museumsheimes*, „Oppelner Heimatblatt” 1932, t. 8, z. 8.

³⁴ *Wspomniena Ambrożego Grabowskiego*, t. II, red. S. Estreicher, Kraków 1909, s. 231–232.

³⁵ APO, nr zespołu 22: Akta miasta Opola, sygn. 824, s. 5.

³⁶ F. Idzikowski, op. cit., s. 9–15.

³⁷ APO, nr zespołu 22: Akta miasta Opola, sygn. 836, s. 140–143.

1. Najstarszy dokument z dawnego archiwum miejskiego w Opolu, w którym książę Bolko opolski zezwala miastu Opole na przyjęcia prawa średzkiego – 6 lipca 1327 (język łaciński, pergamin).

APO, nr zespołu 22: Akta miasta Opola, sygn. 1.

Wahnera z prośbą o ocenę 20 starych widoków Opola, które miały zostać zakupione przez magistrat³⁸. Pisma te zdają się przemawiać raczej za stwierdzeniem, że do końca XIX wieku opolski urząd miejski nie zatrudniał etatowego pracownika z odpowiednim historycznym wykształceniem, któremu poruczona by była piecza nad archiwaliami. Wiadomo jedynie, że w 1900 roku swoją działalność rozpoczęło muzeum miejskie, które gromadziło różnorodne znaleziska o charakterze regionalnym³⁹. Charakterystycznym dla miast Śląskich było to, że powstające w nich u progu XX wieku lokalne muzea, bardzo często w swoich zbiorach posiadały także pergaminowe dokumenty i księgi, stare mapy, ryciny, które uważane były jako cenne eksponaty muzealne. W muzeum w Głubczycach np. oprócz licznych obrazów i rysunków znajdowały się także 123 dokumenty cechowe i miejskie⁴⁰. Nie wykluczone zatem, że również pracownicy opolskiego muzeum mogli sprawować jakąś opiekę nad archiwaliami z ratusza.

³⁸ Ibidem, s. 146–147.

³⁹ D. Schreiber-Kurpiers, *Niemiecki krajobraz kulturalny miasta, w: Opole. Dzieje i tradycja*, red. B. Linek, K. Tarka, U. Zajączkowska, Opole 2011, s. 278.

⁴⁰ K. Maler, *Głubczyckie muzeum*, „Kalendarz Głubczycki 2003”, s. 91.

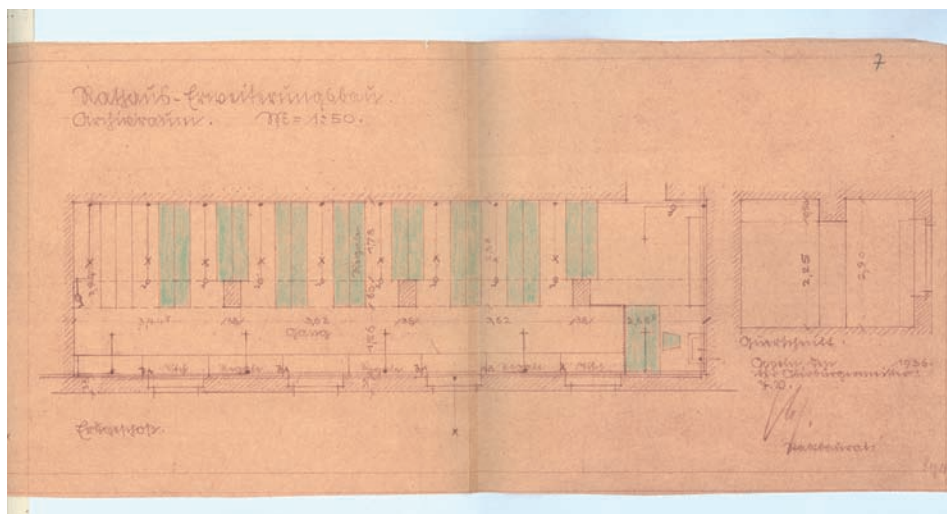

2. Odpowiedź archiwisty miejskiego Alfreda Steinerta na pismo burmistrza Opola w sprawie odpisów aktów chrztu z parafii św. Krzyża w Opolu – kwiecień 1934 rok.
APO, nr zespołu 22: Akta miasta Opola sygn. 839, s. 61.

Dopiero w latach dwudziestych XX stulecia wyłoniła się postać miejskiego archiwisty (*Stadtarchivar*) w osobie Alfreda Steinerta (ur. 1879, zm. 1963). Historyk ten odcisnął bardzo mocno swoje piętno na losach opolskiego archiwum w okresie międzywojennym. W 1901 roku zakończył naukę w gimnazjum pomyślnie zdaną maturą. Od jesieni 1901 roku do Wielkanocy 1907 studiował (z dwukrotną semestralną przerwą) historię i języki klasyczne. W latach 1910–1914 pracował we wrocławskim archiwum państwowym (*Breslauer Staatsarchiv*). Brakowało mu wprowadzić zdanego egzaminu państwowego, jednakże ze względu na jego wiedzę i doświadczenie powierzono mu kierownictwo nad archiwum i muzeum w Opolu. Do pomocy przydzielono mu nauczyciela Maximiliana Strecke (do spraw związanych z prehistorią) oraz nauczyciela Białuchę (do działu przyrodniczego)⁴¹. W 1933 roku skierowano do pracy w tej instytucji na cztery miesiące także nauczyciela B. Johanniga⁴².

⁴¹ APO, nr zespołu 22: Akta miasta Opola, sygn. 852, s. 4.

⁴² Ibidem, sygn. 836, s. 8.

3. Plan pomieszczenia archiwum w opolskim ratuszu – 1936 rok.
APO, nr zespołu 22: Akta miasta Opola, sygn. 847, s. 7.

Pomieszczenie, w którym przechowywano akta od 1924 roku, stanowiła średniowieczna kolebkowo sklepiona izba na parterze wieży ratuszowej. Ten pozbawiony okien pokój, był dostatecznie zabezpieczony przed pożarem i kradzieżą. Pomimo sporego zawilgocenia podejmowano także odpowiednie działania związane z wietrzeniem i odkurzaniem akt. Część dokumentacji z okresu sprzed I wojny światowej i z czasów samej wojny znajdowała się na regałach w innym pomieszczeniu⁴³. Głównym mankamentem archiwalnej izby było słabe oświetlenie (rozmontowano oświetlenie gazowe), dlatego w 1933 roku Steinert przeniósł część dokumentów do budynku muzeum miejskiego, by móc je spokojnie opracowywać⁴⁴. W 1934 roku w obliczu remontu wieży ratuszowej, cały zasób archiwum został przeniesiony do muzeum. Krótko po tym nastąpiła katastrofa budowlana, w czasie której runęła wieża ratusza. Tym razem akta wyszły z niej bez żadnego uszczerbku. Wieżę odbudowano w 1936 roku, natomiast archiwalia powróciły do ratusza dopiero w listopadzie 1938 roku. W północno-zachodnim skrzydle na parterze urządzono specjalne pomieszczenie dla archiwum wielkości 15 x 4 m. Sufit był masywny, wykonany z żelbetu, nad którym mieściły się jeszcze trzy kondygnacje. Cztery okna solidnie okratowano i udostępniono także gaśnicę⁴⁵. Wyposażenie stanowiły ponadto: podwójne żelazne regały (6 sztuk), metalowe szafy, żelazna rozsuwana

⁴³ Ibidem, sygn. 832, s. 47.

⁴⁴ Ibidem, s. 181.

⁴⁵ Ibidem, s. 227.

krata harmonijkowa, blaty stołów przy oknach do odkładania akt, biurko, stojak na akta, trzy krzesła, lampa. Sprzętów tych dostarczyła znana firma Pohlschröder & Co Berlin Dortmund⁴⁶.

Opolskie archiwum miejskie podlegało archiwum państwowemu we Wrocławiu (*Staatsarchiv Breslau*). W 1934 roku przeprowadzona została kontrola, która zaleciła m.in. sporządzenie repertorium dla dokumentów i przeniesienie akt, które znajdowały się w pomieszczeniu na poddaszu⁴⁷. Zachowały się także sprawozdania roczne dotyczące zabezpieczenia zasobu kierowane do władz Rejencji Opolskiej⁴⁸. z początkiem 1941 roku nastąpiły pewne zmiany administracyjne na Śląsku. Obszar ten podzielono na dwie prowincje: dolnośląską ze stolicą we Wrocławiu i górnośląską ze stolicą w Katowicach⁴⁹. Cały obszar zlikwidowanej Rejencji Opolskiej został włączony do Prowincji Górnośląskiej i wchodził w skład Rejencji Katowickiej. Konsekwencją tego była zmiana zależności opolskiego archiwum, które od tego momentu podlegało nowo powstałemu Archiwum Państwowemu w Katowicach (*Staatsarchiv Kattowitz*).

Pierwszym znanym inwentarzem opolskiego archiwum jest spis dokumentów, który wykonał w 1825 roku Gustav Adolf Stenzel⁵⁰. Poza tym zachowały się jeszcze XIX-wieczne repertoria akt registratury magistratu. Zgodnie z przyjętymi wówczas regułami prowadzenia kancelarii, akta te dzielono na sekcje główne, następnie na półki (*Fach*) i jednostki aktowe⁵¹. Ze spisu akt z 1907 roku dowiadujemy się, że na pełny zasób archiwum składało się 3621 pozycji inwentarzowych, z czego 1559 uznanych za szczególnie cenne, przekazano do archiwum we Wrocławiu. W nieustalonych okolicznościach, prawdopodobnie na prośbę Steinerta, część z tych materiałów została zwrócona do Opola przed rozpoczęciem II wojny światowej⁵². W 1934 roku historyczna część zasobu archiwum przedstawiała się następująco: 35 dokumentów pergaminowych, 94 dokumenty papierowe z lat 1421–1908, 236 tomów foliałów z lat 1523–1850 (głównie miejskie księgi rachunkowe) oraz 553 jednostki aktowe z lat 1605–1913⁵³. Swego rodzaju ciekawostką stanowił ponadto pięknie oprawiony pergaminowy dokument z 17 lipca 1933 roku, w którym opolska rada miejska nadała honorowe obywatelstwo nadprezydentowi i gauleiterowi śląskiemu

⁴⁶ Ibidem, sygn. 844, s. 3–4.

⁴⁷ Ibidem, sygn. 833, s. 171.

⁴⁸ Ibidem, s. 156.

⁴⁹ *Gesetz über die Bildung der Provinz Oberschlesien und Niederschlesien vom 20 Dezember 1940*, „Preußische Gesetzssammlung“, Nr 1, 1941.

⁵⁰ APO, nr zespołu 22: Akta miasta Opola, sygn. 835.

⁵¹ Ibidem, sygn., 314.

⁵² H. Niestrój, *Dzieje Archiwum do 1945 roku*, <http://www.archiwum.opole.pl/nowa/index.php/historia-archiwum> (dostęp 31.01.2013).

⁵³ A. Steinert, *Die Papierurkunden, Folianten und Akten des Oppelner Stadtarchivs*, „Oppelner Heimatblatt“ 1934, t. 10, z. 11. Opis dokumentów pergaminowych: A. Steinert, *Oppelner Stadturkunden*, „Oppelner Heimatblatt“ 1934, z. 1–4.

Helmutowi Brücknerowi. Został on wyróżniony w ten sposób jako „rzecznik śląskiej wolności przeciwstawiający się naporowi słowiańskiemu i jednoczący całego narodu śląskiego”⁵⁴. Po degradacji Brücknera w wyniku tzw. „puczu Röhma”, dokument ten został zwrócony przez jego żonę do magistratu opolskiego, trafiając do archiwalnego zasobu⁵⁵.

Archiwum miejskie w Opolu sprawowało także nadzór nad innymi archiwami historycznymi przechowywanymi w różnych instytucjach na terenie miasta. W 1935 roku Alfred Steinert sporządził wykaz takich instytucji z podaniem, jakiego typu dokumentację przechowują. Ilustruje go poniższa tabela⁵⁶:

L.p.	Nazwa	Rodzaj materiałów archiwalnych
I. Niepaństwowe archiwa publiczne		
1.	Archiwum Urzędu Stanu Cywilnego w Opolu	księgi urodzeń, małżeństw i zgonów
2.	Miejska szkoła katolicka „Lorinserschule”	– kronika szkolna – katalog uczniów od 1894 roku
3.	Miejska szkoła katolicka „Adolf-Hitler-Schule”	– kronika szkolna – katalog uczniów od 1864 roku
4.	Miejska szkoła ewangelicka „Gustav-Freytag-Schule”	– kronika szkolna – katalog uczniów od 1832 roku
5.	Archiwum jednostki powiatowej straży pożarnej w Opolu mieście	– wykaz członków – dokument z gałki starej wieży strażackiej na Rybarzach – korespondencja z urzędem miejskim i władzami prowincji od 1862 roku
6.	Izba przemysłowo-handlowa dla prowincji górnośląskiej w Opolu	– akta od założenia w 1888 roku – akta z czasu plebiscytu na Górnym Śląsku (teczki i poszyty z wycinkami prasowymi, broszury, plakaty)
7.	Izba rzemieślnicza dla prowincji górnośląskiej z siedzibą w Opolu	akta od założenia w 1900 roku
8.	Archiwum parafii katolickiej pw. św. Krzyża	– księgi metrykalne – akta dotyczące funkcjonowania gminy katolickiej od 1811 roku
9.	Archiwum parafii katolickiej pw. św. Piotra i Pawła	– księgi metrykalne – akta od 1925 roku
10.	Archiwum parafii ewangelickiej	– akta metrykalne od 1765 roku – akta administracyjne od 1811 roku
11.	Gmina żydowska	– akta od 1840 roku – księgi protokołów od 1858 roku

⁵⁴ APO, nr zespołu 22: Akta miasta Opola, sygn. tymcz. 4960.

⁵⁵ Informację tę przekazał pan Jan Cichoń podczas rozmowy w sierpniu 2013 roku.

⁵⁶ Oprac. na podstawie: APO, nr zespołu 22: Akta miasta Opola, sygn. 842 s. 4–9.

L.p.	Nazwa	Rodzaj materiałów archiwalnych
II. Archiwa prywatne		
12.	Szpital miejski „ad Sankt Alexius”	– 2 dokumenty z 1510 i 1520 roku – akta administracyjne od 1858 roku
13.	Szpital św. Wojciecha	– dokument fundacyjny z 1851 roku – akta administracyjne – kronika zakładu
14.	Zgromadzenie Ubogich Sióstr Szkolnych de Notre Dame	– kronika od 1857 roku – listy uczennic
15.	Apteka miejska	2 dokumenty z 1610 i 1649 roku
16.	Apteka „pod Lwem”	– dokument z 1834 roku – odpis koncesji z 1824 roku – dokument kupna domu przy rynku z 1824 roku
17.	Zakład „Schlesische Portland-Zement-Industrie A.G. Oppeln”	akta administracyjne zakładów
18.	Bank rzemiosła	akta od założenia w 1848
19.	Bractwo strzeleckie w Opolu	– 3 dokumenty z 1435 i 1492 roku – akta dotyczące dzierżawy gruntów i spraw strzeleckich od 1766 roku – rachunki od 1796 roku
20.	Cech piekarzy	– 5 dokumentów z lat 1531–1691 – akta – statuty
21.	Cech bednarzy	– 2 dokumenty z 1688 roku – księgi protokołów – księgi czeladników
22.	Cech rzeźników	– 6 dokumentów z lat 1527 — 1663 – księgi protokołów i czeladników
23.	Cech fryzjerów	– księgi protokołów – księgi rachunkowe
24.	Archiwum cechu kapeluszników	– 10 dokumentów z lat 1579–1806 – księgi cechowe
25.	Cech cukierników	– księgi protokołów – rachunki
26.	Cech kuśnierzy	– 2 dokumenty z lat 1619 i 1707 – księga cechowa
27.	Cech malarzy	– księgi protokołów – akta luźne z lat 1858–1865
28.	Cech murarzy i cieśli	– księgi rachunkowe i kasowe – akta z dokumentami i zarządzeniami z lat 1707–1845
29.	Cech tapetarzy i rymarzy	– akta z XVIII i XIX wieku

L.p.	Nazwa	Rodzaj materiałów archiwalnych
30.	Cech ślusarzy i konstruktorów maszyn	– 9 dokumentów z lat 1713–1789 – księgi protokołów
31.	Cech kowali	– 2 dokumenty z lat 1670 i 1681 – księgi protokołów – księgi kasowe
32.	Cech krawców	– odpisy dokumentów z 1596 roku – matrykuły czeladników – świadectwa chrztu
33.	Cech szewców	– 12 dokumentów z lat 1470–1765 – księgi protokołów – księgi rachunkowe – księgi kasowe
34.	Cech kołodziejów, stelmachów i blacharzy	– 4 dokumenty z lat 1690–1709 – księgi protokołów – księgi kasowe – księga mistrzowska z 1803 roku
35.	Cech garncarzy i zdunów	– 9 dokumentów z lat 1637–1845 – księgi protokołów – akta luźne
36.	Cech tkaczy i płócienników	2 dokumenty z 1662 roku
37.	Opolskie stowarzyszenie rzemieślnicze	akta od założenia w 1879 roku
38.	Organizacja „Kriegerverein 1843 Oppeln”	akta od założenia w 1843 roku
39.	Stowarzyszenie „Männergesangverein 1851 Oppeln”	akta od założenia w 1851 roku
40.	Stowarzyszenie „Männerturnverein e.V. Oppeln”	akta od założenia w 1861 roku
41.	Stowarzyszenie „Katholische Gesellenverein Oppeln”	akta od założenia w 1852 roku
42.	Stowarzyszenie „Winzenzverein”	akta od założenia w 1862 roku
43.	Stowarzyszenie „Gustav-Adolf-Verein, Frauen und Jungfrauen Verein”	akta od założenia w 1857 roku
44.	Stowarzyszenie „Evangelische Jünglings-und Männerverein”	akta od założenia w 1863 roku
45.	Stowarzyszenie „Philomatie”	akta od założenia w 1860 roku
46.	Firma „C.F. Heidenreichswitwe”	archiwalia zakładowe od założenia w 1831 roku
47.	Firma „Erdmann Raabe”	archiwalia zakładowe od założenia w 1823 roku

Spora część wymienionych archiwaliów, głównie akt cechowych, trafiła w latach powojennych do zasobu działającego od 1953 roku Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu.

Działalność archiwum miejskiego w dwudziestolecie międzywojennym związana z udostępnianiem zasobu koncentrowała się w dwóch głównych sferach. Pierwszą była sfera naukowa, przejawiająca się w korespondencji z różnymi instytucjami naukowymi z terenów Rzeszy Niemieckiej. Na bazie akt opolskich powstały też liczne prace związane z historią miasta, napisane przez Steinerta. Drugą domeną natomiast były poszukiwania genealogiczne. Ideologia narodowego socjalizmu kładła nacisk na eliminację osób niearyjskiego pochodzenia z życia publicznego i politycznego. Odpowiednie ustawodawstwo nakazywało usunięcie takich osób ze stanowisk urzędniczych i obligowało wszystkich urzędników i osoby ubiegające się o stanowiska w administracji o udokumentowanie swojego pochodzenia⁵⁷. Dlatego też w latach 30-tych można zaobserwować intensywny wzrost korespondencji dotyczącej kwerend genealogicznych załatwianych przez archiwum. Godzi się wspomnieć w tym miejscu również o pewnym „archiwalnym wynalazku”, jakiego dokonał opolski Żyd Josef Proskauer, referent w urzędzie budownictwa melioracyjnego (*Meliorations Bauamt*). Otóż w 1907 roku opatentował on ulepszone zakładki do akt (tzw. języki). Poprzez doklejenie cienkiej, metalowej wstawki do ścianek zakładki, poprawił ich trwałość, dzięki czemu przestały się związać i łamać, co poprawiło przejrzystość i wygląd archiwalnych regałów. Ten prosty patent szybko zaczął być stosowany przy archiwizacji akt w urzędach na terenie Niemiec i nie tylko⁵⁸.

Od połowy 1942 roku archiwalia z obszaru działalności katowickiego archiwum podlegały stopniowej ewakuacji do zachodniej części Górnego Śląska oraz w głąb Niemiec. Do grudnia 1944 roku wywieziono prawie 60% zasobu i rozlokowano go m. in. na dworze w Wierzbniku (pow. grodkowski), w Trawniskach (pow. kozielski), na zamku w Krajnie (pow. strzeliński) oraz w klasztorze franciszkanów w Prudniku⁵⁹. w związku z tą akcją planowano również ewakuację opolskiego archiwum miejskiego. Istnieją domysły, że na przełomie 1944 i 1945 roku zasób ten zamierzano wywieźć do zamku na północy powiatu, jednakże prowadzona w tej sprawie korespondencja nie zachowała się⁶⁰. Ostatecznie więc, w momencie przejęcia władzy przez polską administrację, opolskie archiwalia spoczywały w ratuszu, gdzie pieczę nad nimi roztoczyły władze miejskie.

---

⁵⁷ Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums von 7 April 1933, „Reichsgesetzblatt“ t. 1, nr 34, 1933; Erste Verordnung zur Durchführung des Gesetzes zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums von 11 April 1933, „Reichsgesetzblatt“ t. 1., 1933.

⁵⁸ M. Borkowski, *Gmina żydowska w Opolu w latach 1812–1944*, Opole 2009, s. 73, przypis 234.

⁵⁹ S. Krupa, *Staatsarchiv Kattowitz*, w: *Archiwum w regionie region w archiwum. 80 lat Archiwum Państwowego w Katowicach 1932–2012*, red. B. Kalinowska-Wójcik, Katowice 2012, s. 46–47.

⁶⁰ H. Lasończyk, *Dzieje zespołu „Akta miasta Opola”*, maszynopis w zespole archiwalnym nr 350: APO, sygn. 177.

Rafał Górny

The Opole Archive Collection until the end of World War II.

Various disasters have befallen the archives in Opole Town Hall. In 1680, the records were infected with plague bacteria and were subsequently locked in the cellar until the beginning of the nineteenth century. Those which were saved from the plague were burned during the great fire of 1739. The first certified archivist in Opole was Alfred Steinhart who was responsible for the running of this institution during the nineteen-twenties.

The prewar Opole Archive collection mainly comprised of acts taken from Opole municipal council and documents (both on parchment and paper) granting the city different types of laws and privileges. The acts were used for the purposes of research as well as for genealogical investigations.

Barbara Sypko

Sylwetki archiwistów opolskich.

Wybrane biogramy z listy (nie) obecnych

Obchody 60-lecia utworzenia Archiwum Państwowego w Opolu są doskonałą okazją do przedstawienia sylwetek opolskich archiwistów. Część z nich poświęciło pracy w służbie archiwalnej całe swoje zawodowe życie. Inni — dużą część. Należy pamiętać, że to właśnie dzięki ich zabiegom zostało zgromadzonych wiele cennych dla naszego regionu źródeł. Ich troska o zabezpieczenie i przygotowanie do udostępnienia materiałów archiwalnych, owocuje do dnia dzisiejszego. Najstarsi z zaprezentowanych w artykule archiwistów wykonywali swoją pracę w bardzo trudnych warunkach. Należy pamiętać, że komunikacja odbywała się wówczas najczęściej drogą korespondencji w formie tradycyjnej lub przez telefon. Warunki lokalowe także nie ułatwiały gromadzenia materiałów archiwalnych. Jednakże nie szczędzili trudu, aby jak najlepiej wykonać powierzone im zadania. Niejednokrotnie praca w Archiwum była ich życiową pasją. Jak bardzo byli związani z tą instytucją, świadczy fakt, że wielu z nich mimo przejścia na emeryturę, nie zerwało kontaktów z państwową służbą archiwalną. Opracowując biogramy poszczególnych archiwistów, starałam się nakreślić całokształt ich działalności, uwypuklając ich pracę na niwie archiwalnej. Artykuł powstał na podstawie dostępnych akt osobowych, za wiedzą i zgodą żyjących archiwistów, bądź krewnych osób zmarłych. Nie umieszczono w nim biogramów archiwistów, z którymi nie udało się skontaktować oraz tych, którzy nie wyrazili zgody na wgląd do swoich akt osobowych i publikację not biograficznych. Wyjątek stanowią biogramy p. Heleny Burzańskiej, p. Kazimierza Rózanowskiego i p. Stefana Spychalskiego, które zamieszczone zostały mimo braku zgody na publikację, ze względu na szczególne zasługi wymienionych dla państwowej służby archiwalnej naszego regionu. Pragnę podziękować za wszelką okazaną pomoc tym wszystkim, dzięki którym powstał niniejszy artykuł.

Bożena Stanisława Bartyńska z domu Zalewska — urodziła się 10 sierpnia 1954 roku w miejscowości Skokowa (pow. Trzebnica) jako córka Kazimierza Zalewskiego i Marii z domu Sługockiej¹. Szkołę podstawową i liceum ogólnokształcące ukończyła w Nysie. Pracę zawodową rozpoczęła po złożeniu egzaminu dojrzałości w 1972 roku, zatrudniając się na krótko w Powiatowym Archiwum Państwowym w Nysie, a od 18 stycznia następnego roku w Zakładach Urządzeń Przemysłowych w Nysie, zajmując kolejno stanowiska: starszy rzemieślnik, planista, starszy referent do spraw socjalnych oraz stanowisko archiwistki zakładowej. W tymże roku

podjęła studia zaoczne w zakresie historii, wybierając, zgodnie ze swoimi zainteresowaniami, specjalność archiwalną na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. W 1980 roku ukończyła studia, uzyskując tytuł magistra historii ze specjalizacją archiwalną. Z dniem 15 października 1984 roku została zatrudniona w Archiwum Państwowym w Opolu Oddział w Nysie, pracując pod kierownictwem swojego ojca Kazimierza Zalewskiego. Tam przeszła kolejne stanowiska, poczynszyszy od archiwisty, aż po kustosza i kierownika Oddziału nadanego jej aktem mianowania². Na początku 1989 roku objęła funkcję kierownika Archiwum Państwowego w Opolu Oddział w Nysie. Stanowisko to piastowała do czasu likwidacji Oddziału w Nysie w 1998 roku. W tym czasie udzielała się w Nyskim Towarzystwie Społeczno-Kulturalnym. Należała też do NSZZ „Solidarność” przy Archiwum Państwowym w Opolu. Zyskała sobie uznanie ze strony przełożonych jako aktywna i należycie wypełniająca swoje obowiązki pracownica, czynna w pracach społecznych i bezkonfliktowa³. Istotnym epizodem jej zawodowego życia, który trudno pominąć, była powódź na Śląsku w 1997 roku. Ze względu na położenie budynku Oddziału w Nysie niedaleko rzeki Nysy Kłodzkiej, mocno ucierpiały znajdujące się w nim materiały archiwalne. Zalanych zostało około dwóch kilometrów akt, głównie wytworzonych przez sądy niemieckie. Wówczas Pani Bartyńska przerwała urlop wypoczynkowy po to, aby ratować zasób. Rok później Oddział w Nysie został zlikwidowany, a Pani Bożena Bartyńska znalazła zatrudnienie w Urzędzie Stanu Cywilnego w Nysie, na stanowisku kierownika, które piastuje do dziś.

¹ Archiwum Państwowe w Opolu (dalej: APO), Archiwum Zakładowe (dalej: AZ), sygn.26/5, bp.

² Ibidem, bp.

³ Ibidem, bp.

Helena Burzańska-Biełkin urodziła się 22 maja 1894 roku w miejscowości Czerniowce (Rumunia). Dzieciństwo spędziła w Złoczowie, gdzie uczęszczała do szkoły powszechnej. Natomiast klasę ósmą ukończyła we Lwowie. Maturę zdała jako eksternistka w 1913 roku w seminarium nauczycielskim we Lwowie. Następnie rozpoczęła studia na Uniwersytecie im. Jana Kazimierza we Lwowie w zakresie literatury, sztuki i filozofii. Nie ukończyła ich z powodu trudnej sytuacji materialnej. W czasie I wojny światowej pracowała jako sanitariuszka w szpitalu polowym we Lwowie. Później podjęła pracę w charakterze nauczycielki między innymi w Sandomierzu oraz w Marjówce w powiecie opoczyńskim. Jako sanitariuszka pracowała ponownie w okresie wojny polsko-bolszewickiej. Przed II wojną światową wyszła za mąż. W tym samym roku Pani Helena Burzańska wstąpiła do „Partii Socjalistyczno-Lewicowej w Warszawie”⁴. Nadal prowadziła pracę dydaktyczną wśród dzieci i młodzieży. Podczas II wojny światowej pracowała głównie jako nauczycielka w różnych regionach Polski. Jak wspomniała w zachowanym w aktach osobowych życiorysie, w owym okresie warunki życia były bardzo ciężkie. Za otrzymane pobory nie stać ją było nawet na „kupno 1 kg. tłuszczu”⁵. Po zakończeniu działań wojennych w 1945 roku zasłużyła się jako organizatorka szkół, które powstały niejednokrotnie w bardzo trudnych warunkach⁶. Dzięki niej powstała szkoła rolnicza w Brzezinach koło Warszawy oraz szkoła przysposobienia gospodarczego w Kluczborku, przekształcona później na zasadniczą szkołę i technikum gastronomiczne. Ta ostatnia funkcjonuje do dziś. Po powołaniu do życia Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu Pani Helena Burzańska podjęła się zorganizowania kolejnej placówki. Tym razem Powiatowego Archiwum Państwowego w Kluczborku, którym kierowała w latach 1954–1965. Pod jej kierownictwem Archiwum wzbogaciło się o materiały archiwalne ponad pięćdziesięciu instytucji i przedsiębiorstw z terenu powiatów: kluczborskiego, namysłowskiego i oleskiego. Zamiłowanie do zawodu nauczycielskiego objawiało się również w pracy archiwalnej. Łączyła w sobie obydwie te zawody. Była szczególnie znana z oddania się pracy popularyzatorskiej regionu kluczborskiego, współpracując w tym zakresie ze szkołami. Organizowała prelekcje i wystawy. W Powiatowym Archiwum Państwowym w Kluczborku pracowała do 1967 roku w niepełnym wymiarze czasu pracy. Za całokształt pracy zawodowej została uhonorowana Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Zmarła dnia 4 stycznia 1972 roku po długotrwałej chorobie. W opinii zarówno ówczesnego dyrektora, jak i współpracowników, Pani Helena Burzańska była osobą skromną i człowiekiem prawego charakteru⁷.

---

⁴ APO, AZ, sygn. 26/21, bp.

⁵ Ibidem, bp.

⁶ Ibidem, bp.

⁷ R. Dermin, *Helena Burzańska (22 V 1894 – 4 I 1972)*, „Archeion” 1973, t. 59, s. 359.

Jan Cichoń — urodził się 2 czerwca 1923 roku w miejscowości Wola Przerąbska (pow. Radomsko) jako syn Stanisława i Marianny z domu Stanios. Od 1930 roku, od klasy pierwszej do szóstej, uczęszczał do szkoły podstawowej w Przerębie. Do klasy siódmej, którą ukończył w 1937 roku, uczęszczał w Rzewojowicach. Jak napisał w życiorysie „moim pragnieniem była nauka w gimnazjum”⁸. Jednakże, ze względu na brak środków finansowych, marzenia o kontynuowaniu edukacji musiał odłożyć na przyszłość. Po ukończeniu szkoły podstawowej pomagał rodzicom w pracach w gospodarstwie rolnym. W 1943 roku został powołany do Służby

Budowlanej w Generalnym Gubernatorstwie. Pracował przy budowie nowej kolei na trasie Tomaszów Mazowiecki-Radom. Z chwilą zbliżania się Armii Radzieckiej do Wisły, 24 lipca 1944 roku, zdezerterował i do dnia 15 stycznia 1945 roku ukrywał się w rodzinnych stronach⁹. Po zakończeniu II wojny światowej zgłosił się do pracy w Polskich Kolejach Państwowych i został skierowany do Ekspedycji Towarowej w Opolu. Pracował tam do 1950 roku. W lutym 1946 roku zapisał się do Wieczorowego Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego dla Dorosłych w Opolu, które ukończył w 1948 roku. W 1950 roku został przyjęty na Wydział Filozoficzno-Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego i zwolnił się z pracy w PKP. Pierwszy stopień studiów ukończył w 1953 roku, po czym otrzymał nakaz pracy do Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Opolu na stanowisko kierownika działu instruktażu terenowego. W 1956 roku podjął studia eksternistyczne II-go stopnia na Uniwersytecie Wrocławskim, które ukończył, uzyskując tytuł magistra historii. W 1956 roku wstąpił w związek małżeński, z którego ma córkę. Praca w Bibliotece Pedagogicznej nie dawała mu satysfakcji, dlatego złożył podanie z prośbą o przyjęcie do pracy w Wojewódzkim Archiwum Państwowym, którą podjął 1 września 1959 roku. Następnie w 1962 roku był awansowany na stanowisko starszego archiwisty, a od 1966 roku — starszego asystenta naukowo-badawczego. W roku 1968 objął stanowisko kierownika pracowni naukowej i biblioteki w Wojewódzkim Archiwum Państwowym. W tym czasie uporządkował księgozbiór, założył nowe księgi inwentarzowe i skatalogował 1500 pozycji, które do dziś stanowią ogromną pomoc. Pracy tej nie ukończył wskutek przesunięcia go do prac w oddziale opracowania akt Polski Ludowej. W 1975 roku został powołany na stanowisko kierownika Oddziału I. Według opinii ówczesnego Dyrektora Wojewódzkiego

⁸ APO, AZ, sygn. 26/25, bp.

⁹ Ibidem, bp.

Archiwum Państwowego w Opolu — Ryszarda Dermina, „w pracy nad opracowaniem akt był bardzo sumienny i skrupulatny. Chętnie przyjmował dodatkowe społeczne prace. Ponadto był przedsiębiorczy, aktywny, koleżeński i uczynny”¹⁰. W trakcie zatrudnienia w Wojewódzkim Archiwum Państwowym ukończył Studium Podyplomowe Archiwistyki na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego w zakresie archiwistyki i dokumentacji audiowizualnej. Ciągłe pogłębiał wiedzę fachową. Między innymi ukończył kurs z zakresu paleografii łacińskiej i staropolskiej zorganizowany przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych. W Wojewódzkim Archiwum Państwowym pełnił szereg funkcji. Był członkiem Wojewódzkiej Komisji Metodycznej, Komisji do ustalania okoliczności i przyczyn wypadków przy pracy przy Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu. Został także wybrany na stanowisko sekretarza Rady Zakładowej. Był również przewodniczącym Komisji Oceny Materiałów Archiwalnych przy Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu. Od roku 1980 zostało powierzone mu kierownictwo Gospodarstwem Pomocniczym przy Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu. Był członkiem Komisji Historycznej przy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację Zarząd Okręgowy w Opolu, członkiem Komisji historycznej przy Zarządzie Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego w Opolu. Piastował stanowisko sekretarza Polskiego Towarzystwa Historycznego — Oddział w Opolu oraz przewodniczącego Oddziału Stowarzyszenia Archiwistów Polskich¹¹. W 1976 roku, uchwałą Miejskiej Rady Narodowej w Opolu, został wybrany na członka Kolegium do spraw Wykroczeń przy Prezydencie Miasta Opola na kadencję 1977–1980 i członka Rejonowego Kolegium ds. Wykroczeń przy Prezydencie Miasta Opola na kadencję 1987–1990¹². Uchwałą Rady Państwa został odznaczony „Srebrnym Krzyżem Zasługi”. W 1976 roku otrzymał srebrną odznakę honorową „Zasłużony Popularyzator Wiedzy Towarzystwa Wiedzy Powszechnej”. Za szczególne osiągnięcia dla rozwoju archiwów i archiwistyki w 1978 roku otrzymał odznakę honorową „Za zasługi dla archiwistyki”. W tym samym roku został odznaczony odznaką honorową „Zasłużony Opolszczyźnie”. Rok później, Minister Kultury i Sztuki Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, nadał mu odznakę „Zasłużony Działacz Kultury”. W 1984 roku otrzymał „Medal 40-lecia Polski Ludowej”. W roku 1986, postanowieniem Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Opolu, otrzymał odznakę za zasługi dla miasta Opola¹³. Uchwałą Rady Państwa w 1988 został uhonorowany Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Z dniem 1 lipca 1992 przeszedł na emeryturę. Jednakże w latach 1992–1994 nadal był zatrudniony w Archiwum Państwowym w Opolu na

---

¹⁰ Ibidem, bp.

¹¹ Ibidem, bp.

¹² Ibidem, bp.

¹³ Ibidem, bp.

stanowisku kustosa, w niepełnym wymiarze czasu pracy. Brał czynny udział w posiedzeniach Komisji Metodycznych oraz w pracach zespołu problemowego kierowanego przez doc. Mieczysława Bandurkę¹⁴. Swoje doświadczenie zdobyte przez lata pracy w archiwum wykorzystał również, porządkując składnice akt różnych instytucji. W bieżącym roku, obchodzi piękną rocznicę 90. urodzin. Nadal jest uczestnikiem spotkań świątecznych organizowanych w Archiwum Państwowym w Opolu.

Marian Czapliński — urodził się 16 lipca 1913 roku w Nowym Sączu z rodziców Leonarda i Marii z domu Duławskiej. W rodzinnym mieście uczęszczał do szkoły powszechnej i gimnazjum. W maju 1932 roku złożył egzamin dojrzałości i rozpoczął studia wyższe w zakresie historii i filologii niemieckiej na Uniwersytecie im. Jana Kazimierza we Lwowie. Kontynuował je w latach 1934–1936 na Uniwersytecie Wiedeńskim. W 1939 roku wrócił do Lwowa, gdzie ukończył filologię niemiecką. W czasie II wojny światowej pracował w Krakowie jako pracownik umysłowy i fizyczny. Był dwukrotnie więziony w latach 1941–1942. Po raz pierwszy za odmowę podpisania listy narodowosociowej, drugi raz za sabotaż gospodarczy¹⁵. Po zakończeniu działań wojennych rozpoczął pracę zawodową oraz wznowił studia. W 1947 roku uzyskał doktorat z filozofii na Uniwersytecie Jagiellońskim. W latach 1946–1948 studiował historię na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, jednak studia ukończył w 1952 roku na Uniwersytecie Wrocławskim. Był żonaty i miał dwoje dzieci. W 1948 roku został zatrudniony w Archiwum Państwowym we Wrocławiu, gdzie pracował do końca listopada 1955 roku. Pracę w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu rozpoczął z dniem 1 grudnia 1955 roku. Najpierw zatrudniony został na stanowisku archiwisty, następnie awansował na stanowisko starszego archiwisty. Dwa lata później powierzono mu stanowisko kierownika Powiatowego Archiwum Państwowego w Brzegu, które piastował do 30 czerwca 1963 roku. Z pracą w służbie archiwalnej rozstał się po piętnastu latach. Później był zatrudniony w kilku instytucjach, m.in. W Wyższej Szkole Pedagogicznej w Opolu oraz Muzeum Historycznym miasta Wrocławia. Był również pilotem wycieczek kilku biur podróży oraz pracownikiem Instytutu Turystyki we Wrocławiu. Przez wiele lat był członkiem Instytutu Śląskiego w Opolu, Towarzystwa Wiedzy Powszechnej oraz placówek naukowych we Wrocławiu i w Zielonej Górze. Zmarł dnia 7 listopada 1975 roku¹⁶. Jego nazwisko występuje we wstępie do inwentarza, wśród osób biorących udział w opracowaniu Rejencji Opolskiej.

¹⁴ Ibidem, bp.

¹⁵ APO, AZ, sygn.26/28, bp.

¹⁶ S. Sychalski, *Marian Czapliński (16.VII.1913 – 7.XI.1975)*, „Archeion” 1978, t. 66, s. 334.

Stefan Czech — urodził się 5 listopada 1925 roku w Dobrakowie (pow. Olkusz) jako syn Wojciecha i Antoniny z domu Grabowskiej. W 1935 roku rozpoczął naukę w szkole podstawowej, a w roku 1939 ukończył 6. klasę. W czasie II wojny światowej mieszkał z rodzicami, którym pomagał w gospodarstwie rolnym. W tym czasie ukończył 3 klasy gimnazjum, biorąc udział w tajnym nauczaniu. Po zakończeniu wojny rozpoczął naukę w liceum pedagogicznym w Głogówku, gdzie w 1948 roku zdał egzamin maturalny. W tym roku został skierowany do pracy w charakterze nauczyciela w szkole podstawowej w Skorogoszczy w powiecie niemodlińskim¹⁷. W 1949 roku został przyjęty na Uniwersytet Wrocławski, na którym 2 lata studiował historię. Na trzecim roku studiów został skierowany na specjalizację archiwalną na Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. W 1952 roku ukończył tam I stopień studiów i w tymże roku został wytypowany na II stopień studiów na Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Otrzymał nakaz pracy w szkole, jednakże nie powrócił do pracy w oświacie. Jak bardzo zależało mu na pracy w archiwum świadczy fakt, że zwrócił się do Ministerstwa Oświaty o wycofanie nakazu pracy w szkolnictwie i od stycznia do lipca 1954 roku oczekiwał na przydział etatu w archiwum. Kilkakrotnie składał podania z prośbą o zatrudnienie w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu, motywując je między innymi zainteresowaniem historią Śląska. Z powodu braku przydziału etatów przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych, pracę w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu na stanowisku asystenta rozpoczął dopiero 1 lipca 1954 roku. W 1955 roku odbywał trzymiesięczną służbę wojskową. Po jej zakończeniu wrócił do pracy w Wojewódzkim Archiwum Państwowym. Trzy lata później został powołany na stanowisko kierownika Oddziału III. Następnie awansował na adiunkta archiwalnego oraz starszego asystenta naukowo-badawczego. Później na stanowisko adiunkta naukowo-badawczego. W 1967 roku został powołany w skład zespołu upoważnionego do opiniowania i ewentualnego zakupu oferowanych archiwum materiałów archiwalnych. W 1970 roku Dyrektor Wojewódzkiego Archiwum Państwowego powierzył Stefanowi Czechowi prowadzenie magazynu tajnych materiałów archiwalnych. Był aktywnym członkiem Komisji Metodycznej przy Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu. W następnych latach Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych poprosił go o objęcie funkcji konsultanta, którą przyjął. W 1976 roku został powołany na członka Zakładowej Komisji Przyjęć

¹⁷ APO, AZ, sygn. 26/29, bp.

do Pracy. Przez kilka kadencji wchodził w skład Kolegium do Spraw Wykroczeń przy Prezydencie Miasta Opola oraz Kolegium do Spraw Wykroczeń przy Sądzie Rejonowym w Opolu. W 1981 roku powierzono mu stanowisko kierownika Oddziału II. Był również sekretarzem Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” przy Wojewódzkim Archiwum Państwowym. Za zasługi na polu archiwalnym był wielokrotnie odznaczany. Między innymi otrzymał „Srebrny Krzyż Zasługi” oraz odznaki „Zasłużony Opolszczyźnie”, „Za zasługi dla Miasta Opola”, „Zasłużony Działacz Kultury”, „Zasłużony Popularyzator Wiedzy”. Uhonorowany został także odznaką „Za zasługi dla archiwistyki” oraz „Złotym Krzyżem Zasługi”. Prezydium Zarządu Głównego Towarzystwa Wiedzy Powszechnej nadało mu złotą odznakę honorową „Zasłużony Popularyzator Wiedzy Towarzystwa Wiedzy Powszechnej”. Otrzymał także „Medal 40-lecia Polski Ludowej”, „Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski” oraz „Medal Rodła”¹⁸. Jego nazwisko zostało wpisane do „Księgi Ludzi Zasłużonych Miasta Opola”. Był autorem ponad dziewięćdziesięciu publikacji o tematyce historycznej i archiwalnej, które ukazywały się w czasopiśmie regionalnych i archiwalnych. Prezentowane były również na zebraniach naukowych, do dziś stanowią niezwykle cenną pomoc dla archiwistów opracowujących akta urzędów administracji działających w okresie Polski Ludowej. Był współautorem „Informatora o zasobie archiwalnym Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu i archiwów podległych”. Z dniem 30 czerwca 1992 roku przeszedł na zasłużoną emeryturę. Nadal jednak pracował w Archiwum Państwowym w Opolu w niepełnym wymiarze czasu pracy. Przez lata pracy w państwowej służbie archiwalnej służył swoją wiedzą i doświadczeniem młodszym współpracownikom. Będąc na emeryturze, żywo interesował się sprawami Archiwum Państwowego w Opolu. Chętnie uczestniczył w spotkaniach dla emerytowanych pracowników. Zmarł 30 marca 2005 roku w Opolu¹⁹. Został pochowany na cmentarzu w Opolu-Półwsi. We wspomnieniach współpracowników pozostał jako niezwykle skromny i życzliwy człowiek, chętnie dzielący się swoim doświadczeniem zawodowym z innymi, zwłaszcza z młodszymi archiwistami.

---

¹⁸ Ibidem, bp.

¹⁹ APO, nr zespołu 3121: Zbiór teczek dowodów osobistych, sygn. 20/99, s. 12.

Ryszard Dermin — dyrektor Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu w latach 1966–1978. Urodzony 2 kwietnia 1931 roku w miejscowości Łędziny w powiecie tyskim. Był synem Karola Dermina i Marii z domu Skroboł. Szkołę podstawową ukończył w miejscu zamieszkania. W latach 1945–1949 był uczniem gimnazjum w Mysłowicach. Wskutek trudnych warunków materialnych, w 1949 roku został przeniesiony na własną prośbę do liceum ogólnokształcącego w Niemodlinie, które ukończył w 1951 roku. Jako uczeń należał do Związku Harcerstwa Polskiego, a następnie do Związku Młodzieży Polskiej. Po ukończeniu liceum

ogólnokształcącego podjął pracę w zawodzie nauczyciela w szkole podstawowej w Brzeźni w powiecie rybnickim. Kolejnym etapem jego edukacji były studia w zakresie historii, które podjął w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie. W okresie studenckim brał czynny udział w pracy społecznej. Wstąpił wówczas w szeregi Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, w której przez całe życie aktywnie działał. Przed objęciem stanowiska dyrektora Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu pracował w różnych placówkach oświatowych, dość często zmieniając miejsce zatrudnienia. Bezpośrednio po ukończeniu studiów podjął pracę w charakterze nauczyciela historii w liceum ogólnokształcącym w Kluczborku, gdzie pracował do 31 sierpnia 1959 roku. Kolejnym miejscem pracy Ryszarda Dermina było liceum ogólnokształcące w Namysłowie. Od 1 stycznia 1962 roku rozpoczął pracę w administracji szkolnej, obejmując kolejno stanowisko zastępcy inspektora szkolnego w Namysłowie, w latach 1962–1963 oraz inspektora szkolnego w Głubczycach w latach 1963–1966. Równocześnie pełnił funkcję zastępcy przewodniczącego Komisji Historycznej Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Opolu i lektora Komitetu Wojewódzkiego²⁰. Na stanowisko dyrektora Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu został powołany z dniem 1 września 1966 roku. Kierował nim przez kolejnych 12 lat. W 1978 roku przeszedł do pracy w Muzeum Martyrologii i Walki Jeńców Wojennych w Łambinowicach, gdzie również piastował stanowisko dyrektora. Jednak ze względu na stan zdrowia, wniósł prośbę o zwolnienie go ze stanowiska dyrektora Muzeum i umożliwienie mu podjęcia pracy naukowej w Instytucie Śląskim w Opolu, w którym — zgodnie z zamierzeniem — otrzymał zatrudnienie.

²⁰ APO, nr zespołu 2579: Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Opolu (dalej: KW PZPR w Op.), sygn. 8235, s. 18.

Następnie wyjechał do Niemiec, gdzie osiadł na stałe. Tam też zmarł w 2005 roku. Był żonaty i miał trzy córki.

Pod jego kierownictwem załoga Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu aktywnie uczestniczyła w pracy naukowej — wzrósł dorobek wydawniczy i naukowy pracowników. Dowodem tego jest wiele referatów wygłaszanych na zebraniach naukowych i publikowanych na łamach czasopism archiwalnych i regionalnych. Zaznaczył się duży postęp w pracach mających na celu sporządzenie środków ewidencji i opracowanie zasobu archiwalnego. Dyrektor Ryszard Dermin dał poznać się jako dobry organizator pracy zawodowej i służby archiwalnej. Na uwagę zasługuje fakt, że w wyniku kontroli przeprowadzonej przez Centralną Dyрекcję Archiwów Państwowych w Warszawie, Ryszard Dermin uzyskał wysoką ocenę swojej pracy. Jego zainteresowania naukowe skupiały się wokół dziejów Śląska Opolskiego w latach 1922–1939²¹. Wraz ze Stefanem Czechem, był współautorem jedynego jak dotąd „Informatora o zasobie archiwalnym Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu i archiwów podległych”.

Wyrazem uznania dla jego osiągnięć zawodowych było przyznanie mu kilku odznaczeń. Otrzymał między innymi „Odznakę Tysiąclecia Państwa Polskiego”, „Złoty Krzyż Zasługi” oraz „Zasłużony Opolszczyźnie”. Przez podwładnych został zapamiętany jako uczciwy człowiek. Pracowity i ofiarny w pracy zawodowej. Wymagający, ale równocześnie sprawiedliwy przełożony.

Janina Domska — urodzona 25 sierpnia 1946 roku w Ligocie Tułowieckiej, jej rodzicami byli Mikołaj Domski i Michalina z domu Działuk. W miejscu zamieszkania ukończyła szkołę podstawową, natomiast do liceum ogólnokształcącego uczęszczała w Niemodlinie. Po zdobyciu matury zdała pomyślnie egzaminy do Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu. W roku 1969 ukończyła ją z wynikiem bardzo dobrym. Pracę magisterską pt. „Maryna Mniszchówna” obroniła, uzyskując stopień magistra historii²². W okresie studiów należała do Związku

Młodzieży Wiejskiej i Zrzeszenia Studentów Polskich. Była jedną z wyróżniających się studentek na swoim roku, w związku z czym miała możliwość podjęcia pracy w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Opolu. Jednakże warunkiem zatrudnienia na uczelni było wstąpienie w poczet członków Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, którego odmówiła. Skutkiem tego musiała pożegnać się

²¹ APO, nr zespołu 350: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 359, s. 12.

²² APO, AZ, sygn. 26/34, bp.

z karierą naukową na opolskiej uczelni. Los zaprowadził ją do Wojewódzkiego Archiwum Państwowego, które było jej miejscem zatrudnienia, aż do uzyskania wieku emerytalnego. Na początku została zatrudniona na stanowisku młodszego archiwisty, opracowując akta z okresu Polski Ludowej. Od marca 1971 roku przez dwie kadencje pełniła społecznie funkcję przewodniczącej Rady Zakładowej przy Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu. Z dniem 4 grudnia 1971 roku, na wniosek kierownika Oddziału II Stefana Czecha, została awansowana na stanowisko archiwisty²³. Od 1973 roku, oprócz opracowania zasobu aktowego wytworzonego po 1945 roku, do zakresu jej obowiązków doszedł nadzór nad narastającym zasobem aktowym oraz udział w Komisji Metodycznej. Weszła też w skład zespołu doradczego przy dyrektorze Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu. Z dniem 1 stycznia 1974 została awansowana na stanowisko starszego archiwisty. W tymże 1974 roku ukończyła Studium Poddyplomowe Archiwistyki w Instytucie Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W 1976 roku została powołana na członka Wojewódzkiej Komisji Oceny Materiałów Archiwalnych oraz Zakładowej Komisji Przyjęć do Pracy. Kolejnego awansu doczekała się w 1977 roku — tym razem na stanowisko adiunkta archiwalnego. W roku 1978 uchwałą Rady Państwa została odznaczona „Brązowym Krzyżem Zasługi”. Należała do grona członków NSZZ „Solidarność” przy Archiwum Państwowym w Opolu. Z dniem 1 stycznia 1985 roku została awansowana na stanowisko kustosa. Kolejny awans, to powołanie z dniem 1 lipca 1992 roku Pani Janiny Domskiej na stanowisko kierownika Oddziału I, które piastowała do dnia 3 października 1995 roku. Do końca pracy zawodowej w Archiwum Państwowym w Opolu pozostała na stanowisku kustosa. Prowadziła badania nad dziejami ziemi niemodlińskiej, czego owocem były dwie publikacje: „Niemodlin i ziemia niemodlińska od 1224 r. do połowy XIX w.” oraz „Niemodlin — Monografia”. W dniu 14 marca 2001 roku, decyzją Rady Naukowej Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego, został nadany Pani Janinie Domskiej stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii²⁴. Promotorem rozprawy doktorskiej pt. „Dobra niemodlińskie (od końca XVI do połowy XIX w.)”, był dr hab. Damian Tomczyk prof. Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. Oprócz pracy zawodowej, ogromną część swojego życia poświęciła wychowaniu czterech siostrzenic, które w dzieciństwie utraciły oboje rodziców. W kontaktach ze współpracownikami — zawsze życzliwa i koleżeńska. Po przepracowaniu 35 lat w Archiwum Pani Janina Domska odeszła na emeryturę z dniem 1 marca 2004 roku, nie zrywając przy tym kontaktów ze służbą archiwalną. Posiadając ogromne doświadczenie w dziedzinie archiwistyki, zatrudniła się następnie w niepełnym wymiarze czasu pracy w Archiwach Opolskich

---

²³ Ibidem, bp.

²⁴ Ibidem, bp.

w Niemodlinie, w których pracowała blisko dziesięć lat. Nie zaniechała zainteresowań historią swojej ukochanej ziemi niemodlińskiej. Nadal prowadzi badania nad jej przeszłością. Bierze udział w spotkaniach i odczytach organizowanych przez instytucje naukowe i kulturalne działające na terenie Niemodlina i województwa opolskiego. Chętnie współpracuje z Archiwum Państwowym w Opolu.

Kunegunda Glapa z domu Molenda — urodzona 25 października 1935 roku w miejscowości Michałin (pow. Aleksandrów Kujawski), córka Stanisława Molendy i Marty z domu Szortyk²⁵. Szkołę podstawową ukończyła w Niszczewach. Kontynuowała naukę w Liceum Ogólnokształcącym w tymże miejscu. Po śmierci matki zmuszona była przerwać edukację w związku z trudną sytuacją materialną. Do nauki wróciła ponownie w latach pięćdziesiątych. Za pośrednictwem Związku Młodzieży Polskiej w Aleksandrowie Kujawskim, została skierowana do Szkoły PSPP w Otmęcie. Po jej ukończeniu odbyła kurs Organizatora Związku Młodzieży Polskiej w Łodzi i została skierowana przez tę organizację

do pracy w Związku Powiatowym Związku Młodzieży Polskiej w Brzegu. Następnym miejscem jej zatrudnienia były Polskie Koleje Państwowe. Po ukończeniu kursu kasjera biletowo -bagażowego, zatrudniła się jako kasjer na PKP w Brzegu. W 1957 roku zawarła związek małżeński, z którego ma cztery córki. Z dniem 1 kwietnia 1954 roku rozpoczęła pracę w Wojewódzkim Archiwum Państwowym Oddział w Brzegu na stanowisku woźnej. W ramach obowiązków wykonywała prace ściśle związane z pracą archiwalną. W 1966 roku została przekwalifikowana na stanowisko magazyniera. W związku z dużym zaangażowaniem w prace archiwalne, na wniosek ówczesnego kierownika Oddziału w Brzegu, została przeszeregowana na stanowisko manipulanty. Kolejnym awansem było zakwalifikowanie w 1974 roku na stanowisko starszego pomocnika archiwalnego, pod warunkiem uzupełnienia wykształcenia w zakresie szkoły średniej. W 1979 roku została awansowana na stanowisko konserwatora zbiorów²⁶. W 1985 roku pracowała już w charakterze magazyniera, a cztery lata później na stanowisku pomocnika archiwisty. W czasie zatrudnienia w Archiwum, sporządziła wiele pomocy archiwalnych w postaci roboczych inwentarzy kartkowych i rejestrów pomocniczych. Wykonywała je z niezwykłą

²⁵ APO, AZ, sygn. 26/48, bp.

²⁶ Ibidem, bp.

dokładnością i starannością. Jej cicha, ale jakże ważna praca zyskała uznanie przełożonych, dlatego została awansowana na stanowisko młodszego archiwisty. Wykonane przez nią spisy i inwentarze robocze, stanowiły ogromną pomoc dla archiwistów opracowujących akta zasobu byłego Oddziału w Brzegu. Po przepracowaniu 32 lat w Archiwum Państwowym w Opolu Oddział w Brzegu, przeszła na zasłużoną emeryturę. Nie od razu rozstała się z Archiwum. Przez pół roku była w nim zatrudniona w niepełnym wymiarze czasu pracy. W miarę możliwości chętnie uczestniczy w spotkaniach organizowanych przez Archiwum z okazji świąt.

Mirosław Gruchacz — urodził się 17 listopada 1959 roku w Myślenicach jako syn Karola i Stefanii z domu Pilch²⁷. W latach 1966–1974 uczęszczał do szkoły podstawowej. Naukę kontynuował w zasadniczej szkole zawodowej, a następnie w technikum mechanicznym w Wadowicach. Po zdaniu matury w 1981 roku rozpoczął studia na Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Po dwóch latach przerwał je, by rozpocząć studia historyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim, które ukończył, uzyskując stopień magistra historii — specjalność archiwalna. Od września 1988 roku do sierpnia 1989 roku pracował w charakterze nauczyciela w szkole podstawowej przy Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Nysie. Od 1 września 1989 roku podjął pracę w Archiwum Państwowym w Opolu Oddział w Nysie na stanowisku starszego archiwisty, zgodnie ze swoim wykształceniem. W trakcie zatrudnienia w Archiwum Państwowym opracował kilka zespołów akt wytworzonych po zakończeniu działań wojennych w 1945 roku. Zdobyte doświadczenie archiwalne wykorzystywał, porządkując składnice akt i archiwa zakładowe w ramach prowadzonej przez siebie firmy „Usługi-Porządkowanie Registratur S.C.”²⁸. Wraz z likwidacją Oddziału w Nysie w 1998 roku odszedł z pracy w Archiwum. Następnie został zatrudniony w Starostwie Powiatowym w Nysie, w którym prowadził archiwum zakładowe. Obecnie pracuje w Urzędzie Miejskim w Nysie.

---

²⁷ APO, AZ, sygn. 26/55, bp.

²⁸ Ibidem, bp.

Jan Kornek²⁹ — dyrektor Archiwum Państwowego w Opolu w okresie od 1 listopada 1990 do 28 marca 2012. Urodził się 14 grudnia 1947 roku w Nowej Wsi Królewskiej³⁰, w rodzinie wielodzietnej o górnośląskim rodowodzie. Szkołę podstawową ukończył w Nowej Wsi Królewskiej. Naukę na poziomie szkoły średniej kontynuował prywatnie. Maturę zdał jako ekstern. W 1966 roku wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu. W czasie studiów został powołany do odbycia zasadniczej służby wojskowej w „kompani kleryckiej” w Szczecinie-Podjuchach. Jak wspominał, był to ogromnie trudny okres w jego życiu. Swoje przeżycia z tego okresu opisał w publikacji *Kompanie kleryckie w Wojsku Polskim 1959–1980*, której był współredaktorem. Były to materiały z konferencji naukowej zorganizowanej w V Pułku Inżynieryjnym w Szczecinie-Podjuchach w dniach 8–9 września 2008 roku. Studia kontynuował na Uniwersytecie Wrocławskim, gdzie w 1982 roku uzyskał stopień magistra w zakresie filologii germańskiej. Wykształcenie archiwalne uzupełnił na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu.

W październiku 1971 roku został zatrudniony w bibliotece Ośrodka Szkoleniowego Urzędu Wojewódzkiego w Opolu. W latach 1975–1977 pracował w Wojewódzkim Ośrodku Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej w Opolu.

W dniu 1 września 1988 rozpoczął pracę w Archiwum Państwowym w Opolu na stanowisku kustosa w Oddziale I. Po odwołaniu w 1990 roku Andrzeja Żaka-Mensaha z funkcji dyrektora, przejął jego obowiązki. Kandydaturę Jana Kornka na to stanowisko wysunęła Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” przy Archiwum Państwowym w Opolu. W dniu 1 listopada 1991 roku został powołany na stanowisko dyrektora, które nieprzerwanie piastował prawie 22 lata. Był najdłużej urzędującym spośród dyrektorów opolskiego Archiwum Państwowego i jedynym, który na tym stanowisku doczekał emerytury. Na czas sprawowania funkcji dyrektora przez Jana Kornka przypadł remont kapitalny obiektu Archiwum Państwowego w Opolu przy ul. Zamkowej 2 oraz budowa od podstaw nowego obiektu w Opolu-Groszowicach. Jeden z budynków otrzymał wyróżnienie w konkursie „Mister Architektury Opolszczyzny 2000”. Decyzja o rozpoczęciu remontu

²⁹ Zamieszczony w artykule biogram jest publikowany z poprawkami i uzupełnieniami dokonanymi przez Jana Kornka. Autorka opracowania pragnie dodać, że uwagi na temat osiągnięć omawianej w tekście postaci zostały obszernie przedstawione w okolicznościowej publikacji: *Jan Kornek – twórca nowoczesnego Archiwum Państwowego w Opolu*, Opole 2012.

³⁰ APO, akta osobowe Jana Kornka, bp.

kapitałnego była bardzo trudna, ale konieczna. Problem polegał na tym, że prace remontowe wykonywano na „żywym organizmie” archiwum, co było związane z ciągłym przemieszczaniem tysięcy kilogramów materiałów archiwalnych z miejsca na miejsce, przy jednoczesnym funkcjonowaniu archiwum. Po zakończonej budowie obiektu w Opolu-Groszowicach dyrektor Jan Kornek wybudował bardzo potrzebny budynek gospodarczy dla Archiwum Państwowego w Opolu. Prace budowlane w większości były wykonane we własnym zakresie. Po wykończeniu budynku gospodarczego w Opolu-Groszowicach przy ul. Gorzołki 8, pozyskano bezpłatnie z Sądu Okręgowego we Wrocławiu komorę fumigacyjną do dezynfekcji materiałów archiwalnych. Priorytetową kwestią dla ówczesnego dyrektora stało się stworzenie odpowiednich warunków do przechowywania i zabezpieczenia materiałów archiwalnych. Po zakończonych pracach budowlanych i przekazaniu obiektów do użytkowania, rozpoczęto przejmowanie wszystkich zaległych akt rozmieszczonych w różnych punktach miasta (w magazynach zastępczych). W związku z tym utworzono Oddział Nadzoru Archiwalnego. Do przyjęcia było ponad 2000 mb. akt. Obecnie sytuacja ta jest uregulowana, a akta przejmowane są na bieżąco. Prace merytoryczne prowadzone od 1990 roku były odpowiednio zaplanowane i wprowadzone do działalności podstawowej Archiwum Państwowego w Opolu. Wykonanie planowanych zadań przewidywano na około 20 lat. Mimo trudnych warunków w archiwum, przystąpiono energicznie do prac nad całkowitym opracowaniem zasobu. Droga do wyznaczonego celu była niezmiernie trudna, ale po 20 latach ogromnego wysiłku osiągnięto cel. Na dzień 31 grudnia 2011 roku zasób archiwum — liczący ok. 8000 mb. — był w ponad 90% całkowicie opracowany.

Kolejnym zadaniem zrealizowanym w trakcie pełnienia obowiązków dyrektora przez Pana Jana Kornka było zabezpieczenie całego zasobu Archiwum Państwowego w Opolu w odpowiednie opakowania ochronne (pudła archiwalne), opakowania specjalistyczne do dokumentów pergaminowych i papierowych, teczki bezkwasowe dla akt oraz opakowania ochronne dla pieczęci. Do końca 2011 roku cały zasób archiwum został zabezpieczony w odpowiednie opakowania.

W 1997 r. Opolszczyzna została nawiedzona przez powódź. Co prawda, dzięki odpowiedniej lokalizacji pomieszczeń magazynowych, materiały archiwalne zgromadzone przy ul. Zamkowej nie uległy zalaniu, mimo bliskiego sąsiedztwa kanału Młynówka, ucierpiały natomiast archiwalia przechowywane w Oddziale w Nysie, które przez kilka następnych lat trzeba było poddawać różnym pracom konserwacyjnym.

W okresie pełnienia funkcji dyrektora przez Jana Kornka, Archiwum Państwowe w Opolu dwukrotnie było organizatorem konferencji dyrektorów archiwów państwowych. Jan Kornek przez kilka kadencji był bowiem dziekanem dyrektorów. Wchodził również w skład Rady Archiwalnej przy Naczelnym Dyrektorze Archiwów Państwowych.

Ważną misją dyrektora Jana Kornka było także promowanie osiągnięć opolskiego archiwum oraz jego cennego zasobu. Szczególne miejsce zajmują tu — przygotowane przez liczny zespół redakcyjny — dwa tomy wydawnictwa *Regesty dokumentów przechowywanych na Górnym Śląsku. Tom I (do 1400 roku)*, wydany w 2004 roku oraz *Tom II (1401–1450)*, wydany w 2011 roku.

Dyrektor Kornek podejmował także ochotnie szeroką współpracę archiwum z innymi instytucjami. Współorganizował 27 października 2003 roku z Biblioteką Główną Śląskiej Akademii Medycznej w Katowicach, Uniwersyteciem Opolskim, Instytutem Śląskim w Opolu oraz Uniwersytetem Śląskim w Katowicach sesję naukową pt. „Górny Śląsk — dzieje medycyny i farmacji, problemy dokumentacji i metodologii badań”. Był współautorem referatu zatytułowanego „Znaczenie zespołu Rejencja Opolska w Archiwum Państwowym w Opolu dla badaczy dziejów górnośląskiej medycyny i farmacji”. Podczas trwania sesji, w Sali posiedzeń senatu Śląskiej Akademii Medycznej prezentowana była — przygotowana przez Jana Kornka — wystawa materiałów z zasobu opolskiego archiwum.

Dnia 24 maja 2007 roku w Sali Konferencyjnej Archiwum Państwowego w Opolu odbyła się kolejna sesja naukowa pt. „Dzieje górnośląskiej medycyny w świetle zasobów źródłowych”, zorganizowana wspólnie z Biblioteką Główną Śląskiej Akademii Medycznej w Katowicach oraz Pracownią Historii Medycyny Uniwersytetu Opolskiego. Podczas sesji prezentowali swe referaty profesoria i pracownicy wszystkich górnośląskich ośrodków naukowo-badawczych oraz goście z Opawy i Frankfurtu nad Menem. Dyrektor Kornek przedstawił wtedy referat pt. „Zespoły akt Archiwum Państwowego w Opolu skarbnicą wiedzy o dziejach lecznictwa na Górnym Śląsku”. W podziemiach budynku archiwum zaprezentowana została okolicznościowa wystawa. Organizowana sesja naukowa wpisana została w rocznicowe obchody 55-lecia Archiwum Państwowego w Opolu.

Dwa lata później, 19 maja 2009 roku, Archiwum Państwowe w Opolu, wspólnie z Centrum Dokumentacji Europejskiej i Pracownią Historii Medycyny Uniwersytetu Opolskiego, zorganizowało kolejną sesję naukową pt. „Wartości kulturowe — zdrowie — społeczeństwo. Górnośląski wkład w europejskie dzieje lecznictwa”. Przedstawiciele nauki górnośląskiej, a także goście z Opawy i Wiednia, zaprezentowali 15 referatów. Dyrektor Kornek był współautorem opracowania pt. „Górnośląskie rodowody medycyny europejskiej”.

Za swoje osiągnięcia Jan Kornek był wielokrotnie doceniany. Został uhonorowany na wniosek Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej „Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski za osiągnięcia w dokumentowaniu i upowszechnianiu wiedzy źródłowej o najnowszej historii kraju”, „Brązowym”, „Srebrnym” oraz „Złotym Krzyżem Zasługi” za ratowanie zasobu w czasie powodzi. Otrzymał także „Nagrodę Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji im. Antoniego

Okolskiego w dziedzinie służby publicznej”, Odznakę Honorową „Zasłużony Opolszczyźnie oraz Złotą Odznaką „Zasłużony dla Kultury”.

W 2011 roku otrzymał szczególne wyróżnienie, którym było nadanie mu „Medalu Błogosławionego ks. Jerzego Popiełuszki”. Przyznawany jest on wyłącznie alumnom, którzy odbyli zasadniczą służbę wojskową w jednostkach kleryckich Ludowego Wojska Polskiego i nie sprzeniewierzyli się Kościołowi Katolickiemu.

Jest żonaty, ma dwóch synów i trzy wnuczki. Mieszka w Opolu.

Helena Lasończyk — urodziła się 15 marca 1925 roku w Rudzie Śląskiej jako córka Jana Lasończyka — uczestnika jednego z powstań śląskich i Łucji z domu Gnida. Do szkoły podstawowej uczęszczała w miejscowości Stare Tarnowice, natomiast 7. klasę ukończyła w Lublińcu, gdzie w 1938 roku rozpoczęła gimnazjum ogólnokształcące. Wraz z wybuchem II wojny światowej przerwała naukę i prowadziła gospodarstwo wraz z matką. Po wojnie kontynuowała naukę w szkole średniej we Wrocławiu. Po zdaniu matury rozpoczęła studia na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego³¹. W czasie studiów pracowała w Archiwum Państwowym we Wrocławiu. Po ich ukończeniu rozpoczęła pracę na stanowisku kierownika Powiatowego Archiwum Państwowego w Brzegu. Następnie została zatrudniona na stanowisku kierownika Oddziału I, później — Oddziału II w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu. Kilka lat później otrzymała „Srebrny Krzyż Zasługi”³². Przez sześć lat była zatrudniona w Muzeum Martyrologii i Walki Jeńców Wojennych w Opolu. Następnie — w roku 1979 — powróciła do pracy w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu, w którym pozostała do czasu przejścia na emeryturę. Jej wykształcenie historyczne i bardzo dobra znajomość języka niemieckiego okazały się przydatne przy opracowywaniu akt niemieckojęzycznych. Od początku założenia NSZZ „Solidarność” przy Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu należała do grona jego członków. Uzyskanie praw emerytalnych w 1987 roku nie oznaczało pełnego przejścia Pani Heleny Lasończyk w stan spoczynku. W Archiwum Państwowym w Opolu była zatrudniona na pół etatu do początku 1992 roku³³. Swoją wiedzą i doświadczeniem dzieliła się z młodszymi współpracownikami. Często gościła w Archiwum Państwowym w Opolu przy okazji Świąt Bożego Narodzenia i Świąt Wielkanocnych. Obecny stan zdrowia nie pozwala jej na uczestniczenie w tych spotkaniach.

---

³¹ APO, AZ, sygn. 26/99, bp.

³² Ibidem, bp.

³³ Ibidem, bp.

Eugenia Łysiak z domu Klimiuk — urodziła się w 1944 roku. Od 1969 roku mieszka w Opolu. Jest absolwentką Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Ukończyła Studium Podyplomowe Archiwistyki na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. W Wojewódzkim Archiwum Państwowym, a następnie Archiwum Państwowym w Opolu była zatrudniona w latach 1971–1989, 1990–2000, przechodząc wszystkie szczeble stanowisk, począwszy od młodszego archiwisty po kustosa. W tym okresie opracowała wiele zespołów archiwal-

nych z okresu Polski Ludowej, sporządzając do nich inwentarze. Zajmowała się również obsługą korzystających w pracowni naukowej. Do jej obowiązków należało też sprawowanie nadzoru nad narastającym państwowym zasobem archiwalnym, w ramach którego przeprowadziła szereg kontroli archiwów zakładowych, instytucji objętych nadzorem państwowej służby archiwalnej. Służyła również pomocą osobom odpowiedzialnym za prowadzenie dokumentacji aktowej tychże archiwów, udzielając im częstych konsultacji. Była zaangażowana w prace Komisji Metodycznej i Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji, pełniąc w nich okresowo funkcję przewodniczącej. W latach 1994–1995 pełniła obowiązki kierownika Oddziału II i Oddziału III. W latach 1995–1998 piastowała stanowisko kierownika Oddziału II³⁴. W końcowym etapie zatrudnienia zajmowała się systematyzacją i opracowaniem materiałów archiwalnych przejętych z archiwum byłego Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Opolu. Jest autorką kilku referatów opublikowanych w „Archiwiście” i „Archeionie”. Za swoje zasługi została odznaczona „Brązowym Krzyżem Zasługi” i nagrodzona odznaką honorową „Za zasługi dla archiwistyki”³⁵. Z dniem 1 lutego 2000 roku przeszła na emeryturę.

³⁴ APO, AZ, sygn. 26/99, bp.

³⁵ Ibidem, bp.

Krystyna Marciak z domu Danicka — urodziła się 28 grudnia 1945 roku w miejscowości Czerńczyce (pow. Wrocław) jako córka Stanisława Danickiego i Jadwigi z domu Boguckiej³⁶. Szkołę podstawową ukończyła w Kamionnej, natomiast liceum ogólnokształcące w Brzegu. W 1963 roku złożyła egzamin dojrzałości i w tymże roku zdała egzaminy na studia w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Opolu – Wydział Filologiczno-Historyczny, kierunek historia. Studia ukończyła w 1968 roku, uzyskując stopień magistra historii na podstawie pracy magisterskiej pt. „Cechy złotnicze i malarskie w Koronie w XVI i XVII w.”³⁷. Tuż po ukończeniu studiów roz-

poczęła pracę na stanowisku młodszego archiwisty w Oddziale III — akt PRL, w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu. W tym czasie nawiązała współpracę z Pracownią Harcerstwa przy Katedrze Pedagogiki Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu. Zapoczątkowała gromadzenie materiałów do historii ZHP na Śląsku Opolskim³⁸. W latach 1975–1976 ukończyła Studium Podyplomowe Archiwistyki na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Przez cały okres studiów należała do Związku Młodzieży Wiejskiej. W trakcie pracy w Wojewódzkim Archiwum Państwowym była członkiem Związku Harcerstwa Polskiego i społecznym opiekunem drużyny harcerskiej przy Liceum Ogólnokształcącym nr 3 w Opolu. Brała czynny udział w działalności Kręgu Instruktażu Harcerskiego przy Wyższej Szkole Pedagogicznej w Opolu. Wniosła o przyjęcia w poczet kandydatów PZPR przy POP Instytutu Śląskiego w Opolu. Przez pewien czas pełniła funkcję Społecznego Inspektora Pracy. W 1969 roku powołano ją na członka Komisji do Ustalania Okoliczności i Przyczyn Wypadków przy Pracy działającej przy Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu. W 1974 roku została awansowana na stanowisko starszego archiwisty. Od roku 1971 weszła w skład Wojewódzkiej Komisji Oceny Materiałów Archiwalnych. Z dniem 1 stycznia 1978 została awansowana na stanowisko kustosza. Wraz z utworzeniem NSZZ „Solidarność” przy Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu objęła funkcję przewodniczącej Rady Zakładowej. W 1979 roku została uhonorowana odznaką „Za zasługi dla archiwistyki” oraz „Brązowym Krzyżem Zasługi”. Pełniła funkcję zastępcy przewodniczącego Rady Pracowniczej. Zdobyła miano osoby inicjatywnej i aktywnej, z predyspo-

³⁶ APO, AZ, sygn. 26/111, bp.

³⁷ Ibidem, bp.

³⁸ Ibidem, bp.

zycjami do objęcia stanowiska kierowniczego³⁹. Od października 1988 roku kierowała Oddziałem III Archiwum Państwowego w Opolu. Od 1 lipca 1992 roku została powołana na stanowisko kierownika Oddziału II. Z dniem 1 stycznia 1996 roku odeszła z pracy w Archiwum Państwowym w Opolu. Następnie została zatrudniona w jednym z Urzędów Skarbowych w Opolu, w którym pracowała do czasu przejścia na emeryturę. Jest zamężna i ma dwóch synów.

Anna Palczak — urodzona 27 maja 1954 roku w Niemodlinie. Jest córką Antoniego Palczaka i Zofii z domu Domskiej⁴⁰. Szkołę podstawową rozpoczęła w 1961 roku w Ligocie Tułowieckiej, a ukończyła w Tułowicach. Naukę kontynuowała w Liceum Ogólnokształcącym im. Bolesława Chrobrego w Niemodlinie. W 1973 roku zdała maturę i podjęła pracę w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu, na stanowisku manipulant archiwalnego do spraw informacji naukowej. W 1974 roku awansowała na stanowisko młodszego archiwisty, trzy lata później

na stanowisko archiwisty, a następnie starszego archiwisty. W międzyczasie rozpoczęła studia na Uniwersytecie Wrocławskim, na Wydziale Filozoficzno-Historycznym, kierunek historia — specjalność archiwalna, które ukończyła w 1982 roku. Należała do NSZZ „Solidarność” przy Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu. Dwukrotnie zmieniała miejsce zatrudnienia, wracając za każdym razem do pracy w Archiwum. W 1982 roku na krótko opuściła Wojewódzkie Archiwum Państwowe i zatrudniła się w Muzeum Martyrologii i Walki Jeńców Wojennych w Łambinowicach w charakterze starszego asystenta muzealnego. W listopadzie następnego roku wróciła na poprzednie miejsce pracy, na stanowisko starszego archiwisty. W 1987 roku została awansowana na stanowisko kustosa archiwalnego i objęła stanowisko kierownika Oddziału III. Kolejnym miejscem pracy Pani Anny Palczak była Wojewódzka Biblioteka Publiczna, do której przeszła z dniem 15 marca 1988 roku. W 1991 roku ukończyła Studium Podyplomowe Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego⁴¹. Uzupełniła również swoją wiedzę, kończąc kurs obsługi i zastosowania komputera do prac bibliotecznych. W lutym 1992 roku powróciła do pracy w Archiwum Państwowym w Opolu. Z dniem 1 lipca tegoż roku została po raz drugi powołana na stanowisko kierownika Oddziału III, które piastowała do 1 sierpnia 1994 roku.

³⁹ Ibidem, bp.

⁴⁰ APO, AZ, sygn. 26/145, bp.

⁴¹ Ibidem, bp.

Z początkiem 1995 na stałe rozstała się z pracą w państwowej służbie archiwalnej. Zatrudnienie znalazła w Bibliotece Wojewódzkiej w Opolu, w której nadal pracuje.

Stefan Oswald Popiołek — dwukrotnie piastował funkcję dyrektora. Najpierw Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w latach 1953–1965, 1978–1983, później Archiwum Państwowego w Opolu w latach 1983–1986. Urodzony 3 sierpnia 1926 roku w miejscowości Ochodze w powiecie opolskim jako drugie spośród czworga dzieci uczestnika powstań śląskich Jana Popiołka i Gertrudy z domu Langner. Do szkoły podstawowej uczęszczał w latach 1933–1937 w Ochodzach. Gimnazjum realne ukończył w Opolu. Maturę zdał w 1943 roku. W czasie II wojny światowej, jako obywatel III Rzeszy Niemieckiej, został powołany do pomocniczej

służby w niemieckiej artylerii przeciwlotniczej. Następnie, w 1944 roku, wraz z kolegami z klasy został zmobilizowany do wojska niemieckiego, w którym służył do końca wojny⁴². W czasie służby wojskowej został awansowany do stopnia podoficera. Pod koniec działań wojennych w 1945 roku dostał się do niewoli amerykańskiej. Powrócił z niej do domu rodzinnego w czerwcu 1946 roku. Po zakończeniu wojny mógł kontynuować naukę. Tego samego roku jesienią zapisał się na kurs nauczycielski, który odbywał się przy Liceum Pedagogicznym dla Wychowawczyń Przedszkoli w Opolu. Ukończył go z wyróżnieniem w roku 1947 i rozpoczął pracę jako nauczyciel w szkole podstawowej w Chrzęszczycach. W roku 1948 po raz drugi zdał maturę jako eksternista, tym razem w polskiej szkole — Liceum Pedagogicznym dla Wychowawczyń Przedszkoli w Opolu. Następnie rozpoczął studia historyczne na Uniwersytecie Wrocławskim. Jak wielu studentów w tamtych czasach, musiał samodzielnie zdobywać środki na wykształcenie. Podjął wtedy pracę w Archiwum Państwowym we Wrocławiu. Związek małżeński, z którego miał trzech synów zawarł w 1950 roku. Rok później został służbowo przeniesiony do Opolu w celu uruchomienia państwowej sieci archiwalnej, w nowo powstałym województwie opolskim⁴³. Oficjalnie pracował jako kierownik Powiatowego Archiwum Państwowego w Opolu. W roku 1952 ukończył studia, uzyskując dyplom magistra filozofii z zakresu historii. W roku 1953 wraz z podniesieniem Powiatowego Archiwum Państwowego w Opolu do rangi Wojewódzkiego Archiwum,

⁴² APO, AZ, sygn. 26/225, bp.

⁴³ APO, nr zespołu 2579: KW PZPR w Op., sygn. 8877, s. 23.

Stefan Popiołek został mianowany jego dyrektorem. Funkcję dyrektora Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu pełnił do końca roku 1965. Udzielał się nie tylko na niwie archiwalnej. Brał również czynny udział w organizacji życia naukowego w Opolu. Ślady jego działalności można znaleźć w materiałach archiwalnych pozostałych po placówkach naukowych, które współtworzył. W latach 1953–1955 pełnił funkcję prezesa Komitetu Badań Naukowych Opolszczyzny. W roku 1955 wraz z prof. Stanisławem Kolbuszewskim zorganizował Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk⁴⁴. Przez kilka lat pełnił w nim funkcje: wiceprezesa i sekretarza naukowego. Czynnie uczestniczył w pracach organizacyjnych nad reaktywowaniem Instytutu Śląskiego w Opolu⁴⁵. W roku 1959 został powołany na zastępcę dyrektora Instytutu Śląskiego, w którym później pełnił funkcję sekretarza naukowego i samodzielnego pracownika naukowo-badawczego⁴⁶. W następnych latach opuścił Wojewódzkie Archiwum Państwowe, żeby od 1 stycznia 1966 roku objąć stanowisko dyrektora Centralnego Muzeum Martyrologii Jeńców Wojennych w Łambinowicach. Dzięki jego staraniom, prowadzona przez niego placówka, wzbogaciła się o bardzo ważne dokumenty pochodzące z archiwów państw zachodnich⁴⁷. W marcu 1969 roku uzyskał tytuł doktora nauk humanistycznych w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Opolu, na podstawie rozprawy doktorskiej pt. „Metody germanizacji młodzieży na Śląsku Opolskim w latach 1922–1939”. W latach 1959–1977 współpracował z Instytutem Śląskim w Opolu. W tym czasie powstało wiele prac naukowych jego autorstwa. Udzielał się również w pracy społeczno-politycznej. Był radnym Wojewódzkiej Rady Narodowej w Opolu, członkiem Zarządu Głównego Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej oraz pracował czynnie we Froncie Jedności Narodu. Był również członkiem Ogólnopolskiego Komitetu Frontu Jedności Narodu. Nigdy nie wstąpił w szeregi członków Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Za zasługi, których było niemało, był kilkakrotnie odznaczony. W roku 1955 uhonorowano go „Złotym Krzyżem Zasługi”, w 1960 roku otrzymał „Nagrodę Wojewódzką za popularyzację wiedzy o Śląsku”, w 1966 roku otrzymał „Odznakę 1000-lecia”, w 1967 roku — „Krzyże Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski”, w 1969 roku otrzymał odznakę „Zasłużony Opolszczyźnie” oraz odznakę „Zasłużonego Działacza Frontu Jedności Narodu”. Następnie został uhonorowany „Medalem 30-lecia Polski Ludowej”. Do pracy w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu powrócił w 1978 roku. Został wtedy powołany na stanowisko adiunkta naukowo-badawczego i dyrektora Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu, a z dniem 1 stycznia 1983 roku objął stanowisko dyrektora Archiwum

⁴⁴ APO, nr zespołu 447: Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Opolu, sygn. 1, s. 2.

⁴⁵ APO, nr zespołu 2579: KW PZPR w Op., sygn. 8877, s. 23.

⁴⁶ Ibidem, sygn. 9273, s. 145.

⁴⁷ Ibidem.

Państwowego w Opolu. Funkcję tę pełnił do śmierci. Zmarł 5 listopada 1986 roku. Pochowany został na cmentarzu w Opolu-Półwsi. Stefan Oswald Popiołek był organizatorem państwowej służby archiwalnej na Opolszczyźnie. Pod jego kierownictwem zostało utworzone Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Opolu, w którym zgromadzono wiele cennych materiałów archiwalnych. Dzięki jego staraniom przeniesiono siedzibę Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu z ratusza do budynku przy ulicy Zamkowej 2. Pozostawił po sobie bogaty dorobek naukowy. Był człowiekiem niemal całkowicie oddanym pracy zawodowej, a przy tym szanowanym mieszkańcem Opola, zapraszany na wszystkie uroczystości, jakie odbywały się na terenie miasta. Podarował tworzącej się bibliotece podręcznej Archiwum bogaty zbiór przedwojennych publikacji.

W pamięci pracowników Archiwum pozostał jako „dobry organizator, człowiek wrażliwy na krzywdę ludzką. Obdarzony wysoką kulturą osobistą, skromny, łatwo nawiązujący kontakty z ludźmi, wzbudzający sympatię wśród otoczenia. Cieszący się dużym autorytetem”⁴⁸.

Kazimierz Różanowski — urodził się 27 listopada 1903 roku we Lwowie jako syn Augusta Różanowskiego i Augusty z domu Bieńkowskiej. Ojciec jego był pracownikiem kolejowym. We Lwowie ukończył szkołę powszechną oraz VIII Państwowe Gimnazjum Realne im. Kazimierza Wielkiego⁴⁹. Kolejnym etapem jego edukacji były studia na Wydziale Historii Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, a następnie na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, które przerwał wskutek trudnej sytuacji finansowej. Brak środków materialnych zmusił go do podjęcia pracy zawodowej. Najpierw na poczcie, gdzie zatrudnił się marcu 1928 w Krośnie, później Rawie Ruskiej i Glinianach. W 1932 roku zawarł związek małżeński. W czasie II wojny światowej pracował w restauracji we Lwowie, następnie w firmie zajmującej się budową dróg i mostów. Do Opola przyjechał w 1945 roku w ramach repatriacji. Tu zgłosił się do pracy w resorcie pocztowym. Kolejnym miejscem jego zatrudnienia były Państwowe Zakłady Kształcenia Handlowego w Opolu, w których pracował w charakterze nauczyciela. Następnie zatrudniony był w Technikum Pocztowym Ministerstwa Poczt i Telegrafów w Opolu jako nauczyciel. W międzyczasie rozpoczął przerwane wcześniej studia na

⁴⁸ APO, AZ, sygn. 26/157, bp.

⁴⁹ APO, AZ, sygn. 26/169, bp.

Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego, które ukończył egzaminem magisterskim w październiku 1952 roku, uzyskując stopień magistra filozofii. Pracę magisterską pt. „Gospodarcza struktura wsi opolskiej w 1742 roku” napisał na podstawie materiałów archiwalnych zgromadzonych w Opolskim Archiwum. Ostatnim miejscem pracy, w którym doczekał emerytury było Wojewódzkie Archiwum Państwowe. Został w nim zatrudniony w 1953 roku, na początku na stanowisku adiunkta naukowo-badawczego. W następnym roku powierzono mu kierowanie Oddziałem I Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu. Dzięki jego staraniom, Archiwum udało się pozyskać wiele materiałów archiwalnych, zwłaszcza niemieckojęzycznych, które zresztą sam później zinwentaryzował. Ponadto był autorem zespołów archiwalnych wytworzonych przez instytucje działające do 1945 roku, w tym starostwa powiatowe, wydziały powiatowe. Był także autorem wielu referatów. Należał do grupy pracowników sumiennych, obowiązkowych, zdyscyplinowanych i koleżeńskich. Wykazywał wielką troskę o realizację zadań planowych Archiwum⁵⁰. Czynnie uczestniczył w pracach Wojewódzkiej Komisji Metodycznej. W okresie od stycznia do września 1966 roku pełnił obowiązki dyrektora Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu. Zaliczał się do grona najaktywniejszych działaczy społecznych wśród pracowników Archiwum. Aktywnie działał w licznych organizacjach społecznych. Wśród nich było Towarzystwo Przyjaciół Opola, Towarzystwo Wiedzy Powszechnej, Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Był znanym popularyzatorem wiedzy o Śląsku, zarówno w postaci drukowanego materiału, jak i wygłaszanych odczytów. Za zaangażowaną pracę i działalność społeczną był wielokrotnie odznaczany. Został uhonorowany „Złotym Krzyżem Zasługi”, „Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski”, „Złotą odznaką honorową Przyjaźni Polsko-Radzieckiej”, „Odznaką Tysiąclecia za działalność społeczną w obchodach Tysiąclecia Państwa Polskiego”, odznaką „Zasłużonego działacza Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich”, odznaką „Zasłużonemu Opolszczyźnie”, odznaką „Za zasługi dla miasta Opola” i odznaką „Zasłużonego działacza kultury”⁵¹. W roku 1974 przeszedł na zasłużoną emeryturę. Nadal pracował w niepełnym wymiarze czasu pracy. Zmarł dnia 25 lipca 1976 roku. W pamięci współpracowników pozostał jako prawy człowiek, serdeczny kolega, niezwykle oddany pracy zawodowej i społecznej. Należał do grona pracowników, którzy zostali najwcześniej zatrudnieni w nowo utworzonym Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu.

---

⁵⁰ Ibidem, bp.

⁵¹ Ibidem, bp.

Paweł Skawiński — urodził się 18 października 1969 roku w Opolu, jego rodzicami byli Radosław Skawiński i Brygida z domu Wollschläger⁵². Naukę w szkole podstawowej ukończył w Opolu. W latach 1984–1988 był uczniem II Liceum Ogólnokształcącego im. Marii Konopnickiej w Opolu, w klasie o profilu biologiczno-chemicznym. Egzamin dojrzałości zdał w 1988 roku. Kolejnym etapem edukacji były studia w zakresie historii w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Opolu⁵³. W roku 1993 obronił pracę magisterską pt. „Nobilitacje i indygenaty w Polsce od XVI do połowy XVIII wieku”. Bezpośrednio po ukończeniu studiów rozpoczął pracę w Archiwum Państwowym w Opolu. Najpierw w Oddziale II na stanowisku młodszego archiwisty, następnie archiwisty. Już na początku swojej pracy dał się poznać jako sumienny i dokładny pracownik oraz dobry organizator. Z początkiem roku 1998 pełnił obowiązki kierownika Oddziału II⁵⁴, a następnie został powołany na stanowisko kierownika tego oddziału. Powierzone zostały mu również sprawy obronności i kancelaria tajna. Wchodził w skład komisji działających przy Archiwum Państwowym w Opolu, w tym Komisji Metodycznej i Komisji Zakupu Archiwaliów. Przez pewien czas był przewodniczącym Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji. Jego zainteresowania skupiały się wokół spraw nadzoru archiwalnego, które jak się później okazało były jego domeną. W roku 2000 z Oddziału II wydzielony został Oddział IV — nadzoru archiwalnego — Paweł Skawiński został kierownikiem tegoż oddziału. Działalność jaką podejmował na przedpolu archiwalnym szybko przynosiła dobre owoce, co dawało się odczuć podczas kontroli archiwów zakładowych, które wcześniej kontrolował Paweł Skawiński. Nie ograniczał się jedynie do czynności kontrolujących, ale często udzielał konsultacji i wskazówek osobom odpowiedzialnym za archiwa zakładowe. Jego specjalnością było organizowanie i prowadzenie kursów kancelaryjno-archiwalnych dla archiwistów zakładowych w ramach Stowarzyszenia Archiwistów Polskich. Zarówno jego podwładni, jak i koleżanki oraz koledzy z innych oddziałów niejednokrotnie korzystali z jego szerokiej wiedzy i doświadczenia w zakresie prowadzenia kancelarii. W roku 2005 został Zastępcą Dyrektora Archiwum Państwowego w Opolu⁵⁵. Swoją otwartością i życzliwością zjednywał sobie ludzi. Zawsze można było na niego liczyć. Oprócz spraw archiwalnych, w centrum jego

---

⁵² APO, akta osobowe Pawła Skawińskiego, bp.

⁵³ Ibidem, bp.

⁵⁴ Ibidem, bp.

⁵⁵ Ibidem, bp.

zainteresowań znajdowały się nauki pomocnicze historii — zwłaszcza heraldyka, genealogia i sfragistyka. Był autorem kilku referatów o tej właśnie tematyce. Przez dwa ostatnie lata swojego życia prowadził również zajęcia dla studentów historii Uniwersytetu Opolskiego, w ramach przedmiotu Metodyka archiwalna. Zmarł dnia 4 czerwca 2010 roku. W ostatniej drodze, oprócz rodziny towarzyszyło mu grono koleżanek i kolegów oraz archiwistów zakładowych. Jego odejście pozostawiło w żalu zwłaszcza tych, którzy współpracowali z nim na co dzień.

Stefan Spychalski — urodził się 5 czerwca 1910 roku w Opolu jako syn Stanisława Spychalskiego — wiceprezesa Związku Polaków w Niemczech (Dzielnica I — Śląsk Opolski), współzałożyciela i dyrektora Banku Ludowego w Opolu. Matką jego była Władysława z domu Klerykowska. Po ukończeniu siódmego roku życia Stefan Spychalski uczęszczał do szkoły powszechnej w Opolu. Następnie był uczniem gimnazjum męskiego w Opolu. W okresie od 1927 do 1929 roku uczył się w gimnazjum humanistycznym w Katowicach. Po uzyskaniu egzaminu dojrzałości rozpoczął studia prawno-ekonomiczne na Uniwersytecie Poznańskim, na którym studiował do 1932 roku. W tymże roku przeniósł się na Uniwersytet Jagielloński, gdzie rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym. W roku 1939 uzyskał tam dyplom magistra filologii germańskiej oraz magistra historii. Po wybuchu II wojny światowej pracował w kancelarii parafialnej w Nowym Bytomiu. W latach 1942-1944 zatrudniony był jako biuralista w hucie „Florian” w Świętochłowicach⁵⁶. Jako obywatel Niemiec, pod koniec wojny został powołany do armii niemieckiej. W kwietniu 1945 roku dostał się do niewoli amerykańskiej, z której powrócił w listopadzie 1945 roku. Od tej pory nie rozstawał się z rodzinnym miastem. Najpierw był zatrudniony w Wydziale Administracyjnym Zarządu Miejskiego w Opolu. Przez pewien czas zajmował stanowisko kierownika Referatu Organizacyjno-Administracyjnego. Następnie był pracownikiem Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego w Opolu. Kolejnym miejscem pracy Stefana Spychalskiego był Narodowy Bank Polski Oddział Wojewódzki w Opolu⁵⁷. W końcu znalazł zatrudnienie w Wojewódzkim Archiwum Państwowym. Jak się później okazało, było to najbardziej odpowiednie miejsce dla historyka, rodowitego Opolanina, znajdującego przy tym

⁵⁶ APO, AZ, sygn. 26/186, bp.

⁵⁷ Ibidem, bp.

doskonale język niemiecki. Początkowo pracował w charakterze asystenta. W 1966 roku awansował na stanowisko kierownika najpierw Oddziału I, następnie pracowni naukowej i biblioteki Wojewódzkiego Archiwum Państwowego. W 1969 roku zrezygnował z funkcji kierownika i na własną prośbę został przeniesiony do pracy w Oddziale I. Oprócz sumiennego wykonywania powierzonych mu obowiązków, aktywnie działał w Radzie Zakładowej Związków Zawodowych Pracowników Kultury i Sztuki. Pełnił w niej funkcję sekretarza i przewodniczącego. Należał również do NSZZ „Solidarność” przy Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu. Był członkiem Instytutu Śląskiego w Opolu, Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i Polskiego Towarzystwa Historycznego⁵⁸. Za zasługi w pracy zawodowej i społecznej został odznaczony „Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski”, a także uhonorowany odznakami „Zasłużonemu Opolszczyźnie”, „Za Zasługi dla Miasta Opoli”, „Za zasługi dla archiwistyki” oraz medalem „Rodła”⁵⁹. Po 27 latach pracy w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu przeszedł na emeryturę. Nie rozstał się jednak z placówką, w której nadał był zatrudniony na pół etatu. Dzięki bardzo dobrej znajomości języków: niemieckiego i łacińskiego wyspecjalizował się w odczytywaniu dokumentów pergaminowych i papierowych oraz sporządził do nich regesty. Pozostawił po sobie wiele wartościowych referatów, napisanych na podstawie niemieckojęzycznych materiałów archiwalnych. Prezentował je na zebraniach naukowych. Wiele z nich zostało opublikowanych. Wszelkie prace porządkowe były wykonywane przez Stefana Spychalskiego z ogromną starannością. Można przekonać się o tym, sięgając do sporządzonych przez niego inwentarzy. W jego charakterystyce osobowej, zachowanej w aktach, podkreślano niezwykłą dokładność w wykonywanych pracach oraz zasługi w pracy nad zabezpieczaniem i gromadzeniem materiałów archiwalnych. Zmarł dnia 23 marca 1986 roku. Wspominany przez współpracowników jako niespotykane prawy człowiek i sumienny pracownik.

---

⁵⁸ Ibidem, bp.

⁵⁹ S. Czech, *Stefan Spychalski*, „Kwartalnik Opolski” 1987, nr 23, s. 102.

Wojciech Woźniak — urodzony 2 maja 1975 roku w Sochaczewie jako syn Jerzego i Krystyny z domu Czmochowskiej⁶⁰. Jest absolwentem Uniwersytetu Opolskiego, na którym ukończył studia na kierunku Politologia i Nauki Społeczne oraz Administracja Publiczna. W 1999 roku został zatrudniony w Archiwum Państwowym w Opolu. Początkowo na stanowisku archiwisty w Oddziale II, w którym zajmował się opracowaniem materiałów archiwalnych wytworzonych po zakończeniu

działań wojennych w 1945 roku. Jest autorem między innymi opracowania akt wytworzonych przez jednostki organizacyjne administracji ogólnej szczebla wojewódzkiego, akt wyborczych i partyjnych. Od 2004 roku kierował Oddziałem II. Był też członkiem Komisji Metodycznej i sekretarzem Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji. W 2004 roku uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii. W kwietniu 2009 roku odszedł z Archiwum Państwowego w Opolu i został zatrudniony w Narodowym Archiwum Cyfrowym w Warszawie, w którym objął funkcję zastępcy dyrektora, następnie od kwietnia 2012 roku pełnił obowiązki dyrektora. Od 2008 roku uczestniczy w pracach nad Zintegrowanym Systemem Informacji Archiwalnej (ZoSIA). W latach 2008–2009 należał do zespołu „Informatyka i Archiwa” przy Naczelnym Dyrektorsze Archiwów Państwowych. W 2010 roku był członkiem Zespołu przy Naczelnym Dyrektorsze Archiwów Państwowych ds. Monitorowania Pilotażowego Wdrożenia Systemów Elektronicznego Zarządzania Dokumentacją w Podlaskim Urzędzie Wojewódzkim w Białymstoku i Podkarpackim Urzędzie Wojewódzkim w Rzeszowie. Obecnie zasiada w Radzie ds. Informatyzacji i Digitalizacji przy Naczelnym Dyrektorsze Archiwów Państwowych. Jest współautorem tłumaczenia standardu Encoded Archival Description — „EAD_PL. Międzynarodowy standard zapisu informacji o zasobie archiwalnym” (2009) oraz opracowania „Narodowe Archiwum Cyfrowe. Wizja, projekt, ludzie” (2010), a także autorem publikacji w periodykach historycznych i archiwalnych⁶¹. Od 2009 roku współpracuje z Uniwersytetem Warszawskim, gdzie w Instytucie Historycznym prowadzi zajęcia z przedmiotu Elektroniczne Zarządzanie Dokumentacją⁶². Od października 2012 roku piastuje stanowisko dyrektora Narodowego Archiwum Cyfrowego w Warszawie.

---

⁶⁰ APO, akta osobowe Wojciecha Woźniaka (kopia), bp.

⁶¹ <http://www.nac.gov.pl/kierownictwo>

⁶² [http://pl.wikipedia.org/wiki/Wojciech_Wo%C5%BAniak_\(politolog\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/Wojciech_Wo%C5%BAniak_(politolog)) (dostęp 27.06.2013 r.)

Kazimierz Zalewski — urodził się 13 kwietnia 1923 roku w Dytiatynie, w województwie stanisławowskim jako syn Mikołaja i Stanisławy z domu Podbielskiej⁶³. Szkołę podstawową ukończył w 1937 roku, a następnie pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W czasie II wojny światowej mieszkał razem z rodzicami w Stanisławowie, gdzie pracował jako robotnik na lotnisku i kolei. We wrześniu 1945 wraz z rodzicami przyjechał na Ziemię Zachodnie i osiedlił się w miejscowości Skokowa w powiecie trzebnickim. Gimnazjum dla pracujących ukończył we Wrocławiu. Następnie rozpoczął studia na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Pracę magisterską obronił w 1967 roku. W czasie studiów należał do Związku Młodzieży Polskiej. Po ukończeniu studiów I-go stopnia, został skierowany przez Komisję Przydziału Pracy przy Uniwersytecie Wrocławskim do pracy w charakterze nauczyciela historii w Liceum Pedagogicznym dla Wychowawczyń Przedszkoli w Obornikach Śląskich. Na początku 1960 roku został zatrudniony w Powiatowym Archiwum Państwowym w Nysie, na stanowisku młodszego archiwisty z jednoczesnym powierzeniem mu funkcji kierownika⁶⁴. Rok później awansował na stanowisko archiwisty. Po kilku latach został powołany na stanowisko asystenta naukowo-badawczego w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu, z którego zrezygnował — otrzymał jednak stanowisko asystenta archiwalnego. W latach 1966/1967 ukończył Roczne Studium Uaktualnienia Wiedzy w zakresie prawa państwowego, administracyjnego, historii państwa i prawa polskiego zorganizowanego w Archiwum Państwowym Miasta Krakowa i Województwa Krakowskiego w Krakowie. W związku z reorganizacją sieci państwowej służby archiwalnej Pan Kazimierz Zalewski został przeniesiony do pracy w Wojewódzkim Archiwum Państwowym i awansował na stanowisko kustosza. Jednocześnie powierzono mu stanowisko kierownika Wojewódzkiego Archiwum Państwowego Oddział w Nysie. W tym czasie opracował wiele zespołów przechowywanych w zasobie Oddziału w Nysie. Jest też autorem referatów, głównie o tematyce historycznej. Z początkiem 1989 roku przeszedł na emeryturę, pracując nadal w niepełnym wymiarze czasu pracy w Oddziale w Nysie, do końca listopada 1989 roku. Zmarł dnia 4 lipca 2001 roku. Został pochowany w Nysie. Na miejsce wiecznego spoczynku odprowadziła Pana Kazimierza Zalewskiego rzesza mieszkańców Nysy, która do tej pory wspomina go jako

⁶³ APO, AZ, sygn. 26/228, bp.

⁶⁴ Ibidem, bp.

szczególnie zasłużonego obywatela tego miasta. Był żonaty i miał czworo dzieci.

Kazimierz Zalewski zapisał się w pamięci mieszkańców Nysy jako społecznik. Należał do Stronnictwa Demokratycznego, w którym pełnił funkcję sekretarza politycznego Miejskiego Komitetu Stronnictwa Demokratycznego w Nysie. Był też radnym Miejskiej Rady Narodowej w Nysie i członkiem Komisji Mandatowej oraz Komisji Kultury⁶⁵. Wchodził w skład Zarządu Towarzystwa Miłośników Ziemi Nyskiej. Należał do NSZZ „Solidarność” przy Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu. Jego zasługi na niwie zawodowej oraz społecznej zostały dostrzeżone i docenione. Świadczy o tym długa lista odznaczeń, którymi został uhonorowany. Otrzymał między innymi „Srebrny Krzyż Zasługi”. W 1972 roku Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Opolu nadało mu odznakę „Zasłużony Opolszczyźnie”. Rok później Minister Kultury i Sztuki Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wyróżnił Kazimierza Zalewskiego odznaką „Zasłużony działacz kultury”. Następnie otrzymał „Medal 30-lecia Polski Ludowej”. W 1975 roku został uhonorowany odznaką „Zasłużony działacz Ziemi Nyskiej”. W tym samym roku uchwałą Rady Państwa został odznaczony „Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski”. W roku 1976 Wojewódzki Komitet Stronnictwa Demokratycznego w Opolu nadał mu srebrną odznakę „Zasłużony Działacz Stronnictwa Demokratycznego województwa opolskiego”⁶⁶.

Danuta Załugowicz z domu Bednarska — urodziła się 7 lipca 1955 roku w Brzegu jako córka Kazimierza Bednarskiego i Stanisławy Szewczuk⁶⁷. Do szkoły podstawowej uczęszczała w Dobrzyniu, a do liceum ogólnokształcącego — w Brzegu. Po zdaniu matury w 1974 roku została przyjęta do pracy w Wojewódzkim Archiwum Państwowym Oddział w Brzegu. Na początku przez krótki okres zatrudniona była na stanowisku manipulanty archiwalnego, następnie przez pięć lat pracowała jako młodszy archiwista, a od 1981 roku na stanowisku archiwisty. Wiedzę z zakresu archiwistyki uzupełniła na kursie archiwalnym zorganizowanym przez Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Opolu. Powierzone prace wykonywała z ogromną starannością. W okresie zatrudnienia w Archiwum Państwowym zinwentaryzowała, opracowała i przedstawiła do zatwierdzenia przez Komisję Metodyczną większość zespołów akt wytworzonych w okresie Polski Ludowej. Do zakresu jej obowiązków należała także obsługa korzystających w pracowni naukowej⁶⁸. W 1981 roku weszła w poczet członków NZSS „Solidarność” przy Wojewódzkim Archiwum

---

⁶⁵ Ibidem, bp.

⁶⁶ Ibidem, bp.

⁶⁷ APO, AZ, sygn. 26/230, bp.

⁶⁸ Ibidem, bp.

Państwowym w Opolu. Z pracy w Archiwum odeszła w 1998 roku, z chwilą likwidacji Oddziału w Brzegu.

Opracowanie sylwetek archiwistów, którzy nadal zatrudnieni są w naszej instytucji, pozostawiam swoim następcom. Mając nadzieję, że za kilkadziesiąt lat, przy okazji obchodów kolejnej okrągłej rocznicy powstania Archiwum Państwowego w Opolu, zechcą podjąć trud, aby zaprezentować sylwetki swoich poprzedników.

Barbara Sypko

Profiles of Opole archivists during 1951-2013.

The selected biographical entries of those present and the deceased.

The sixtieth anniversary of The Opole State Archive, celebrated this year, is a perfect occasion to present the profiles of Opole archivists. The article presents the employees of the State Archive in Opole, the biographical entries of Opole State Archive directors, deceased archivists, retired workers and archivists who devoted part of their working life to the state archival service. The article's final sections presents the list of archivists employed by the State Archive in Opole.

This article was written mainly on the basis of personal files stored in the record center of the State Archive in Opole and the archival materials gathered from the Provincial Committee of The Polish United Workers' Party.

Aleksandra Starczewska-Wojnar

Archiwalia wytworzone do 1945 r. w AP w Opolu.

Z dziejów gromadzenia i opracowania zasobu

Podstawowym zadaniem państwowej służby archiwalnej w pierwszych latach po drugiej wojnie światowej było zabezpieczenie przed zniszczeniem zasobów archiwalnych, które przetrwały okres wojny. Działania wojenne znacznie uszczupliły ilość materiałów archiwalnych i spowodowały ich rozproszenie niemal po całym kraju, a także poza jego granice. W styczniu 1945 roku władze niemieckie translokowały zasób archiwów miejskich z Głubczyc, Grodkowa i Nysy na terytorium Czechosłowacji¹. Jak wynika z pierwszych raportów powojennych, część materiałów archiwalnych z Opolszczyzny i Kluczborka została wywieziona podczas drugiej wojny światowej także do Archiwum Dolnych Łużyc w Niemczech².

Akcja zabezpieczająca ocalałe archiwalia została wsparta normatywami wydanymi przez administrację państwową³. W dekrete z 1 marca 1946 roku — o rejestracji i zakazie wywozu dzieł sztuki plastycznej oraz przedmiotów o wartości artystycznej, historycznej lub kulturalnej wymieniono archiwalia jako podlegające rejestracji i zakazie ich wywozu poza granice państwa polskiego⁴. W okólniku Ministerstwa Ziem Odzyskanych z dnia 18 maja 1946 roku napisano: „Archiwa wszystkich kategorii poniosły na Ziemiach Odzyskanych olbrzymie straty (...). Dlatego też ocalałe archiwalia są tym cenniejsze i muszą być poddane starannej i skutecznej opiece. Trzeba pamiętać, że akta mają nie tylko znaczenie naukowe, lecz i polityczne, gdyż zawierają niezliczone dowody polskości tych ziem, siłą i gwałtem germanizowanych przez państwo niemieckie. Obowiązkiem więc państwowym i narodowym jest ochrona akt przed

---

¹ K. Zalewski, *Kształtowanie zasobu aktowego Archiwum Państwowego w Nysie w latach 1954–1980*, mps, s. 4 — Archiwum Państwowe w Opolu [dalej APO], nr zespołu 1373: Archiwum Państwowe w Opolu Oddział w Brzegu [dalej APOB], sygn. 155, bp.

² APO, nr zespołu 350: APO, sygn. 135, bp.

³ S. Czech, *Kształtowanie się zasobu archiwalnego opolskich archiwów państwowych w latach 1953–1980*, mps, s. 3 — APOB, sygn. 155, bp.

⁴ Dz. U. z 1946 r. Nr 14, poz. 99.

zniszczeniem, wykonywana przez wszystkich, komu bliska jest sprawa ponownego utwierdzenia polskości tych ziem”⁵. Uchwała Rady Ministrów z dnia 10 kwietnia 1947 roku upoważniała państwową służbę archiwalną do przejmowania archiwów i akt poniemieckich na Ziemiach Odzyskanych⁶.

Na Śląsku pierwsze archiwa powstały we Wrocławiu i w Katowicach. Obie placówki rozpoczęły intensywną akcję w zakresie poszukiwania i zabezpieczania archiwaliów. Prace te były utrudnione ze względu na niewielką liczbę zatrudnionych pracowników. W katowickim archiwum obejmującym całe województwo śląskie pracowały zaledwie 3 osoby⁷. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Katowicach objęło swoim zasięgiem środkowo-południową część Opolszczyzny. Część północna należała do zakresu działania Wojewódzkiego Archiwum we Wrocławiu⁸. Do 1953 roku, w którym utworzono Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Opolu, archiwum w Katowicach przyjęło do swoich magazynów z Opolszczyzny około 100 zespołów, a archiwum we Wrocławiu ponad 30 zespołów. Oprócz akt przejętych do własnych magazynów, archiwa te zabezpieczyły na miejscu szereg zespołów, przekazując je pod opiekę władz terenowych i dyrekcji nowo powstałych przedsiębiorstw i instytucji⁹. W 1947 roku otoczono opieką akta Rejencji Opolskiej (*Regierung Oppeln*) znajdujące się w piwnicach gmachu Starostwa Powiatowego w Opolu. Akta ważące 56 ton zostały przewiezione w pięciu wagonach kolejowych do Archiwum Państwowego we Wrocławiu¹⁰.

Kolejne kroki poczynił Starosta Opolski w 1948 roku na polecenie wojewody śląsko-dąbrowskiego. Rozpoczął on czynności nadzorcze w zakresie zabezpieczenia poniemieckich materiałów archiwalnych, roszyłając zapytanie o akta do Zarządów Gmin. Uzyskał informację zarówno o przechowywanych aktach miejskich, gminnych oraz aktach stanu cywilnego, jak i o materiałach, które uległy zniszczeniu. Tak więc, na przykład cenne politycznie materiały z gminy Kup wydobyte z ziemi w żelaznych „kudach” zostały spalone przez ówczesnego sołtysa, który po tym zdarzeniu wyjechał w niewiadomym kierunku¹¹.

W 1949 roku rozpoczęto rewindykację materiałów archiwalnych wywiezionych przez Niemców do Czechosłowacji¹².

---

⁵ Dziennik Urzędowy Ministerstwa Ziem Odzyskanych z 1946 r. Nr 5, poz. 64. Okólnik nr 50.

⁶ M. P. z 1947 r. Nr 69, poz. 466.

⁷ S. Czech, op. cit., s. 4a.

⁸ M. Bielińska, *Rozwój sieci archiwalnej w Polsce Ludowej w latach 1944–1953*, „Archeion”, Warszawa 1955, Tom XXIV, s. 8.; A. Rybarski, *Działalność archiwów państwowych w latach 1945–1947*, „Archeion” 1948, Tom XVIII, s. 235–239.

⁹ K. Zalewski, op. cit., s. 5.

¹⁰ APO, nr zespołu 178: Starostwo Powiatowe w Opolu, sygn. 51, s. 30.

¹¹ Ibidem, s. 90.

¹² K. Zalewski, op. cit., s. 24.

Następnym elementem rozwoju sieci archiwalnej było utworzenie w 1950 roku czterech oddziałów powiatowych Wojewódzkich Archiwów Państwowych w Katowicach i we Wrocławiu, przemianowanych później na Powiatowe Archiwa Państwowe w Brzegu, Opolu, Raciborzu i Niemodlinie (archiwum w Niemodlinie działało do 1952 roku)¹³.

Dnia 30 lipca 1951 roku w siedzibie Archiwum Miejskiego w Opolu, utworzonego 1 stycznia 1948 roku, przedstawiciele Prezydium Miejskiej Rady Narodowej przekazali Archiwum Miejskie w Opolu pod pieczę Michała Antonowa — dyrektora Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Katowicach oraz Stefana Oswalda Popiołka — kierownika Powiatowego Archiwum Państwowego w Opolu¹⁴. Przejęto Akta miasta Opolu oraz bogaty księgozbiór z dziedziny historii powszechnej, historii Śląska, etnografii i literatury śląskiej¹⁵. Wówczas w zasobie Powiatowego Archiwum Państwowego znalazło się już 114 zespołów archiwalnych stanowiących 315 mb. akt¹⁶.

W 1951 roku Pan Stanisław Szymczyna — kierownik Powiatowego Archiwum Państwowego w Brzegu podlegającego pod zwierzchnictwo Archiwum we Wrocławiu przejął pierwsze archiwalia z Muzeum w Brzegu. Jednocześnie asystent Archiwum Państwowego we Wrocławiu — Pani mgr Janina Tokarska przejęła archiwalia z Muzeum w Nysie¹⁷. W 1951 roku Okręgowy Związek Cechów w Prudniku przekazał do archiwum w Opolu 278 j.a. akt cechowych¹⁸. W międzyczasie na przedpolu archiwalnym odbywały się pierwsze brakowania akt. Kierując się brakiem przydatności akt dla polskiej instytucji, w Sądzie Powiatowym w Kluczborku i Opolu przeprowadzano brakowania poniemieckich akt sądowych¹⁹.

W 1952 roku przyjęto akta Starostwa Powiatowego (*Landratsamt Grottkau*) i Wydziału Powiatowego w Grodkowie (*Kreisasschuss Grottkau*) z Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Grodkowie. Z Prezydium Powiatowej Rady w Oleśnie przejęto natomiast akta Starostwa Powiatowego w Oleśnie (*Landratsamt Rosenberg*)²⁰. Do zasobu pozyskano także archiwalia byłego archiwum miejskiego miasta Nysy mieszczące się w 123 skrzyniach pełnych pakietów, worków, tek i rulonów. Zabiegano również o przywóz do archiwum akt miasta Leśnicy przechowywanych na strychu budynku Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Leśnicy²¹.

---

¹³ Dz. Urz. Ministerstwa Oświaty z 1950 r. Nr 19, poz. 243.

¹⁴ APO, nr zespołu 350: APO, sygn. 841, bp.

¹⁵ Ibidem, sygn. 828, bp.

¹⁶ S. Czech, op. cit., s. 5.

¹⁷ APO, nr zespołu 350: APO, sygn. 147, bp.

¹⁸ Ibidem, sygn. 828, bp.

¹⁹ Ibidem, sygn. 830, bp.

²⁰ Ibidem, sygn. 837, bp.

²¹ Ibidem, sygn. 836, bp.

W związku z powstaniem województwa opolskiego, na mocy Zarządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 2 lutego 1953 roku, dotychczasowe Powiatowe Archiwum Państwowe przekształcono w Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Opolu. Organizacyjnie podporządkowano mu Powiatowe Archiwa Państwowe w Brzegu i Raciborzu. Rok później powołano dwa dalsze archiwa powiatowe w Nysie i Kluczborku²². Po powstaniu w 1953 roku Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu, stopniowo sąsiednie Wojewódzkie Archiwa Państwowe we Wrocławiu i w Katowicach przekazywały archiwalia, zwiezione poprzednio z terytorium województwa opolskiego. Do Opolą przekazano wszystkie materiały przejęte wcześniej przez archiwum katowickie. Przyjęto akta miast, starostw, sądów, akta majątkowe, księgi parafialne, akta szkół i gmin²³. Z kolei, z powodu braku pomieszczeń w Opolu, wrocławskie archiwum zatrzymało w swoim zasobie większe zespoły: akta byłej *Rejencji Opolskiej (Regierung Oppeln)*, akta byłego Naczelnego Prezydium Prowincji Górnośląskiej w Opolu (*Oberpräsidium der Provinz Oberschlesien Oppeln*), akta i dokumenty księstwa opolsko-raciborskiego, księstwa nysko-grodzkiego i brzeskiego oraz sekularyzowanych klasztorów z Górnego Śląska²⁴. Tylko w roku 1953 z Katowic przejęto 150 mb. akt i 2000 planów, a z Wrocławia 340 mb. akt. Przewóz akt prowadzony był samochodem ciężarowym wypożyczonym z Naczelnej Dyrekcji i trwał 11 dni. Przy okazji samochód wykorzystano do przewozu akt z terenu: Krapkowic, Leśnicy i Nysy. Akta sądowe starostw powiatowych i pozostałe mniejsze zespoły z Wrocławia miały być przekazane do Opolą w roku 1954. Jednocześnie, dla umożliwienia opracowania zespołu Rejencji Opolskiej, zdecydowano o przewiezieniu części zespołu zdeponowanego w Opolu i Katowicach do Wrocławia²⁵.

Rozpoczynający urzędowanie Dyrektor Popiołek poszukiwał materiałów archiwalnych, wysyłając zapytania do urzędów. W ten sposób uzyskał informację o aktach byłego Zarządu Miejskiego w Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Kluczborku oraz miedzianej tubie z dokumentem z 1846 roku odnalezionym w spalonym ratuszu w Strzelcach Opolskich²⁶. Akta magistratu krapkowickiego przywieziono do archiwum w 1953 roku z Miejskiej Rady Narodowej w Krapkowicach oraz z piwnic starej szkoły krapkowickiej²⁷. Z Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Nowej Wsi Królewskiej otrzymano 504 kg

²² W takim kształcie sieć archiwalna w województwie opolskim utrzymała się przez 22 lata, tj. do kwietnia 1976 roku. Wtedy też zlikwidowano Powiatowe Archiwum Państwowe w Kluczborku, a Powiatowe Archiwum Państwowe w Raciborzu podporządkowano Wojewódzkiemu Archiwum Państwowemu w Katowicach, K. Zalewski, op. cit., s. 7.

²³ APO, nr zespołu 350: sygn. 447, bp.

²⁴ Ibidem, sygn. 145, bp.

²⁵ Ibidem, sygn. 447, bp.

²⁶ Ibidem, sygn. 137, bp.

²⁷ Ibidem, sygn. 165 bp., sygn. 164, bp.

akt. Dostarczanie akt z terenu do archiwum było o tyle utrudnione, że finansowane było w połowie przez archiwum. Na takich warunkach uzgadniano przyjęcie akt z Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Grodkowie²⁸. Dokumenty z Paczkowa zostały zabezpieczone w kasie Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Paczkowie²⁹. Głuchołaskie Zakłady Papiernicze przekazały 3 skrzynie akt stanowiące 2,5 mb. Fabryki Papieru w Głuchołazach (*Papierfabrik Ziegenhals Glogner-Mestner*).

Od 1952 roku czyniono starania o odzyskanie akt podworskich. W 1954 roku wystosowano kolejne pismo do Okręgowego Zarządu Gospodarstw Rolnych w Opolu z roszczeniem wobec akt z Wieźbła oraz akt hrabiego Matuszki. W listopadzie 1954 roku zdeterminowani pracownicy archiwum, wobec braku odzewu ze strony Zarządu we Frączkowie odpowiedzialnego za przekazanie akt, udali się do Biechowa, gdzie spodziewali się odnaleźć akta. Te jednak zostały w międzyczasie zniszczone³⁰.

Monitowano także o odzyskanie akt przejętych bez podstawy prawnej przez Bibliotekę Pedagogiczną w Opolu. Ostatecznie 64 dokumenty, które biblioteka przejęła od Niższego Seminarium Duchownego w Nysie trafiły do archiwum w 1954 roku³¹.

Kolejną grupę przyjmowanych akt stanowiły materiały banków. Akta Kasy Powiatowej w Kluczborku (*Kreissparkasse Kreuzburg*) przejęto z Banku Rolnego Oddziału Rejonowego w Kluczborku w 1954 roku. Z gminnej Kasy Spółdzielczej w Opolu przekazano 20 j.inw. akt Banków Ludowych województwa opolskiego oraz akt adwokata Kwoczka. W 1954 roku do zasobu dołączono akta byłej kasy oszczędnościowej w Głubczycach. Depozyt ten — stanowiący mienie rewindykowane z Czechosłowacji, obejmował 3 skrzynie o wadze 35 kg obite blachą i został przekazany za pośrednictwem Departamentu Emisyjnego Narodowego Banku Polskiego w Warszawie. Akta Banku Drezdeńskiego filia w Opolu w ilości 0,8 mb przekazał w 1955 roku Bank Inwestycyjny. Narodowy Bank Polski Oddział Wojewódzki w Opolu poinformował dyrektora archiwum o archiwaliach znajdujących się w skarbcu budynku przejętego po Banku Rolnym³². W 1957 roku tenże oddział przekazał 10 niemieckich map³³. W 1965 roku Narodowy Bank Polski Oddział w Strzelcach Opolskich zaproponował oddanie 213 teczek Kasy Powiatowej i Miejskiej w Strzelcach Opolskich (*Kreis und Stadtparkasse Gross Strehlitz*). Akta te jednak nie przedstawiały wartości

---

²⁸ Ibidem, sygn. 447, bp.

²⁹ Ibidem, sygn. 137, bp.

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem.

³² Ibidem.

³³ Ibidem, sygn. 138, bp.

naukowo-badawczej i nie zostały przyjęte do zbiorów archiwalnych. Dalsze ich losy są nieznane³⁴.

W 1954 roku rozpoczęto akcje przyjmowania wtóropisów akt stanu cywilnego z sądów województwa opolskiego. Wraz z nimi do archiwów trafiały też akta sądowe. Działaniami objęto wtóropisy akt do 1880 roku. Sąd Powiatowy w Strzelcach Opolskich wraz z aktami metrykalnymi przekazał również akta notarialne od 1817 roku, a Sąd Powiatowy w Koźlu akta testamentowe. Sąd Powiatowy w Kluczborku w 1955 roku przekazał ponad 6 tysięcy j. inw. obejmujących zarówno akta sądu obwodowego (1850–1941), jak i akta prokuratorskie z lat 1900–1944³⁵.

W 1954 roku Referat do spraw wyznań Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Opolu przekazał 7 mb. akt nieuporządkowanych proveniencji kościelnej³⁶. Księgi kościelne z Osieka Grodkowskiego i Żelaznej trafiły z Gminnej Rady Narodowej w Kopicach w 1957 roku³⁷. Prezydium Gminnej Rady Narodowej w Groszowicach i Czarnowasach przekazały akta Gminy Groszowice (*Gemende Groschowitz*) i urzędu obwodowego (*Amtsbezirk Czarnowanz*). Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Niemodlinie wydało odnalezione mapy z terenu powiatu oraz akta dotyczące miasta Niemodlina i hrabiego Praschmy³⁸.

W wyniku akcji porządkowania zasobów poszczególnych Wojewódzkich Archiwów Państwowych przesyłano pomiędzy archiwami materiały w ramach scalania międzypołowego. W toku tego postępowania do Opola trafiły materiały Sądu Krajowego w Nysie (*Landgericht Neisse*) przysłane w 1953 roku ze Szczecina³⁹.

Akta cechu rzeźników z Żagania będące w posiadaniu archiwum opolskiego polecono zatrzymać w zasobie do czasu utworzenia Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Zielonej Górze⁴⁰. W 1954 roku przekazano natomiast 2 j.a. zespołu Starostwa Powiatowego w Oławie (*Landratsamt Ohlau*) do Archiwum we Wrocławiu⁴¹. W 1954 roku Archiwum Państwowe w Katowicach przekazało akta cechu białoskórników w Raciborzu (*Weissgerber-Innung*

---

³⁴ Ibidem, sygn. 139, bp.

³⁵ Ibidem, sygn. 137, bp.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem, sygn. 138, bp.

³⁸ Ibidem, sygn. 137, bp.

³⁹ Ibidem, sygn. 144, bp.

⁴⁰ Księga cechu rzeźników w Żaganiu nigdy nie została przekazana do zielonogórskiego archiwum. Nadal przechowywana jest w zbiorach Archiwum Państwowego w Opolu. O jej przekazaniu do Zielonej Góry ma zdecydować Zespół ds. rozmieszczenia zasobu archiwów państwowych powołany przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych.

⁴¹ APO, nr zespołu 350: APO, sygn. 137 bp.

Ratibor)⁴², akta dotyczące rodziny Strachwitz, dokumenty papierowe miasta Niemodlina oraz księgi parafii Wierzbnik i parafii ewangelickiej w Niemodlinie⁴³. Z Bydgoszczy do Opola trafiły cztery księgi urzędu budowlanego w Kluczborku. Do Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Krakowie oddano zaś wiślickie księgi miejskie⁴⁴. W 1955 roku Akta rodziny Raabe oraz akta Związku Niemieckiego Wschodu (*Bund Deutscher Osten Untergruppe Oberschlesien*)⁴⁵ przysłano z Wrocławia, a opolskie dokumenty cechowe z Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu⁴⁶. Z Katowic dostarczono dokument pergaminowy Praszmy z Niemodlina z 1596 roku, a także 3 dokumenty pergaminowe z Raciborza oraz księgę testamentową hrabiego Oppersdorff⁴⁷.

W aktach archiwum bytomskiego oraz magistratu Bytomia odnaleziono i przesłano do Opola w 1956 roku materiały archiwalne cechów rzemieślniczych Baborowa, Głogówka, Kluczborka, Koźła, Krapkowic, Lipnik, Olesna, Opola, Nysy, Paczkowa, Raciborza, Strzelec i Ujazdu. Z Katowic dosłano zaś pieczęć cechu kuśnierzy w Prudniku oraz 4 księgi Sądu Obwodowego w Byczynie (*Amtsgericht Pitschen*). W kolejnych latach tą samą drogą do opolskich zbiorów trafiły akta NSDAP z Błotnicy Strzeleckiej (*Ortsgruppe Quellengrund*)⁴⁸, Starostwa Powiatowego w Opolu i Prudniku⁴⁹ i 2 księgi do zbioru hrabiego Praszmy⁵⁰. Kolejną część akt Archiwum hrabiego Praszmy odzyskano z Liceum Ogólnokształcącego w Niemodlinie i Państwowego Liceum Pedagogicznego w Głogówku⁵¹. Ostatnie akta z archiwum Praszmy oddała Biblioteka Śląska w Katowicach w 1974 roku⁵².

Z Wojewódzkiej Komendy Milicji Obywatelskiej oraz Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego przejęto w latach pięćdziesiątych akta starostw powiatowych (*Landratsamt*) w Koźlu, Grodkowie i Głubczycach. Dokonano oceny warunków przechowywania w Zarządach Rolnictwa map katastralnych i możliwości ich przejęcia do archiwum. Akta te wykorzystywane były jednak do bieżącej pracy w związku z czym nie mogły zostać przyjęte do archiwów. W 1961 roku udało się przejąć jedynie 21 map z obrębu Niemodlina⁵³.

---

⁴² Ibidem, sygn. 135, bp.

⁴³ Ibidem, sygn. 144, bp.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem, sygn. 135, bp.

⁴⁶ Ibidem, sygn. 137, bp.

⁴⁷ Ibidem, sygn. 135, bp.

⁴⁸ Ibidem, sygn. 145, bp.

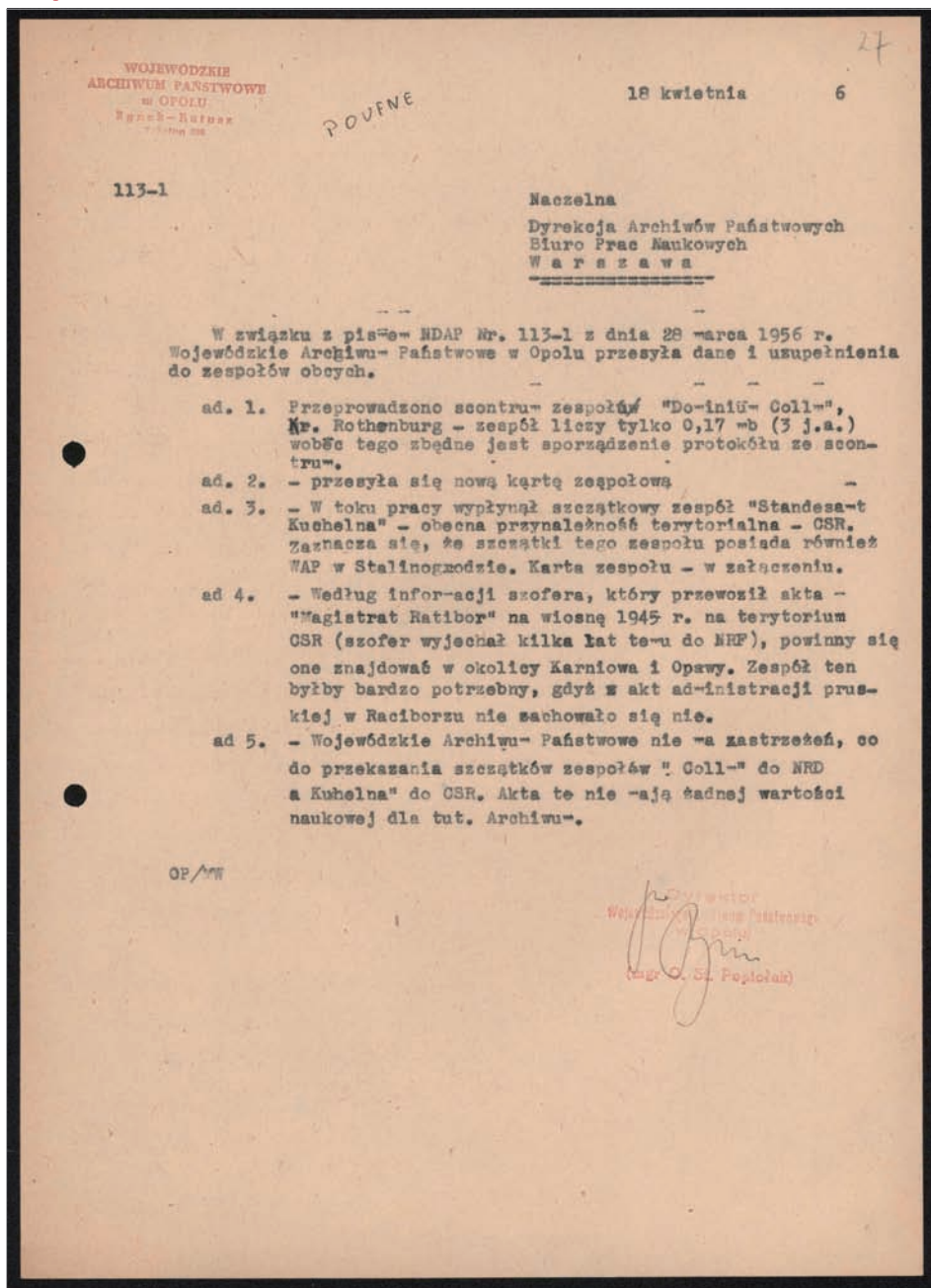
⁴⁹ Ibidem, sygn. 138, bp.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ibidem, sygn. 483, bp.

⁵³ Ibidem, sygn. 138, bp.

1. Korespondencja z 1956 roku w sprawie rewindykacji materiałów z zagranicy, APO, numer zespołu 350: APO, sygn.135, s.27

Równolegle, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych czyniła starania o rewindykację materiałów z zagranicy i przysłała w 1959 roku akta cechu garn-carzy z Paczkowa przekazane z archiwów holenderskich. Poczta dostarczona 5 ksiąg, 37 plików i 2 dokumenty pergaminowe⁵⁴. W ramach wymiany międzynarodowej do Niemieckiej Republiki Demokratycznej przekazano Dominium Cullm Kreis Rothenburg, a do Czechosłowacji USC Kuhelna⁵⁵.

W 1959 roku z archiwum w Katowicach otrzymano akta Kolegium Szkolnego w Opolu (*Provinzialschulkollegium Oppeln*), a w 1962 roku Izby Przemysłowo-Handlowej (*Industrie und Handelskammer Oppeln*)⁵⁶.

W roku 1960 rozpoczęto poszukiwania zbiorów archiwum Oppersdorfów z Głogówka. Na podstawie informacji opiekuna społecznego inż. Stefana Bolce-wicza ustalono, że zbiory Oppersdorfów w ilości 18 tysięcy tomów zostały wywiezione przez jednostkę Armii Radzieckiej Marszałka Żukowa. Udało się jedynie potwierdzić, że w ramach rewindykacji ze Związku Radzieckiego zbiory te nie zostały przekazane do archiwów polskich⁵⁷.

Problemy z powierzchnią magazynową Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Katowicach zaowocowały nawiązaniem wieloletniej współpracy z archiwum opolskim w zakresie przechowywania depozytów tegoż archiwum. W 1957 roku do oddziału terenowego w Brzegu przyjęto do czasowego przechowywania materiały: Rejencji Katowickiej (*Regierung Katowitz*), Urzędu Budowlanego w Katowicach (*Hochbauamt Kattowitz*), Powiatowej Inspekcji Budowlanej w Bytomiu (*Kreisbauinspektion Beuthen*), Inspekcji Budowlanej w Pszczynie, Rybniku, Tarnowskich Górach (*Kreisbauinspektion Pless Rybnik arnowitz*) oraz Związku Niemców na Polskim Śląsku (*Volksbund für Polnisch Schlesien*)⁵⁸. W 1964 roku do archiwum opolskiego trafił zespół (*NSDAP Gau-leitung Oberschlesien*) 48 153 j.a. — 193 mb. przekazany jako depozyt katowicki z Archiwum w Malborku.

W roku 1960 Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Prudniku przekazało dokumenty oraz 10 mb. Akt miasta Prudniku. Dwa lata później akta cechowe i akta dóbr przyjęto z Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Bydgoszczy Oddział w Toruniu. W tym samym roku Dyrekcja Okręgu Poczty i Telekomunikacji rozpoczęła wywóz do Niemieckiej Republiki Demokratycznej niemieckich akt personalnych. Wywieziono akta osobowe za wyjątkiem akt autochtonów, których wykaz dla archiwum miało sporządzić Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Opolu. Rozpoczęto też starania o przejęcie kronik szkolnych z Kuratorium Opol-

---

⁵⁴ Ibidem, sygn. 136, bp.

⁵⁵ Ibidem, sygn. 135, bp, sygn. 136, bp.

⁵⁶ Ibidem, sygn. 145, bp.

⁵⁷ Ibidem, sygn. 136, bp.

⁵⁸ Ibidem, sygn. 145, bp.

skiego Okręgu Szkolnego⁵⁹. Cenne materiały wypożyczane były dotychczas przez szkoły osobom prywatnym i niejednokrotnie nie wracały do swoich prawnych właścicieli. Po przyjęciu akt do archiwum państwowego miały być dostępne do celów naukowych, a jednocześnie odpowiednio zabezpieczone. W 1964 roku pierwsze akta przyjęto ze Szkoły Podstawowej nr 5 w Opolu⁶⁰.

W 1962 roku Oddział Terenowy w Brzegu przyjął 1500 kg akt Urzędu Katastralnego w Grodkowie (*Katasterverwaltung Grottkau*). Niestającym problemem przy przyjmowaniu akt był ich transport. Tak też w Brzegu w 1962 roku przyjęto zaledwie 25% akt budowlanych. Pozostała część akt zaginęła w ratuszu, gdzie oczekiwała na transport. Nie udało się przejąć całości akt z Sądu Powiatowego w Raciborzu, pomimo gotowości archiwum do przejścia ich nawet w stanie nieuporządkowanym. Akta te składowane w piwnicy i na strychu narażone były na wilgoć i przesuszenie. Sukcesem zakończyła się akcja odzyskania przez Kazimierza Zalewskiego — kierownika Powiatowego Archiwum Państwowego w Nysie — akt miasta Paczkowa, składowanych na strychu ratusza paczkowskiego. Sprawa ta znalazła swój oddźwięk w mediach⁶¹.

Zakład Geofizyki Polskiej Akademii Nauk w Raciborzu w 1963 roku przekazał księgę księstwa opolsko-raciborskiego z lat 1545–1587⁶². W tym samym roku przyjęto też cenne akta z okresu okupacji z Zakładu Blachownia Śląska⁶³. Za sugestią Państwowego Muzeum w Oświęcimiu przejęto jeszcze 4 plany, na których zaznaczono liczne obozy, które istniały w pobliżu dawnych zakładów „Hydrierwerke”⁶⁴.

W latach 1964–1965 z Katowic w ramach scalania międzyarchiwalnego przyjęto zespół Urzędu Wodnego w Opolu (*Meliorationsbauamt Oppeln*), a z Wrocławia zespół Naczelnego Prezydium Prowincji Górnośląskiej (*Oberpräsidium der Provinz Schlesien*) oraz Urzędu do Spraw Mniejszości w Opolu (*Minderheitsamt Oppeln*)⁶⁵. Z Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej otrzymano sprowadzony ze Związku Radzieckiego⁶⁶ zespół Naczelnego Dowództwa Wojsk Sprzymierzonych (*Commandement Superieur des Forces Alliees en Haute Silesie Opole*)⁶⁷. Szpital Wojewódzki w Opolu przekazał natomiast 10 poszytów akt byłego niemieckiego szpitala miejskiego w Opolu⁶⁸. Przyjęto również kronikę

⁵⁹ Ibidem, sygn. 138, bp.

⁶⁰ Ibidem, sygn. 139, bp.

⁶¹ Ibidem, sygn. 138, bp.

⁶² Ibidem, sygn. 139, bp.

⁶³ Ibidem, sygn. 168, bp.

⁶⁴ Ibidem, sygn. 160, bp.

⁶⁵ Ibidem, sygn. 146, bp.

⁶⁶ Ibidem, sygn. 703, bp.

⁶⁷ Ibidem, sygn. 640, bp.

⁶⁸ Ibidem, sygn. 139, bp.

szkolną z Siołkowic Starych oraz za zgodą Naczelnej Dyrekcji zakupiono za sumę 1000 zł księgę wójtowską miasta Nysy z lat 1432–1479⁶⁹.

W 1966 roku na polecenie Naczelnej Dyrekcji po wstępnym uporządkowaniu oddano 73 mb. zespołu o nazwie Urząd Statystyczny Rzeszy (*Statistisches Reichsamt*) do Niemieckiej Republiki Demokratycznej. Były to materiały dotyczące statystyki terytoriów niegdysiejszej NRD. Starannie wyselekcjonowano z zespołu materiały z terenów dzisiejszej Polski, pozostawiając je w zasobie opolskiego archiwum⁷⁰.

Wydzielone podczas porządkowania akta Więzienia w Rawiczu (*Königlichen Straf Anstalt zu Rawitsch*) wysłano do Archiwum w Poznaniu⁷¹.

W 1967 roku Sądy Powiatowe w Głubczycach i Raciborzu domagały się przejęcia 400 mb. akt do archiwum. Brak pomieszczeń w Powiatowym Archiwum Państwowym w Raciborzu i perspektywa przejęcia budynku zakładu poprawczego w Raciborzu dopiero w 1972 roku, kolejny raz wstrzymały przyjęcie archiwaliów⁷². W tym samym czasie archiwum w Brzegu przyjęło przechowywane w składnicy akt Sądu Powiatowego w Brzegu 52 duplikaty ksiąg kościelnych z powiatu brzeskiego i niemodlińskiego⁷³. Z czechosłowackiego Centralnego Archiwum Państwowego w Pradze w 1968 roku przyjęto księgi parafii w Biskupowie, pow. Nysa z lat 1698–1945⁷⁴.

W 1970 roku do archiwum trafiło prawie 70 mb. akt sądów obwodowych: Sądu Obwodowego w Strzelcach Opolskich, Leśnicy, Opolu, Ujeździe, Krapkowicach i Pawłowiczach⁷⁵.

W 1971 roku Ministerstwo Spraw Wewnętrznych za pośrednictwem Archiwum Głównego Akt Dawnych przekazało materiały dotyczące kościoła w Kopicach w powiecie grodkowskim⁷⁶. Rok później przyjęto kolejne 443 księgi⁷⁷, z czego część w ramach scalania zasobu z Archiwum Państwowego w Katowicach⁷⁸.

W 1974 roku Wydział Gospodarki Komunalnej, Przestrzennej, Ochrony Środowiska i Komunikacji przekazał księgi byłego niemieckiego Urzędu Katastralnego (*Katasterverwaltung*) oraz Urzędu Geodezyjnego (*Stadtvermessungsamt*) w Opolu. Przyjęto ponadto 86 mb. akt poniemieckich z Przedsiębiorstwa

---

⁶⁹ Ibidem, sygn. 142, bp.

⁷⁰ Ibidem, sygn. 268, bp.

⁷¹ Ibidem, sygn. 477, bp.

⁷² Ibidem, sygn. 280, bp.

⁷³ APO, nr zespołu 1373: APOB, sygn. 81, bp.

⁷⁴ APO, nr zespołu 350: APO, sygn. 160, bp., sygn. 448, bp.

⁷⁵ Ibidem, sygn. 450, bp.

⁷⁶ Ibidem, sygn. 451, bp.

⁷⁷ Ibidem, sygn. 248, bp.

⁷⁸ Ibidem, sygn. 48, bp.

Hydrotechnicznego Odra⁷⁹. Z Wrocławia przysłano akta Superintendentury w Nysie oraz niemieckich starostw powiatowych z województwa opolskiego⁸⁰.

Po likwidacji Archiwum Państwowego w Kluczborku w 1975 roku cały zasób tegoż archiwum został przeniesiony do oddziału w Brzegu⁸¹. Równocześnie z Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich do Opola przekazano zespół Więzienia Karnego w Raciborzu (*Strafanstalt Ratibor*)⁸², Zarząd Archiwów w Pradze przekazał księgę metrykalną ewangelickiej parafii Grodziec odnalezioną podczas porządkowania zasobu Archiwum w Opawie⁸³, natomiast Archiwum Państwowe we Wrocławiu przekazało 6 paczek akt Starostwa Powiatowego w Namysłowie (*Landratsamt Namslau*)⁸⁴.

W 1976 roku z archiwum w Pradze odzyskano zespół Akta miasta Raciborza wywieziony na teren Czechosłowacji przez władze III Rzeszy przed marcem 1945 roku. W zbiorze zachowało się 67 dokumentów pergaminowych, w tym dokumentów cesarskich, królewskich i biskupich⁸⁵. Do zasobu trafiły też akta szkoły gminnej w Prószkowie⁸⁶. Tymczasem brak powierzchni magazynowej nadal ograniczał dalsze możliwości przyjmowania akt. Zdecydowano więc o oddaniu do Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Katowicach depozytu — zespołu Rejencji Katowickiej (*Regierung Kattowitz*) w ilości 16 mb. akt⁸⁷.

W 1978 roku rozpoczęto regularne coroczne przyjmowanie 100-letnich akt stanu cywilnego zgodnie z Prawem o aktach stanu cywilnego⁸⁸. Wtedy też zakupiono akta Sądu Obwodowego w Kluczborku (*Amtsgericht Kreuzburg*) i w Wołczynie (*Amtsgericht Konstadt*)⁸⁹. W 1979 roku Pani Eleonora Zawadzka z Praszki przekazała księgę protokołów sędziego rozjemczego w Radawiu⁹⁰.

W roku 1980 zasób wzbogacił się o akta szkoły w Gogolinie i w Kórniczy⁹¹. Ponadto na strychu kościoła w Jankowicach koło Głubczyc odnaleziono archiwalia parafii Wojnowice⁹².

W 1981 roku wobec reorganizacji sieci archiwów rozpoczęto przemieszczanie zespołów według przynależności terytorialnej pomiędzy archiwami

⁷⁹ Ibidem, sygn. 454, bp.

⁸⁰ Ibidem, sygn. 483, bp.

⁸¹ Ibidem, sygn. 734, bp.

⁸² Ibidem, sygn. 455, bp.

⁸³ Ibidem, sygn. 467, bp.

⁸⁴ Ibidem, sygn. 484, bp.

⁸⁵ Ibidem, sygn. 445, bp.

⁸⁶ Ibidem, sygn. 252, bp., sygn. 456, bp.

⁸⁷ Ibidem, sygn. 252, bp.

⁸⁸ Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. z 1955 r. Nr 25, poz. 151)

⁸⁹ APO, nr zespołu 350: APO, sygn. 470, bp.

⁹⁰ Ibidem, sygn. 471, bp.

⁹¹ Ibidem, sygn. 460, bp.

⁹² Ibidem, sygn. 472, bp.

w Opolu, Wrocławiu, Katowicach i Częstochowie. Tak na przykład, tak zwane *Ortsakten* miały trafić z powrotem z Brzegu do Wrocławia⁹³. Z Wrocławia przysłało akta zespołu Franz Spirra w Opolu dotyczące wierceń hydrogeologicznych na terenie województwa opolskiego i częściowo wrocławskiego⁹⁴.

Po kolejnym monicie w Kuratorium Oświaty i Wychowania w Opolu w 1982 roku do zbiorów archiwum zaczęły napływać akta szkolne ze szkół w Opolu, Paczkowie, Gościcach, Kamienicy, Malinie, Nowej Wsi Królewskiej, Groszowicach, Grabinie i Lasowicach Wielkich.

W 1988 roku zakupiono 34 dokumenty pergaminowe i 31 dokumentów papierowych dotyczących parafii rzymsko-katolickiej św. Piotra i Pawła w Namysłowie⁹⁵.

Ostatecznie w 1996⁹⁶ i 1997 roku przekazano do Archiwum w Katowicach depozyty Zarządu Głównego i Powiatowego NSDAP (*Gauleitung*) i (*Kreisleitung NSDAP*) oraz Niemieckiego Związku Narodowego w Polsce — Śląsk (*Deutsches Volksbund für Polnisch Schlesien*)⁹⁷. Wtedy też do zasobu archiwum przekazano z Wrocławia akta Rejencji Opolskiej. Zabiegi o ten niezwykle cenny zespół czyniono już od 1953 roku, a w 1967 roku starania Archiwum w Opolu o sprowadzenie zespołu Rejencji Opolskiej z Wrocławia zostały poparte przez opinię Komisji Rzecznawców do spraw międzyarchiwalnego scalania akt, działającą przy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w Warszawie⁹⁸.

Po oddaniu do użytku nowego budynku archiwum na ulicy Gorzołki w Opolu Groszowicach, a tym samym pozyskaniu od dawna brakującej powierzchni magazynowej, zintensyfikowano przyjmowanie akt. W 1999 i 2000 roku przyjęto prawie 600 mb akt notarialnych i sądowych Sądu Obwodowego w Koźlu (*Amtsgericht Cosel*), Sądu Obwodowego w Pawłowiczkach (*Amtsgericht Gnadenfeld*), Sądu Obwodowego w Głubczycach (*Amtsgericht Leobschütz*), z Sądu Rejonowego w Kędzierzynie Koźlu⁹⁹. Z Sądu Rejonowego w Brzegu przyjęto także akta Sądów Obwodowych w Brzegu (*Amtsgericht Brieg*), Lewinie Brzeskim (*Amtsgericht Löwen*) oraz Grodkowie (*Amtsgericht Grottkau*). Akta Sądu Obwodowego w Oleśnie (*Amtsgericht Rosenberg*) i Sądu Obwodowego w Gorzowie (*Amtsgericht Landsberg*) w 2002 przyjęto z Sądu Rejonowego w Oleśnie. Od 1997 roku przyjmowano z Sądu Rejonowego w Nysie akta Sądu Obwodowego w Prudniku (*Amtsgericht Neustadt*), Nysie (*Amtsgericht Neisse*) i Głogówku (*Amtsgericht Oberglogau*).

---

⁹³ Ibidem, sygn. 490, bp.

⁹⁴ Ibidem, sygn. 461, bp.

⁹⁵ Ibidem, sygn. 474, bp.

⁹⁶ Ibidem, sygn. 914, bp.

⁹⁷ Ibidem, sygn. 956, bp.

⁹⁸ Ibidem, sygn. 147, bp.

⁹⁹ Księga nabytków Archiwum Państwowego w Opolu.

W 1999 roku Archiwum Państwowe we Wrocławiu oddało, zgodnie z zasadą przynależności terytorialnej, dokumenty akt miast, dzięki czemu ostatecznie scalono zespoły magistratów przechowywanych w opolskim zasobie¹⁰⁰.

W 2000 roku przedstawiciel Archiwum Federalnego Republiki Federalnej Niemiec dr Kai von Jena przekazał na ręce dyrektora archiwum w Opolu 87 j.a. akt osobowych pracowników polskich okręgów pocztowych Górnego Śląska¹⁰¹. Ogromnym wydarzeniem było podarowanie Księgi praw miejskich Głubczyc przez Panią Barbarę Piasecką-Johnson w lipcu 2002 roku¹⁰². W 2013 roku mieszkanka Nogowczyc podarowała akta Starostwa Powiatowego w Strzelcach Opolskich (*Landratsamt Gross Strehlitz*), Urzędu Katastralnego w Strzelcach Opolskich (*Katasteramt Gross Strehlitz*) oraz kronikę szkolną Kielczy, które od lat były w jej posiadaniu. Ten niezwykle dar wzbogacił niewielkie źródła historyczne powiatu strzeleckiego.

Na dzisiejszy kształt zasobu nie wpłynął wyłącznie stan zachowania materiałów po drugiej wojnie światowej oraz działania służby archiwalnej w celu ich pozyskania. Drugim równie ważnym czynnikiem było opracowanie akt i określenie ich wartości historycznej do przechowywania. Kryteria ustalone przy brakowaniu akt zmieniały się i były niejednokrotnie traktowane przez różne archiwa.

W początkowym okresie archiwa otrzymywały akta z poszczególnych instytucji w stanie nieuporządkowanym, często niekompletnym i bez podstawowych środków ewidencyjnych. Akta te, niejednokrotnie należące do różnych zespołów, były ze sobą przemieszane i wymagały dużego nakładu pracy i czasu do ich opracowania. Prace nad aktami niemieckimi ograniczano do segregacji na zespoły i systematyzacji akt w poszczególnych zespołach. Tak posegregowane akta wiązano w paczki i umieszczano na regałach. Nie inwentaryzowano ich z uwagi na brak wolnego czasu, ale również zgodnie z wytycznymi Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych zalecającymi przede wszystkim opracowanie zespołów aktowych z okresu Polski Ludowej¹⁰³.

Pierwsze akta brakowano jeszcze za działalności Powiatowego Archiwum w 1952 roku. Wybrakowano akta Starostwa Powiatowego i Wydziału Powiatowego w Grodkowie, Oleśnie i Głubczycach. Brakowanie rozpoczynano już w siedzibach przechowujących akta urzędów, na przykład w siedzibie Powiatowego Prezydium Rady Narodowej w Nysie oraz w urzędzie poczty. W urzędzie poczty wybrakowano aż 20 mb. akt Dyrekcji Poczty (*Oberpostdirektion*)¹⁰⁴.

Przy przyjmowaniu akt do archiwum oceniano ich wartość historyczną. W taki sposób wybrakowano w 1954 roku 21 mb. akt przynależących do

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ APO, nr zespołu 350: APO, sygn. 1179, bp.

¹⁰² Księga nabytków Archiwum Państwowego w Opolu.

¹⁰³ K. Zalewski, op. cit., s. 17.

¹⁰⁴ APO, nr zespołu 350: APO, sygn. 838, bp.

zespołów Wydziału Powiatowego w Oleśnie (*Kreisasschuss Rosenberg*) oraz 102 mb. akt miasta Krapkowitz (*Magistrat Krappitz*). W Powiatowym Archiwum Państwowym w Raciborzu taką samą praktykę zastosowano wobec Sądu Obwodowego w Raciborzu (*Amtsgericht Ratibor*), brakując 35,5 (być może 65) mb. akt¹⁰⁵.

Prace porządkowe i inwentaryzacyjne rozpoczęto od zespołu Akta miasta Brzegu¹⁰⁶. Równolegle inwentaryzowano Kamerę Książęcą (*Herzogliche Kammer*) oraz Gminę Nowa Wieś Królewska (*Gemeinde Bolko*)¹⁰⁷. W 1955 roku przystąpiono do prac nad Sądem Obwodowym w Kluczborku (*Amtsgericht Kreuzburg*)¹⁰⁸, brakując w nim 36 mb. akt¹⁰⁹. Inwentaryzowano fragmentami częściowo przejęte zespoły, niestety nie opracowując ich. W latach 1956–1960 inwentaryzowano i porządkowano na bieżąco przyjmowane drobne zespoły¹¹⁰. Wybrakowano Starostwo Powiatowe w Głubczycach (*Landratsamt Leobschütz*) — 9 mb., Starostwo Powiatowe w Koźlu (*Landratsamt Cosel*) — 7 mb., Wydział Powiatowy w Koźlu (*Kreisasschuss Cosel*) — 2 mb., akta policyjne Brzegu (*Polizeiverwaltung Brieg*) — 2 mb., Sądy Obwodowe w Paczkowie (*Amtsgericht Patzschkau*) i Otmuchowie (*Amtsgericht Ottmachau*) — 41 mb., Sąd Obwodowy w Krapkowicach (*Amtsgericht Krappitz*) — 30 mb.¹¹¹. Akta sądowe brakowano, powołując się na niemieckie zarządzenie w sprawie brakowania akt cywilnych, których okres przechowywania wynosi 30 lat oraz akt karnych i akt zadłużeń o okresie przechowywania 5 lat¹¹². W roku 1959 prowadzono prace nad starostwami, aktami gmin i urzędów obwodowych¹¹³. Rok później rozpoczęto skontrum, które miało stanowić kolejny krok w kierunku zakończenia prac nad inwentarzami zespołów. Po korekcie pierwotnych założeń skontrum wykonano jeszcze prace przy melioracji zespołów dawniej uporządkowanych i ponownie skontrolowano inwentarze przygotowane do zatwierdzenia na komisji. Sprawdzeniu poddano inwentarze starostw powiatowych i zespołów gmin. Podczas skontrum zespołu Akta miasta Krapkowice zdecydowano jeszcze raz ten zespół przebrakować i wydzielić z niego 40 mb. makulatury¹¹⁴. Zajęto się też scalaniem zespołów sądowych i akt magistrackich znajdujących się w centrali

---

¹⁰⁵ Ibidem, sygn. 164, bp.

¹⁰⁶ Ibidem, sygn. 153, bp.

¹⁰⁷ Ibidem, sygn. 31, bp.

¹⁰⁸ Ibidem, sygn. 46, bp.

¹⁰⁹ Ibidem, sygn. 164, bp.

¹¹⁰ Ibidem, sygn. 46, bp.

¹¹¹ Ibidem, sygn. 164, bp.

¹¹² Vorschriften über die Aussonderung und Vernichtung der Akten bei den Justizbehörden, Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 31.12.1927 r.

¹¹³ APO, nr zespołu 350: APO, sygn. 47, bp.

¹¹⁴ Ibidem, sygn. 48, bp.

oraz w oddziałach terenowych¹¹⁵. Kolejnym krokiem było brakowanie całych zespołów kas powiatowych w Oleśnie i Opolu, kas miejskich w Głubczycach, Nysie, Raciborzu, Grodkowie i Kluczborku, kas leśnych (*Forstkasse*) w Prudniku i Prószkowie¹¹⁶. Z zespołu Akta miasta Krapkowice wybrakowano 558 j.a. akt procesowych, policyjnych, budowlanych, rachunków oraz opieki społecznej, pozostawiając 2338 j.a.¹¹⁷. Z Akt miasta Leśnicy usunięto 502 j.a., a z Akt miasta Otmuchowa 290 j.a.¹¹⁸. W zespole magistratu prudnickiego wybrakowano aż 941 j.a. akt budowlanych i opieki społecznej, pozostawiając zespół w rozmiarze 176 j.a.¹¹⁹. Następne brakowanie w roku 1963 objęło Związek Włościański w Prudniku (*Landesbauernschaft Neustadt*) — 1 j.a., Urząd Obwodowy w Gołuszuwiczach (*Amtsbezirk Kreuzendorf*) — 5 j.a., Inspekcję Rzemieślniczą w Raciborzu (*Gewerbeinspektion Ratibor*) — 5 j.a., Urząd Finansowy w Koźlu (*Finanzamt Cosel*) — 61 j.a., Powiatowy Związek Włościański w Kluczborku (*Kreisbauernschaft Kreuzburg*) — 120 j.a., Związek Obrony Powietrznej Rzeszy w Opolu (*Reichsluftschutzverband Orstgruppe Oppeln*) — 4 j.a., Konserwator Prowincji (*Provinzialkonservator*) — 2 j.a., Urząd Pracy w Kluczborku, Prudniku, Opolu (*Arbeitsamt Kreuzburg Neustadt, Oppeln*), Inspekcję Budowlaną w Raciborzu (*Bauinspektion Ratibor*), Urząd Celny w Prudniku (*Zollamt Neustadt*) oraz Konsulat RP w Opolu. Częściowo wybrakowano zespół Urząd Pracy w Nysie Filia w Paczkowie (*Arbeitsamt Neisse Nebenstelle Patschkau*)¹²⁰.

Z inicjatywy dr. Alfreda Kucnera — dyrektora Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Zielonej Górze — w 1963 roku rozpoczęto dyskusję o brakowaniu poniemieckich akt sądowych. Dyrektor Kucner nadmienił, że na zebraniach naukowych w Zielonej Górze archiwiści przy omawianiu wstępów do zespołów sądów obwodowych zaznaczają, że księgi i akta gruntowe sądów I instancji nie zawierają żadnych wiadomości, które miałyby znaczenie praktyczne, informacyjne lub naukowe dla badań nad organizacją własności ziemskiej i sytuacją ludności poddańczej oraz stosunków narodowościowych. Zapisy zawarte w aktach stanu prawnego nieruchomości dotyczą zmian właściciela nieruchomości, bądź obciążenia hipotecznego. Na terenach województwa zielonogórskiego nie było masowo tam zamieszkującej ludności polskiej. Argumentowano więc, że akta te nie posiadają żadnego praktycznie znaczenia informacyjnego. Dyrektor Kucner powołał się też na opinię profesora Orzechowskiego z Uniwersytetu Wrocławskiego, który uznał, że wartościowe dla nauki są akta i księgi gruntowe do roku 1850, zawierające zapisy ciężarów

¹¹⁵ Ibidem, sygn. 47, bp.

¹¹⁶ Ibidem, sygn. 49, bp.

¹¹⁷ Ibidem, sygn. 165, bp.

¹¹⁸ Ibidem, sygn. 50, bp.

¹¹⁹ Ibidem, sygn. 165, bp.

¹²⁰ Ibidem, sygn. 51, bp.

i świadczeń wynikających z prawa feudalnego. Późniejsze akta natomiast, jak twierdził, nie przedstawiają wartości naukowej¹²¹.

Pan Stefan Popiołek — Dyrektor WAP w Opolu odniósł się do propozycji zielonogórskiej z dużą ostrożnością. Zaznaczył, że sprawa brakowania wymaga indywidualnego traktowania w zależności od terenu. W województwie opolskim czy katowickim, gdzie jedynie część ludności została wysiedlona, brakowanie akt i ksiąg musiało być dokładnie przeanalizowane na podstawie oceny materiału aktowego. Pod dyskusję poddał też stwierdzenie, że wartość naukowo-badawczą mają jedynie akta gruntowe i księgi do połowy XIX wieku. Zaznaczył, że co prawda rok 1848 zamknął okres uwłaszczeń w Prusach, ale Generalna Komisja Regulacyjna działała do lat osiemdziesiątych XIX wieku. Akta gruntowe miały mieć praktyczne znaczenie dla ludności miejscowej, ponadto zachowały się w nich liczne „polonica”. Jako cenny materiał źródłowy wskazał też tak zwane *Erbhofakten* — akta wytworzone po wejściu ustawy z 1933 roku o tworzeniu dziedzicznych gospodarstw rolnych. Ostatecznie w 1965 roku archiwum opolskie opowiedziało się jedynie za wyłączeniem z brakowania akt zawierających ślady polskości oraz akt majątków ziemskich¹²².

W 1963 roku inwentaryzowano księgi notarialne i rejestry Sądu Obwodowego w Opolu¹²³. Następny rok upłynął przy brakowaniu w całości 8 zespołów urzędów obwodowych — 133 j.a., 8 urzędów katastralnych — 296 j.a., 2 zespołów sądów okręgowych — 59 j.a., 593 j.a., zespołu Akta miasta Grodkowa — 593 j.a. i pięciu innych drobnych zespołów. Działania objęły 26 zespołów — 3551 j.a. oraz częściowo sądy obwodowe — 3019 j.a.¹²⁴.

Po przyjęciu w depozyt akt NSDAP zajęto się ich porządkowaniem i inwentaryzacją¹²⁵. W 1968 roku na komisję metodyczną poświęconą wstępom i układom zespołów akt *Gau und Kreisleitungen der NSDAP O/S* zaproszono gości z Archiwum Państwowego w Katowicach — Panią Jadwigę Osojcę i Panią Stanisławę Poprawską. Autor wstępu i inwentarza akt — Pan Kazimierz Różanowski na posiedzeniu komisji metodycznej bronił kompletności zespołu. Jednak dyrektor archiwum Pan Ryszard Dermin oraz zaproszone archiwistki z Katowic stali na stanowisku, że akta należy brakować. Pani Osojca argumentowała, że NSDAP miała wgląd w każdą dziedzinę życia i wiele spraw było tylko powtórzeniem zagadnień objętych innymi zespołami z tego okresu. Ostatecznie akt nie wybrakowano¹²⁶. Równolegle pracowano nad zespołem inspekcji szkolnej w Pokoju oraz

---

¹²¹ Ibidem, sygn. 166, bp.

¹²² Ibidem.

¹²³ Ibidem, sygn. 51, bp.

¹²⁴ Ibidem, sygn. 52, bp.

¹²⁵ Ibidem, sygn. 32, bp.

¹²⁶ Ibidem, sygn. 223, bp.

Aktami miasta Opola i Kluczborka¹²⁷. Dokonano systematyzacji w obrębie akt cechowych¹²⁸. Wybrakowano 945 j.a. Akt miasta Grodkowa oraz w całości zespół Towarzystwa Rolniczego w Nysie (*Landwirtschaftliche Zentralgenossenschaft Neisse*) — 28 j.a.¹²⁹. Następnie podjęto prace nad opracowaniem zespołu Naczelnego Prezydium Prowincji Górnośląskiej w Opolu (*Oberpräsidium der Provinz Oberschlesien Oppeln*), Naczelnego Dowództwa Wojsk Sprzymierzonych na Górnym Śląsku w Opolu (*Commandement Superieur des Forces Alliees en Haute Silesie Opole*)¹³⁰ oraz Związku Niemców na Polskim Śląsku Katowice (*Volksbund für Polnisch Schlesien Katowice*)¹³¹.

Po analizie stanu prac nad opracowaniem akt miast w 1969 roku postanowiono jeszcze raz pochylić się nad inwentaryzacją i opracowaniem zespołów magistratów Kluczborka, Namysłowa, Opola, Prudnika i Otmuchowa — przede wszystkim zinwentaryzować trudną grupę rękopisów tzw. *Ortsacten*. Mało efektywne prace nad *Ortsacten* wkrótce przerwano na korzyść nowego priorytetu narzuconego przez NDAP, jakim stała się inwentaryzacja materiałów kartograficznych¹³². Na rok 1970 zaplanowano inwentaryzację map w zespole Naczelne Dowództwo Wojsk Sprzymierzonych¹³³.

W roku 1970 Pani Irena Jurkiewicz — przewodnicząca Wojewódzkiej Komisji Oceny Materiałów Archiwalnych — opracowała propozycję brakowania akt poniemieckich. Zwróciła uwagę, że w trakcie 20 lat zmieniły się kryteria oceny materiałów zawartych w zespołach byłych starostw powiatowych (*Landratsamt*), wydziałów powiatowych (*Kreisasshuss*), urzędów obwodowych (*Amtsbezirke*), urzędów gminnych (*Gemeinden*), zarządów miast i sądów obwodowych (*Amtsgerichte*). Zespoły te wg wnioskującej nie stanowiły celu zainteresowania naukowców i badaczy, a były jedynie balastem w zespole. Brakowaniu można by poddać w jej opinii 30–50% zawartości zespołów. W zespołach starostw powiatowych zaproponowała brakowanie w aktach zawierających:

- sprawy urzędnicze niższych szczebli oraz urzędu, bez akt dotyczących registratury i organizacji,
- sprawy komunalne, z pominięciem zmian nazw miejscowości, przechowywania dokumentów historycznych, spraw tzw. *Gemeindeordnung* –ustalanie granic gmin i obwodów w związku z ustawą z 1872 roku wprowadzającą tzw. *Amtsbezirke*,

¹²⁷ Ibidem, sygn. 32, bp.

¹²⁸ Ibidem, sygn. 640, bp.

¹²⁹ Ibidem, sygn. 280, bp.

¹³⁰ Ibidem, sygn. 244, bp.

¹³¹ Ibidem, sygn. 224, bp.

¹³² Ibidem, sygn. 245, bp.

¹³³ Ibidem, sygn. 281, bp.

- regulacje spraw ewangelickich parafii i personelu świeckiego w parafiach, majątki kościelne, budowy kościołów i kaplic (bez planów),
- wybory i mianowania (*Ortsgerichtspersonen*),
- sprawy szkolne: budowy (bez planów), uposażenia nauczycieli, szkoły przysposobienia,
- sprawy *Sachpolizei* — budowy dróg, zapór, młynów, związków wodnych, cechów, pożarnicze, polowań gminnych, sanitarne i weterynaryjne,
- sprawy *Zweckpolizei-Landjäger*, sprawy paszportowe, obyczajowe,
- sprawy rachunkowo-kasowe.

Wstępna analiza wykazała, że w starostwie opolskim na 3590 j.a można wybrakować około 1900 j.a., tj. ok. 50%, w głubczyckim starostwie na 998 j.a. — 280 j.a, tj. około 30%, w grodkowskim na 1378 j.a. — 650 j.a., czyli ok. 45%.

W wydziałach powiatowych zaproponowała brakowanie:

- spraw personalnych urzędników,
- spraw urzędników gminnych, naczelników gmin,
- ciężarów gminnych, zmian granic, zamknięć kasowych gmin,
- spraw budowy dróg i ich finansowania, spraw wodnych,
- spraw związanych z budową kolei,
- spraw USC,
- spraw kas powiatowych.

W wydziale powiatowym w Opolu wybrakowałyby więc 30% akt, w Grodkowie 55% akt, w Nysie 75% akt. W urzędach obwodowych i gminach brakowaniu winny być poddane sprawy szkolne, kościelne, budowy, kar szkolnych za opuszczanie nauki, podatkowe, budżetowo-kasowe, policyjne, budowlane, targowe, zdrowia, meldunkowe, USC. W aktach miast należałoby poddać brakowaniu grupę akt budowlanych, tzw. *Baupolizeisachen* za wyjątkiem zabytkowych budynków, akta personalne niższych urzędników, akta zbiorowe USC. W zespołach sądowych dostrzeżono potrzebę wybrakowania akt różnych związków niemieckich, pojedynczych parcel, ogrodów, które były przedmiotem sporów, spraw podatkowych od nieruchomości oraz *Erbhofakten*¹³⁴. Tu również brakowaniu podlegałoby średnio 50% zespołu.

W roku 1970 pracowano nad zespołami Sądów Obwodowych w Krapkowicach (6337 j.a. — 80 mb.) oraz w Ujeździe 1420 j.a. — 3 mb., z tego w Krapkowicach wybrakowano 2884 j.a. — 18 mb. akt¹³⁵. Brakowano przede wszystkim mniej wartościowe akta testamentowe¹³⁶. W 1970 roku zinwentaryzowano

---

¹³⁴ Ibidem, sygn. 216, bp.

¹³⁵ Ibidem, sygn. 284, bp.

¹³⁶ Ibidem, sygn. 281, bp.

i opracowano wstęp do zespołu Sąd Obwodowy w Pokoju¹³⁷. Zakończono prace nad aktami miasta Kluczborka, aktami podworskimi Radawia 1812–1939, Fabryką Celulozy i Papieru w Krapkowicach 1919–1945 i bankami ludowymi — 131 j.a.¹³⁸.

Do roku 1971 nie stosowano zasady opracowania akt do końca, czyli wraz z usystematyzowaniem inwentarza, opracowaniem wstępu i sporządzeniem inwentarza książkowego. Tylko pojedyncze zespoły zostały całkowicie opracowane. Przyjęto więc jako priorytet zasadę całkowitego opracowania zespołów i wyrównania zaniedbań w tym zakresie. Przyczyną ww. zaniedbań było opracowywanie i inwentaryzowanie zespołów „jakby na zamówienie badaczy”. Przymierzano się do zakończenia prac nad zespołem Akta miasta Brzegu¹³⁹. Problem stanowiło ustalenie właściwego sposobu systematyzacji w brzeskim zespole. Wśród inwentarzy akt opracowanych zastrzeżenie budziły wstępy do zespołów niemieckich starostw powiatowych oraz wydziałów powiatowych, które zostały opracowane niezgodnie z Wytycznymi NDAP w sprawie sporządzania inwentarzy książkowych. Zostały one bowiem opracowane przez Pana Kazimierza Różanowskiego — kierownika oddziału, jeszcze przed opracowaniem wytycznych. Podobnie miała się sprawa z aktami sądowymi, których opracowanie zakończono jeszcze w latach 1948–1949 w Katowicach. Dyrektor zawnioskował więc, aby wszystkie dotychczas opracowane akta sądowe uznać za nieopracowane¹⁴⁰.

Zastanawiano się również nad tym, ile akt powinien rocznie opracować pracownik. W skali krajowej istniała duża rozbieżność. Rocznie 1 pracownik opracowywał od 300 do 1000 j.a. Nie było sprawą łatwą ustalenie, skąd wynikają takie różnice. NDAP dążyła do ustalenia uzasadnionej jednolitej normy, którą na rok 1971 przyjęto w ilości 500-700 j.a. Bołączką opolskiego archiwum były ciągnące się latami prace nad zespołami akt miast i aktami miasta Brzegu. Zespoły te o złożonej strukturze kancelaryjnej nie mogły doczekać się ostatecznego opracowania. Postanowiono więc przyjąć metodę układu funkcjonalnego, a nie odtwarzania registratury¹⁴¹.

W roku 1972 zakończono ostatecznie prace inwentaryzacyjne nad zespołami akt miasta Głogówka — 47 j.a., Głucholaz — 109 j.a, Kietrza — 4 j.a., Koźla — 6 j.a., Olesna — 2 j.a., Otmuchowa — 6 j.a. oraz Paczkowa — 64 j.a.¹⁴². Wybrakowano całkowicie zespoły akt podworskich z Niewodnik, Okopów, Kopici Samborowic, Przędzalni Lnu w Nowej Wsi, Katolickiego

---

¹³⁷ Ibidem, sygn. 246, bp.

¹³⁸ Ibidem, sygn. 283, bp.

¹³⁹ Ibidem, sygn. 284, bp.

¹⁴⁰ Ibidem, sygn. 226, bp.

¹⁴¹ Ibidem, sygn. 248, bp.

¹⁴² Ibidem, sygn. 285, bp.

Stowarzyszenia Czeladników w Opolu, Stowarzyszenia Rzemieślników Opol-
skich, Organizacji Urzędników Stanu Cywilnego Rzeszy Okręg w Opolu. Wybra-
kowano również akta Starostwa Powiatowego w Opolu — 1556 j.a. oraz
Wydziału Powiatowego w Opolu — 1410 j.a.¹⁴³. Pozostałe akta w tych
zespołach, w ilości 2632, ponownie zinwentaryzowano i usystematyzowano.
Podczas prac nad Aktami miasta Opola do wybrakowania zakwalifikowano
kolejne 633 j.a.¹⁴⁴. Wyłączono również z zespołów akta miast, tak zwane
Ortsacten — akta miejscowości, które miały cechy zespołów znajdujących się
w Archiwum Państwowym we Wrocławiu. Akta te powiązano w paczki i przygo-
towano do wywieżenia¹⁴⁵.

Pan Leszek Izbiński z oddziału w Brzegu do wybrakowania zakwalifikował
w 1972 roku zespoły: Fabryka WYROBÓW WEŁNIANYCH w Głubczycach oraz Fabry-
ka Mydła w Raciborzu. Kierownik oddziału w Raciborzu Pan Jerzy Szukałowski
bronił zespołów wytypowanych do brakowania, ponieważ zawierały informac-
je dotyczące historii miasta oraz zakładów, których dotyczyły¹⁴⁶.

W 1972 roku odszedł do pracy w szkolnictwie Pan Tadeusz Marszałek —
kierownik Powiatowego Archiwum w Kluczborku oraz Pani kustosz Helena
Lasończyk¹⁴⁷. W 1972 roku w Opolu Pan Stefan Spychalski zaczął pracę nad
zespołem Sądu Obwodowego w Strzelcach Opolskich. W tymże roku zakończono
prace nad grupą 22 zespołów USC powiatu opolskiego oraz strzeleckiego.

W 1973 roku wysłano do NDAP wnioski na wybrakowanie 3586 j.a. Sądu
Obwodowego w Leśnicy, przygotowywano się też do wybrakowania 4623 j.a.
Sądu Obwodowego w Krapkowicach. Zakończono prace nad zespołem szkół
podstawowych — 41 j.a. i Inspektoratem Szkolnym — 8 j.a.¹⁴⁸. W 1973 roku
opracowano na nowo zespół akt hrabiego Praschmy w Niemodlinie. Rozpo-
częto prace nad zespołem Fundacja Ksiąząt Brzeskich. Przeprowadzono czę-
ściowe skontrum zasobu obejmujące m.in. akta Nadprezydium Prowincji
Górnośląskiej, Wydział i Starostwo Powiatowe w Opolu, Naczelne Dowództwo
Wojsk Sprzymierzonych, Urząd do praw mniejszości, Krajowy Urząd Skarbowy
oraz akta metrykalne¹⁴⁹.

W 1974 roku mgr Kazimierz Różanowski — kierownik oddziału prze-
szedł na emeryturę. Pan Stefan Spychalski inwentaryzował dokumenty papiero-
we Akt miasta Opola, Akt miasta Namysłowa i Akt miasta Koźla. Zakończono
również pracę nad inwentaryzacją Urzędu do spraw Krajoznawczych — 63 j.a.

---

¹⁴³ W protokołach brakowania brak jest niemieckich nazw aktotwórców. Ibidem.

¹⁴⁴ Ibidem, sygn. 248, bp.

¹⁴⁵ Ibidem, sygn. 198, bp.

¹⁴⁶ Ibidem, sygn. 248, bp.

¹⁴⁷ Ibidem, sygn. 285, bp.

¹⁴⁸ Ibidem, sygn. 249, bp.

¹⁴⁹ Ibidem, sygn. 286, bp.

i 1116 kart z kartoteki. Rozpoczęto prace nad zespołem byłego Urzędu Wodnego z Przedsiębiorstwa Budownictwa Hydrotechnicznego Odra 1¹⁵⁰. W 1976 roku sporządzono wnioski na brakowanie zespołów Sąd Obwodowy w Strzelcach Opolskich i Akta miasta Namysłowa oraz przeprowadzono segregację zespołu Akta miasta Nysy¹⁵¹.

W 1977 roku wybrakowano akta Sądu Obwodowego w Strzelcach Opolskich oraz w całości zespół Kasy Powiatowej w Kluczborku (*Kreissparkasse Kreuzburg*)¹⁵² oraz zinwentaryzowano akta notariuszy w Krapkowicach, Opolu i Strzelcach oraz urzędy obwodowe powiatu opolskiego i strzeleckiego¹⁵³. W 1978 roku opracowywano Sąd Obwodowy w Krapkowicach, proponując wybrakowanie 5052 j.a., pozostawiając w zespole 712 j.a.¹⁵⁴.

W roku 1979 przeprowadzono prace porządkowo-inwentaryzacyjne w 3 zespołach urzędów obwodowych powiatu raciborskiego. Zinwentaryzowano akta gminy Królewska Wieś oraz poddano szczegółowej ekspertyzie, przy pomocy ekspertów z Zarządu Odrzańskiej Drogi Wodnej, akta niemieckich urzędów wodnych¹⁵⁵.

W latach 80-tych zastrzono kryteria co do całkowitego opracowania zespołów. Wg nowych kryteriów w roku 1985 za zespoły całkowicie opracowane można było uznać jedynie 19 zespołów stanowiących 110 mb. i 7560 j.a. Nie udało się zatwierdzić zespołów, nad którymi prowadzono prace: Akt miasta Opola i Akt miasta Brzegu.

W roku 1980 Pan Stefan Spychalski przedłożył na komisję metodyczną zespół Miejskiej Szkoły Średniej dla Chłopców im Moltkego w Opolu, porządkowany i brakowany jeszcze w latach 50-tych¹⁵⁶.

Na początku lat osiemdziesiątych prace koncentrowały się wokół ksiąg stanu cywilnego województwa opolskiego, które pilnie zostały ewakuowane z pomieszczeń magazynowych budynku Urzędu Wojewódzkiego na cele obrony cywilnej¹⁵⁷. Prowadzono prace nad zespołami akt miast, które z powodu licznych błędów w inwentarzach kartkowych z lat pięćdziesiątych musiały być w całości skontrolowane przed sporządzeniem inwentarza książkowego¹⁵⁸.

W 1986 roku przeprowadzono skontrum Akt miasta Opola, poza tym prowadzono nadal prace nad Aktami miasta Brzegu¹⁵⁹. W 1987 roku dokonano

¹⁵⁰ Ibidem, sygn. 250, bp.

¹⁵¹ Ibidem, sygn. 252, bp.

¹⁵² Ibidem, sygn. 253, bp.

¹⁵³ Ibidem, sygn. 290, bp.

¹⁵⁴ Ibidem, sygn. 291, bp.

¹⁵⁵ Ibidem, sygn. 292, bp.

¹⁵⁶ Ibidem, sygn. 235, bp.

¹⁵⁷ Ibidem, sygn. 296, bp.

¹⁵⁸ Ibidem, sygn. 297, bp.

¹⁵⁹ Ibidem, sygn. 299, bp.

wymiany akt między Archiwum w Katowicach Oddział w Raciborzu, z jednej strony, a Archiwum w Opolu Oddział w Nysie, z drugiej strony. Z Raciborza przejęto 66 zespołów liczących 29 127 j.a. — 294,50 mb.¹⁶⁰. W 1988 roku nadal prowadzono prace nad Aktami miasta Opola i zinwentaryzowano dokumenty papierowe Akt miasta Namysłowa. Uznano też wniosek Pana kustosza Bronisława Serwadczaaka dotyczący konieczności ponownego opracowania Akt miasta Brzegu, uznanych za opracowane w 1972 roku¹⁶¹.

Przełom kolejnej dekady to prace nad aktami landratury w Namysłowie i Aktami miasta Namysłowa¹⁶². Akta miasta Kluczborka przesygnowano i opieczętowano¹⁶³. Przeprowadzono również skontrum dokumentów i starodruków¹⁶⁴. Opracowano ostatecznie zespół Akt miasta Głogówka oraz szczątki zespołów Akt miast Kietrza, Koźla, Olesna i Otmuchowa¹⁶⁵. Inwentaryzowano także zespoły: Dyrekcja Poczty Rzeszy (*Deutsche Reichspostdirektion*), Lekarz Powiatowy w Opolu (*Kreisarzt Oppeln*), Akta gminy Staniszcze Małe (*Gemeinde Klein Zeidel*), Akta miasta Nysy i akta szkół¹⁶⁶. Zatwierdzono też Dyрекcję poczty Rzeszy i Akta gminy Kolonowskie¹⁶⁷.

W 1995 roku rozpoczęto w Archiwum Państwowym skontrum na podstawie Zarządzenia nr 5 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych. Skontrum polegało na sprawdzeniu stanu faktycznego ilości materiałów archiwalnych w oparciu o dostępne pomoce ewidencyjne. Przy skontrum zaangażowani byli prawie wszyscy merytoryczni pracownicy Archiwum. Pracownicy zostali podzieleni na formalnie powołane zespoły sprawdzające.

W 1997 roku na skutek powodzi ucierpiała znaczna część akt. W Nysie zalane zostały 154 zespoły — 11 108 j.a. — 142 mb. akt¹⁶⁸. Do akcji ratowania zasobu zaangażowano zarówno pracowników archiwum, jak i skierowanych przez urząd pracy pracowników interwencyjnych oraz więźniów. Kolejnym krokiem było usuwanie zagrożeń biologicznych poprzez umieszczanie akt w komorze gazowej. Przyjęcie zniszczonych i zalanych akt sądowych i notarialnych z Sądu Rejonowego w Koźlu dodatkowo skomplikowało trudną sytuację popowodziową. Konsekwencje powodzi odczuwalne były w bieżącej pracy aż do roku 2009, kiedy zakończono czyszczenie mechaniczne zalanych akt. Suszone w polowych warunkach akta w wielu przypadkach zostały zdekompletowane. Pojedyncze karty wypadły

---

¹⁶⁰ Ibidem, sygn. 300, bp.

¹⁶¹ Ibidem, sygn. 301, bp.

¹⁶² Ibidem, sygn. 671, bp.

¹⁶³ Ibidem, sygn. 738, bp.

¹⁶⁴ Ibidem, sygn. 739, bp.

¹⁶⁵ Ibidem, sygn. 734, bp.

¹⁶⁶ Ibidem, sygn. 901, bp.

¹⁶⁷ Ibidem, sygn. 895, bp.

¹⁶⁸ Ibidem, sygn. 958, bp.

z poszytów i nie zawsze udało się je dopasować do właściwej jednostki archiwalnej.

W 1998 roku przystąpiono do inwentaryzacji akt sądowych. W grupie tej jedynie akta powiatu strzeleckiego posiadały zatwierdzone w latach siedemdziesiątych inwentarze. Jednak porządek, w jakim były przechowywane, nie pozwalał na prawidłowe z nich korzystanie. Ogromna grupa akt wymiaru sprawiedliwości pozostawała bez jakiegokolwiek ewidencji. Szacunkowe rozmiary zespołów ulegały weryfikacji podczas inwentaryzacji. Prace nad zapewnieniem prawidłowej ewidencji dla tych zespołów trwają do dziś i zbliżają się do końca. W ciągu ostatnich 10 lat opracowano i zatwierdzono wszystkie akta sądowe, za wyjątkiem Sądu Obwodowego w Koźlu i Gorzowie Śląskim.

Wprowadzenie do inwentaryzacji w 2001 roku techniki komputerowej i zastąpienie tradycyjnych kart inwentarzowych bazą danych IZA pozwoliło na zdynamizowanie prac w oddziale opracowania. Wprowadzenie sygnatury ciągłej, a tym samym rezygnacja z czasochłonnego przesygnowywania zespołów pozwoliły też na polepszenie jakości pracy i uniknięcie pomyłek przy opracowywaniu zespołów.

W chwili obecnej oddział opracowania materiałów do 1945 roku w składzie 7osobowym nadal prowadzi intensywne prace nad zapewnieniem środków ewidencyjnych dla wszystkich materiałów archiwalnych. W 2013 roku posiadamy 551609 j.a., co stanowi 5088,49 mb. akt, z czego 110 tysięcy j.a. bez jakiegokolwiek ewidencji archiwalnej. Akta niezinventaryzowane to akta osobowe Rejencji Opolskiej oraz Urzędu do spraw Ubezpieczeń przejęte w 1997 i 2011 roku bez ewidencji z Archiwum Państwowego we Wrocławiu.

Aleksandra Starczewska-Wojnar

Archival Materials obtained up to 1945 in the State Archive in Opole.
The history of the collation and study of this collection.

The author's aim is to concentrate on the present archival collection created up to 1945. It also presents the activities of archivists concerning the collation of archival materials both from Poland and abroad. The author presents the work connected with the weeding and studying of the acts. The article discusses changes concerning the acts and other archival materials over the past 60 years.

Aleksandra Foltyn

Kształtowanie polskiej części zasobu

Archiwum Państwowego w Opolu w latach 1953–2012

Po zakończeniu II wojny światowej sprawy gromadzenia i opieki nad materiałami archiwalnymi na Śląsku Opolskim powierzono Archiwum Państwowemu w Katowicach. Pomimo szczupłości środków w latach 1945–1950 udało się zabezpieczyć i zgromadzić archiwalia sprzed 1945 roku.

Na terenie miasta Opola 1 stycznia 1948 roku utworzono Archiwum Miejskie w Opolu. W styczniu 1951 roku powstało Powiatowe Archiwum Państwowe w Opolu. W ciągu 1951 roku przejęło ono zasób i lokal Archiwum Miejskiego w opolskim ratuszu. Trzonem tego zasobu był zespół aktowy magistratu opolskiego razem z księgami miejskimi, dokumentami pergaminowymi i papierowymi oraz akta i księgi cechowe¹. Początkowo przejmowano akta poniemieckie głównie z terenu magistratury i landratury. Powiatowe Archiwum Państwowe w Opolu podlegało Wojewódzkiemu Archiwum Państwowemu w Katowicach.

Zarządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 02.02.1953 r. powołało z dniem 01.01.1953 r. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Opolu². Jako oddziały podległe Wojewódzkiemu Archiwum Państwowemu w Opolu (dalej WAP) przyporządkowano Powiatowe Archiwum Państwowe w Brzegu i Powiatowe Archiwum Państwowe w Raciborzu.

W 1953 roku WAP Opole obejmował swoim zasięgiem terytorialnym miasto Opole oraz powiaty opolski, kluczborski, namysłowski, oleski, strzelecki. Pod pieczęcią Powiatowego Archiwum Państwowego w Brzegu znajdowało się miasto Brzeg i powiaty brzeski, grodkowski, nyski oraz miasto Nysa. Powiatowe Archiwum Państwowe w Raciborzu gromadziło natomiast zbiory miasta Raciborza oraz powiatów raciborskiego, głubczyckiego oraz kozielskiego³.

---

¹ Archiwum Państwowe w Opolu (dalej: APO), nr zespołu 350: APO, sygn. 11, S. Popiołek, *Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Opolu*.

² M. P. z 1953 r. Nr A-13, poz. 177.

³ APO, nr zespołu 350: APO, sygn. 8.

Tymczasowy statut nowo utworzonego Wojewódzkiego Archiwum został wprowadzony Zarządzeniem Nr 17 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 01.07.1953 r. W strukturze archiwum istniały 3 oddziały:

- Oddział I — akta władz, urzędów i instytucji państwowych,
- Oddział II — akta władz, urzędów i instytucji szkolnych, samorządowych, społeczno-kulturalnych i wyznaniowych,
- Oddział III — akta przemysłowo-gospodarcze⁴, a później akta po 1945 roku.

W początkowych latach 1945–1952 zajmowano się głównie zabezpieczeniem i przejmowaniem akt poniemieckich. Pierwsze akta wytworzone przez państwo polskie zostały przejęte w 1953 roku — była to dokumentacja Sztabu Organizacyjnego Grupy Operacyjnej Śląsk Opolski, akta Społecznego Komitetu Radiofonizacji Kraju w Opolu, Towarzystwa Burs i Stypendiów, dokumentacja spółemowska⁵ oraz Powiatowych Związków Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”.

Kolejne polskie akta zostały przejęte w 1955 roku i były to grupy zespołów akt gminnych rad narodowych powiatów: głubczyckiego, kozielskiego, niemodlińskiego, oleskiego, opolskiego, prudnickiego i strzeleckiego. W 1956 roku przekazano do archiwum akta Komendy Wojewódzkiej PO „Służba Polsce” w Opolu⁶.

W tym samym roku Wojewódzkie Archiwum Państwowe otrzymało na swoją siedzibę lokal przy ul. Zamkowej 2, kończąc tym samym swoją działalność w pomieszczeniach po Archiwum Miejskim w opolskim ratuszu.

Problem gromadzenia zasobu akt polskich był dobrze znany pracownikom archiwum. Podczas odprawy kierowników Powiatowych Archiwów Państwowych, która odbyła się w dniu 01.06.1956 r. W Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu dyrektor Popiołek stwierdził, że należy dokładniej zająć się sprawą przejmowania akt z okresu Polski Ludowej. W tym celu postulował sporządzenie ewidencji zespołów lub ich części, które należałoby traktować jako najpilniejsze do przejęcia⁷. Chodziło przede wszystkim o jak najszybsze przejęcie części akt Gminnych Rad Narodowych znajdujących się w terenie, gdyż ulegały one niszczeniu.

Przejmowano akta w sposób nieorganizowany bez spisów zdawczo-odbiorczych, często bez żadnych zapisów o przyjęciu, czasem spotyka się jedynie zapis, iż przyjęto 20 skrzyń dokumentów Powiatowego Związku Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Kluczborku⁸.

---

⁴ Ibidem, sygn. 8.

⁵ S. Czech, *Organizacja i charakterystyka zasobu archiwalnego Opolskich Archiwów Państwowych*, „Archeion” 1987, t. 83 s. 145.

⁶ Ibidem, s. 146.

⁷ APO, nr zespołu 350: APO, sygn. 31.

⁸ Ibidem, sygn. 447.

Podczas comiesięcznej odprawy kierowników w dniu 30.04.1957 r. mgr Stefan Czech postulował przyjmowanie akt starostw i magistratów oraz przejęcie akt Spółdzielni Produkcyjnych⁹. Spowodowane to było sposobem zabezpieczenia i przechowywania akt w archiwach zakładowych i składnicach akt — opiekujący się nimi pracownicy byli przydzielani do tej pracy bez odpowiednich kwalifikacji i świadomości potrzeb przechowywanych dokumentów.

Rok 1957 był pierwszym, w którym przejmowano tylko akta polskie, do archiwum trafiły wtedy dokumenty Wojewódzkiej Rady Związków Zawodowych w Opolu, Starostwa Powiatowego w Opolu, Wydziału Powiatowego w Opolu, Powiatowej Rady Narodowej w Opolu, gminnych rad narodowych powiatu brzeskiego, kluczborskiego, namysłowskiego, nyskiego i raciborskiego oraz Zarządu Okręgowego Związku Nauczycielstwa Polskiego w Opolu¹⁰.

W 1959 roku WAP w Opolu podlegały 4 archiwa umiejscowione w Brzegu, Raciborzu, Kluczborku i Nysie. Swoim zasięgiem pokrywały cały obszar ówczesnego województwa opolskiego. Tak więc:

- WAP w Opolu obsługiwało miasto Opole, powiat opolski, krapkowicki i strzelecki,
- Oddział Terenowy WAP w Brzegu zajmował się terenem miasta Brzegu oraz powiatów brzeskiego i grodkowskiego,
- Powiatowe Archiwum Państwowe w Raciborzu obsługiwało miasto Racibórz oraz powiaty raciborski, głubczycki i kozielski,
- Powiatowe Archiwum Państwowe w Kluczborku zajmowało się terenem powiatu kluczborskiego, namysłowskiego i oleskiego,
- Powiatowe Archiwum Państwowe w Nysie obsługiwało miasto Nysę oraz powiaty nyski, prudnicki i niemodliński¹¹.

Taki podział archiwów na Opolszczyźnie spowodował systematyczne powiększanie się zasobu archiwalnego. Umożliwiał on częstsze kontrole na przedpolu archiwalnym, lepszy dozór nad składnicami akt i archiwami zakładowymi. Dzięki temu lepiej organizowano przyjęcia akt, lepiej również przygotowane były akta trafiające do archiwów, większość akt przekazywana była na podstawie spisów zdawczo-odbiorczych. Wszystko to jednak następowało stopniowo nakładem ofiarnej pracy archiwistów wykonujących swoje obowiązki na podległym im terenie.

W latach 60-tych skupiono się na gromadzeniu akt wytworzonych przez administrację państwową z lat 1945–1950. W dniu 01.02.1962 r. podczas narady roboczej pracowników przy WAP w Opolu dyr. Popiołek zwrócił uwagę, że muszą być przejęte akta Starostw i Zarządów Miejskich z lat 1945–1950¹². Pięć

---

⁹ Ibidem, sygn. 31.

¹⁰ S. Czech, op. cit., s. 146.

¹¹ APO, nr 350: APO, sygn. 5.

¹² Ibidem, sygn. 32.

lat później w 1967 roku z WAP w Katowicach i we Wrocławiu przesłano WAP w Opolu dublety akt starostw z terenu województwa opolskiego z lat 1945–1950, które były przesyłane do Katowic czy Wrocławia jako wiadomości dla władz nadrzędnych¹³.

Wzrastająca ilość archiwaliów polskich spowodowała potrzebę zwiększenia liczby pracowników pracujących z ww. aktami, do 1966 roku Oddział III zajmujący się aktami polskimi był trzyosobowym oddziałem pod kierownictwem mgr. Stefana Czecha. Od 01.01.1967 r. miał być oddziałem czteroosobowym z tym samym kierownikiem¹⁴.

Nie tylko akta administracji trafiały do zasobu archiwalnego. Zaczęły również spływać akta banków, sądów, organizacji spółdzielczych czy kulturalnych i zakładów pracy. Ciekawym incydentem była sprawa przygotowania do przejęcia materiałów dźwiękowych z Polskiego Radia Rozgłośni Regionalnej w Opolu w 1964 roku. WAP w Opolu otrzymało taśmy z Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, na które radio miało przegrać zarchiwizowane materiały, niestety brak jest informacji o dalszym rozwoju wydarzeń. Nie wiadomo, czy przegrano materiały i czy przejęło je archiwum?¹⁵

W 1970 roku zmieniono strukturę WAP w Opolu. Nowy statut został wprowadzony Zarządzeniem Nr 29 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 14 sierpnia 1970 r., a wchodził w życie od 01.01.1971 r.¹⁶. W archiwum utworzono 3 oddziały:

- Oddział I — obejmujący materiały archiwalne wytworzone do 1944/45 r.,
- Oddział II — obejmujący materiały archiwalne wytworzone od 1945 r.,
- Oddział III — zajmujący się ewidencją, informacją i udostępnianiem zasobu (biblioteka + filmoteka)¹⁷.

W latach 1967–1973 akta przekazywane były w sposób niejednolity, a dokumenty o przejęciu nie były rzetelnie prowadzone. Zawierały spisy zdawczo-odbiorcze bez potwierdzenia przyjęcia lub same potwierdzenia przyjęć bez spisów, z podanymi szczątkowymi informacjami dotyczącymi akt. Często można znaleźć korespondencję dotyczącą przejmowania akt, ale bez informacji czy przyjęcie doszło do skutku.

Same przejęcia były zwieńczeniem długotrwałego nagabywania zakładów pracy czy instytucji. Często zdarzały się pisma z jednostek nadzorowanych z prośbą o zgodę na przekazanie akt bez uporządkowania lub o oddelegowanie pracownika do porządkowania akt w zakładzie. Równie często przychodziły do archiwum prośby o przesunięcie terminu przekazania akt.

¹³ Ibidem, sygn. 147.

¹⁴ Ibidem, sygn. 1.

¹⁵ Ibidem, sygn. 143.

¹⁶ Ibidem, sygn. 196.

¹⁷ Ibidem.

Uzupełnienie do Zarządzenia Nr 31/75 z dnia 24 kwietnia 1975 roku w sprawie likwidacji środków majątkowych urzędów powiatowych określiło postępowanie z aktami po urzędach powiatowych. Wszelkie wątpliwości osób pracujących z ww. aktami w archiwach zakładowych miały rozstrzygać odpowiednie oddziały Archiwów Państwowych¹⁸. Ówczesny dyrektor Archiwum Państwowego w Opolu dr Ryszard Dermin przygotował plan reorganizacji działalności służby archiwalnej w woj. opolskim. I tak:

- WAP w Opolu obejmowało nadzorem teren miasta Opola oraz powiaty opolski, krapkowicki i strzelecki,
- PAP w Kluczborku odpowiadało za powiat kluczborski, namysłowski i oleski,
- PAP w Nysie nadzorowało teren miasta Nysy i powiatów nyskiego, niemodlińskiego i prudnickiego,
- PAP w Raciborzu miało pod pieczę teren miasta Raciborza oraz powiatów raciborskiego, kozielskiego i głubczyckiego,
- WAP w Opolu, Oddział Terenowy w Brzegu obejmował nadzorem instytucje na terenie miasta Brzegu oraz powiatu brzeskiego i grodkowskiego. Dodatkowo zostali wyznaczeni pracownicy odpowiedzialni za zabezpieczenie materiałów archiwalnych w poszczególnych powiatach, byli to:

- mgr Stefan Czech — powiat opolski,
- mgr Janina Domska — powiat krapkowicki,
- mgr Krystyna Danicka-Marciak — powiat strzelecki,
- mgr Leszek Izbiński — powiaty brzeski i grodkowski,
- pani Janina Wnęk — powiaty kluczborski, namysłowski i oleski,
- mgr Kazimierz Zalewski — powiaty niemodliński, nyski i prudnicki,
- mgr Józef Szukałowski — powiaty głubczycki, kozielski i raciborski¹⁹.

Następnie rozpoczęły się intensywne prace dotyczące zabezpieczenia akt urzędów powiatowych.

Reforma administracyjna z 1975 roku wymusiła reorganizację już funkcjonującego podziału kompetencyjnego pomiędzy archiwami na Opolszczyźnie, i zgodnie z zasadą pertynencji, przygotowania przejęcia akt z archiwum raciborskiego, które znalazło się poza województwem opolskim. Tak więc:

- WAP w Opolu objął nadzorem teren miasta Opola oraz powiaty opolski, kozielski, krapkowicki i strzelecki oraz miał przejąć akta z archiwum raciborskiego dotyczące terenu powiatu kozielskiego,
- WAP w Opolu, Oddział Terenowy w Brzegu nadzorował instytucje na terenie miasta Brzegu oraz powiatów brzeskiego, grodkowskiego i niemodlińskiego; z Powiatowego Archiwum Państwowego w Nysie miał przejąć akta powiatu niemodlińskiego,

---

¹⁸ Ibidem, sygn. 455.

¹⁹ Ibidem.

- PAP w Kluczborku odpowiadało za powiaty kluczborski, namysłowski i część oleskiego, która pozostała przy Opolszczyźnie,
- PAP w Nysie sprawował pieczę nad terenem miasta Nysy i powiatu nyskiego, prudnickiego i głubczyckiego oraz miał przejąć akta z archiwum raciborskiego dotyczące terenu powiatu głubczyckiego²⁰.

W latach 1980–1985 z powodu braku powierzchni magazynowych praktycznie nie gromadzono nowych akt — przejęto jedynie kilka niedużych dopływów — 47 nowych zespołów²¹.

W latach osiemdziesiątych rozpoczęto gromadzenie z przedpola archiwalnego akt prezydiów gromadzkich rad narodowych, ich przejmowanie następowało bardzo powoli.

W wielu zespołach prezydiów przekazywanych do archiwum występowały braki materiałów, a akta były nieuporządkowane. Wiele czasu archiwiści państwowi poświęcali na wyjaśnienie powodów powstałych luk i uzyskanie jak najpełniejszego zbioru dokumentacji gromadzkich rad narodowych²².

W 1983 roku przejęto do archiwum sporą grupę akt byłych Miejskich, Miejsko-Gminnych i Gminnych Komitetów Frontu Jedności oraz Komitetu Wojewódzkiego Frontu Jedności Narodu.

W 1987 roku dokonano wymiany akt — Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Raciborzu przekazało Archiwum Państwowemu w Opolu akta z województwa opolskiego — 40 zespołów, 6883 j.a., 91,45 mb. bez rozdziału na zespoły²³. Oddział w Nysie przejął z Archiwum Państwowego w Katowicach Oddział w Raciborzu 26 zespołów, 22 764 j.a. i 229,52 mb..

Po przemianach 1989 roku, 26 stycznia 1990 roku Przewodniczący Regionu Śląska Opolskiego NSZZ „Solidarność” pan Jan Całka poinformował dyrektora Archiwum Państwowego w Opolu mgr. Andrzeja Żak-Mensah o tym, że w Komitecie Wojewódzkim Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (dalej: KW PZPR) i WUSW są niszczone akta. Podczas spotkania z Sekretarzem KW PZPR Eugeniuszem Brudkiewiczem i obywatelem Machajem odpowiedzialnym za prace likwidacyjne poinformowano dyrektora archiwum, iż — KW PZPR gromadzi wszelkie urzędy, a także materiały drukowane ze wszystkich komitetów terenowych. Druki, broszury, materiały powielaczowe wywożone były i sprzedawane za pośrednictwem Składnicy Surowców Wtórnych, zaś teczki osobowe byłych pracowników PZPR zwracano na życzenie. Zaproponowano również kontrolę archiwum zakładowego Komitetu Wojewódzkiego²⁴.

---

²⁰ Ibidem, sygn. 455.

²¹ S. Czech, op. cit., s. 146.

²² Informacje na temat trudności związanych z uzupełnianiem akt można znaleźć w APO w jednostce o sygn. 462: APO, nr zespołu 350: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 462.

²³ APO, nr 350: APO, sygn. 300, wg sprawozdania z wykonania prac w APO w 1987 roku.

²⁴ Ibidem, sygn. 910, s. 66.

W piśmie z 20.03.1990 r. Naczelný Dyrektor Archiwów Państwowych prof. dr hab. Marian Wojciechowski, powołując się na decyzję Rady Ministrów z dnia 19 marca 1990 roku oraz działając na podstawie art. 44 ust. 1 w związku z art. 42 pkt. 1 ustawy z dnia 14 lipca 1983 roku o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach²⁵ polecił przejąć materiały archiwalne byłej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej z terenu objętego właściwością działania Archiwum Państwowego w Opolu²⁶.

22 marca tegoż roku pracownicy Archiwum Państwowego w Opolu przystąpili do przejmowania archiwum zakładowego KW PZPR pod kierownictwem mgr. Stefana Czecha kierownika Oddziału II. Liczba jednostek archiwalnych do przejścia wynosiła ok. 12 000 i 260 mb. W ponad 100 zespołach. Jednostki były zabezpieczone w teczkach tekturowych i przechowywane na nowych metalowych regałach. Według przeprowadzonego rozeznania wszystkie zespoły posiadały inwentarze kartkowe, a zasób był prawie kompletny.

Następnie pozostały do odebrania archiwalia z byłego Komitetu Miejskiego i Gminnego w Kędzierzynie-Koźlu i Komitetu Gminnego w Pakosławicach. Kartoteka osobowa Komitetu Miejskiego w Opolu była złożona w jego siedzibie przy ul. Mickiewicza 2, a pojedyncze paczki z materiałami archiwalnymi z terenu województwa znajdowały się także w budynku byłej KW PZPR²⁷. W związku z „silnymi naciskami ze strony Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Opolu do prawie natychmiastowego opuszczenia pomieszczeń, w których dotychczas zlokalizowane było Archiwum KW PZPR, nie przeprowadzono skontrum tych akt, jedynie powiązano je w paczki i przewieziono w awaryjnym trybie do przygotowanego pomieszczenia w Opolu-Groszowicach. Przy przemieszczaniu akt nie była obecna archiwistka byłego Archiwum KW PZPR, gdyż wcześniej zwolniła się i odeszła z pracy”²⁸. Okoliczności te spowodowały przejście zespołów archiwalnych „bez uprzedniego sprawdzenia ich zawartości z posiadaną ewidencją, a akta z okresu 1975–1990 przejęte w ostatnim czasie z byłych komitetów terenowych PZPR przekazano w stanie nieuporządkowanym i bez ewidencji”²⁹.

Ustawa o samorządzie terytorialnym z dnia 08.03.1990 r.³⁰ spowodowała likwidację do tej pory istniejącej administracji państwowej niższego szczebla — gmin i miast, których akta rozpoczęły powolny napływ do zasobu archiwalnego.

---

²⁵ Dz. U. z 1983 r. Nr 38, poz. 173.

²⁶ APO, nr zespołu 350: APO, sygn. 910, s. 96.

²⁷ Ibidem, sygn. 910, s. 99–100.

²⁸ Ibidem, sygn. 910 s. 243.

²⁹ Pismo z dnia 10 października 1990 roku od przewodniczącego RWSdRP dr. Jerzego Szteligi, ibidem, sygn. 910, s. 103.

³⁰ Dz. U. z 1990 r. Nr 16, poz. 95.

Lata dziewięćdziesiąte to lata likwidacji lub przekształceń dużej ilości przedsiębiorstw i zakładów państwowych. Powodowało to silne wzmożenie pracy archiwistów, którzy musieli przygotowywać akta powstałe w wyniku zmian do przekazania do archiwum państwowego.

W 1991 roku Naczelnny Dyrektor Archiwów Państwowych prof. dr hab. Marian Wojciechowski zgłosił do Ministra Michała Boniego palący problem zabezpieczania akt osobowych likwidowanych jednostek organizacyjnych³¹. Ustalenie procedury postępowania z ww. dokumentami było istotne dla pracowników archiwów państwowych, do których zwracały się likwidowane jednostki z prośbą o przyjęcie akt. Niestety zamykane zakłady czy spółdzielnie niebędące pod nadzorem archiwów nie mogły przekazać swojej dokumentacji do archiwum państwowego. Od roku 1991 ogromnie wzrosła ilość przyjmowanych akt do zasobu Archiwum Państwowego w Opolu — dobrze obrazuje to tabela przyjęć zamieszczona poniżej, sporządzona na podstawie Księgi Nabytków.

W końcu lat dziewięćdziesiątych nastąpiły kolejne przekształcenia sieci archiwalnej na Opolszczyźnie, w 1998 roku doszło do likwidacji Archiwum Państwowego Oddział Terenowy w Brzegu, do archiwum w Opolu przejęto 18177 j.a., 196,06 mb. dokumentacji archiwalnej z Brzegu³². Rok później, w 1999 roku zlikwidowano Oddział w Nysie i do magazynów Archiwum Państwowego w Opolu trafiło z Nysy 28070 j.a., 375,66 mb. akt³³.

W latach 1993–1994 przejęto do Archiwum Państwowego w Opolu z Centralnego Związku Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” Terenowy Zespół Lustracji w Opolu akta lustracji Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” z lat 1971–1990 — 2000 teczek³⁴. Przy okazji przyjmowanej wcześniej dokumentacji Powiatowych Związków Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” z terenu Opolszczyzny stworzono przegląd rozwoju spółdzielczości samopomocowej od zakończenia wojny do lat dziewięćdziesiątych dwudziestego wieku.

Zarządzenie Nr 18 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 10.07.1998 r. zmieniło statut Archiwum Państwowego w Opolu. Oprócz istniejących trzech oddziałów utworzono nowy Oddział IV zajmujący się nadzorem archiwalnym i gromadzeniem zasobu³⁵. Do tej pory nadzór nad archiwami zakładowymi sprawowali wszyscy pracownicy merytoryczni, od tego momentu pracami na przedpolu archiwalnym zajęli się konkretni pracownicy przydzieleni do nowo powstałego Oddziału.

---

³¹ APO, nr zespołu 350: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 747.

³² Księga Nabytków Archiwum Państwowego w Opolu.

³³ Ibidem.

³⁴ Pismo z dnia 29.03.2000 r., APO, nr 350: APO, sygn. 1166, s. 252.

³⁵ Ibidem, sygn. 1007, s. 7.

Do archiwum trafiały akta nie tylko przekazywane przez przekształcane lub likwidowane instytucje, czasem zdarzały się przejęcia, które można by nazwać wręcz interwencyjnymi.,,

20 października i 22 października 1999 r. Komisja Archiwum Państwowego w Opolu w składzie mgr Paweł Skawiński, Jolanta Bugaj, Robert Maliński, Tomasz Foltyn w obecności przedstawicieli Urzędu Miasta Opola (właściciela budynku) — Marii Sobów i Turhand-Ret Sp. z o.o. (administratora budynku) — Janusza Kramarza przejęła rozsyp akt po byłych organizacjach młodzieżowych ZSMP, FSMP i ZMS³⁶. Dokumentacja owa była porzucona i zalegała w stosach na strychu budynku przy ul. Książąt Opolskich 10, było tam składowanych około 6 mb. akt³⁷.

Według notatki służbowej z dnia 15 grudnia 1999 roku po zliczeniu akt byłego archiwum Zarządu Wojewódzkiego Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej w Opolu okazało się, iż przyjęto 1338 j.a. — 28,49 mb. dokumentacji pochodzącej z lat 1950–1985. Z tego 7,79 mb. stanowił całkowity rozsyp, czyli luźne kartki, a 5,09 mb. stanowiły deklaracje członkowskie³⁸.

Od 2010 roku rozpoczęto przyjmowanie nowej olbrzymiej grupy akt — zbiorów teczek dowodów osobistych. Przekazywanie do Archiwum Państwowego tej grupy akt trwa do dziś.

Zasób oddziału akt polskich rozrastał się stale, ale nie jednostajnie. Początkowo akta napływały wraz ze zmianami w administracji państwowej. Były przygotowywane przez osoby przypadkowo zajmujące się archiwizacją akt, dlatego do zasobu trafiało dużo dokumentacji nieuporządkowanej, bez spisów zdawczo-odbiorczych i prawidłowego opisu jednostek. Wraz z krzepnięciem struktury archiwów oraz dzięki zorganizowanej i systematycznej pracy archiwistów na przedpolu archiwalnym do archiwum przejmowano coraz lepiej przygotowane akta. Obecnie dzięki pracy nadzoru archiwalnego wszystkie jednostki przekazywane z archiwów zakładowych mają opis na teczkach, są spaginowane i przejmowane na podstawie spisów zdawczo-odbiorczych.

By zobrazować wizualnie wzrost i wahania wzrostu zasobu akt polskich przygotowana została tabela na podstawie zapisów ksiąg nabytków prowadzonych w Archiwum Państwowym w Opolu.

---

³⁶ Ibidem, sygn. 1166, s. 196.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem, sygn. 1166 s. 197.

Przyjęcia akt polskich wg księgi nabytków

Rok	Ilość jednostek	Metraż	Daty skrajne
1951			
1952			
1953	2 j.a.	3,45 mb.	1945–1949
1954			
1955		171,60 mb.	1945–1954
1956		24,82 mb.	1945–1955
1957	1023 j.a.	134,10 mb.	1945–1958
1958	943 j.a.		1945–1958
1959	3202 j.a.		1945–1958
1960	882 j.a.	2 mb.	1945–1958
1961	1218 j.a.	0,25 mb.	1945–1961
1962	17 j.a.		1945–1950
1963		17,15 mb.	1946–1961
1964	22 j.a.	17,93 mb.	1946–1963
1965	687 j.a.	41,90 mb.	1945–1964
1966	2464 j.a.		1945–1966
1967	1277 j.a.		1945–1967
1968			
1969			
1970	4136 j.a.		1945–1965
1971	3002 j.a.		1945–1971
1972	5610 j.a.		1945–1971
1973	1157 j.a.		1936–1972
1974	2329 j.a.		1946–1970
1975	1855 j.a.		1950–1973
1976	3132 j.a.		1945–1973
1977	879 j.a.		1949–1973
1978	1059 j.a.	17,80 mb.	1947–1975
1979	10700 j.a.	168,41 mb.	1945–1973
1980	281 j.a.	1,9 mb.	1960–1980
1981			
1982			
1983	1249 j.a.	7,61 mb.	1951–1972
1984	415 j.a.	5,40 mb.	1949–1983
1985	332 j.a.		1959–1972

1986	2444 j.a.	62 mb.	1950–1974
1987	6358 j.a.	68,48 mb.	1945–1969
1988	635 j.a.	13,20 mb.	1945–1975
1989			
1990	37 j.a.	0,50 mb.	1946, 1982–1989
1991	9153 j.a.	192,65 mb.	1945–1987
1992	3552 j.a.	55,12 mb.	1945–1991
1993	1064 j.a.	8,45 mb.	1945–1956
1994	3432 j.a.	82,41 mb.	1952–1990
1995	1316 j.a.	47,22 mb.	1945–1991
1996	1957 j.a.	41,37 mb.	1945–1992
1997	923 j.a.	8,56 mb.	1949–1996
1998	770 j.a., po likwidacji oddziału w Brzegu	8,89 mb.	1965–1998
	przejęto 18177 j.a., razem 18947 j.a.	po likwidacji oddziału w Brzegu przejęto 196,06 mb., razem 204,95 mb.	1945–1987
1999	3956 j.a., po likwidacji oddziału w Nysie przejęto 28070 j.a., razem 32026 j.a.	57,05 mb., po likwidacji oddziału w Nysie przejęto 318,61 mb., razem 375,66 mb.	1945–1998
			1945–1992
2000	3960 j.a.	59,90 mb.	1945–1999
2001	6268 j.a.	131,15 mb.	1947–2000
2002	4383 j.a.	47,17 mb.	1951–2000
2003	2467 j.a.	34,27 mb.	1945–2003
2004	5242 j.a.	67,63 mb.	1945–1999
2005	5366 j.a.	69,95 mb.	1946–2004
2006	4826 j.a.	63,06 mb.	1945–2006
2007	9104 j.a.	59,16 mb.	1945–2004
2008	2538 j.a.	26,67 mb.	1945–1999
2009	8921 j.a.	65,77 mb.	1945–2008
2010	11 726 j.a.	108,13 mb.	1945–2010
2011	11 652 j.a.	74,30 mb.	1945–2011
2012	16 758 j.a.	74,48 mb.	1945–2010

Aleksandra Foltyn

Shaping the Polish Section of the Opole State Archive Collection
between 1953 and 2012

The beginnings of the Opole State Archive at the urban, district and finally provincial levels are inevitably connected with the issue of collecting records carried out by the Polish administration. This article presents the history of collecting these archival materials between 1953 and 2012, taking into consideration the earlier period, from the end of the Second World War until the beginning of the Provincial State Archive in Opole. The text discusses the changes in the size of this collection, its expansion, basic problems connected with the adoption of the acts and the preparation of conditions for the archives.

Aleksandra Foltyn

Komisje Metodyczne i opracowanie

polskiej części zasobu Archiwum Państwowego w Opolu
w latach 1953–2012

W pierwszych powojennych latach ponownej organizacji archiwów i zabezpieczania oraz gromadzenia zbiorów nie było w archiwach komisji metodycznych.

Po dziesięciu latach od zakończeniu wojny Zarządzenie nr 14 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych (dalej NDAP) z dnia 25 czerwca 1955 roku powołało do życia komisje metodyczne w centralnych i wojewódzkich archiwach państwowych¹. Postanowiono, że nie w każdym archiwum powstanie od razu komisja metodyczna, dlatego ustalono nadzór nad placówkami, które z różnych względów nie mogły w trybie natychmiastowym zastosować się do przepisu prawa. Komisja metodyczna składała się z przewodniczącego, jego zastępcy i członków. Przewodniczącym zawsze był dyrektor archiwum, który powoływał i odwoływał zastępcę i członków komisji. Członkowie komisji byli powoływani spośród kustoszy i innych pracowników naukowych danego archiwum. Na posiedzenia komisji można było zapraszać pracowników niewchodzących w skład komisji oraz rzeczoznawców spoza archiwum².

Nie utworzono komisji metodycznej w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu (dalej WAP). Zarządzeniem Nr 20 NDAP z dnia 8 sierpnia 1955 roku powołano komisję metodyczną w WAP w Łodzi, której podporządkowano archiwum w Opolu.

Rok później Zarządzenie Nr 9 NDAP z dnia 10 maja 1956 roku podporządkowało WAP w Opolu opiece komisji metodycznej przy WAP we Wrocławiu.

Pismo Okólne Nr 26 w sprawie prac Komisji Metodycznych z dnia 31 grudnia 1956 roku przypominało, że:

---

¹ S. Czech, *Z działalności Komisji Metodycznej przy Archiwum Państwowym w Opolu w latach 1962–1982*, „Archeion” 1986, t. 81, s. 340.

² Ibidem, str. 340.

- archiwa, w których działały Komisje, powinny nadsyłać do Naczelnej Dyrekcji teksty uchwał Komisji wraz z uzasadnieniem. Nie istnieje obowiązek nadsyłania protokołów posiedzeń Komisji,
- zagadnienia scalania, jako ściśle metodyczne, były przedmiotem obrad Komisji Metodycznej,
- archiwa powinny zawiadamiać Naczelną Dyrekcję na dwa tygodnie przed terminem o zebraniach Komisji Metodycznych,
- wszyscy pracownicy archiwów powinni być obowiązkowo powiadamiani o uchwałach Komisji Metodycznych³.

W 1958 roku przygotowano zmiany organizacyjne dotyczące komisji metodycznych. Pismo okóln nr 5 w sprawie reorganizacji Komisji Metodycznych w Archiwach Państwowych z dnia 12.02.1958 r.⁴ zarządzało, iż komisje metodyczne będą miały charakter organu, którego uchwały są obowiązujące w zakresie metodycznym.

Podstawowymi zadaniami Komisji Metodycznej były:

- metodyczne doradztwo w zakresie bieżących prac archiwalnych oraz inicjatywa w tej dziedzinie,
- rozstrzyganie aktualnych spornych problemów metodycznych,
- opiniowanie projektów instrukcji metodycznych, schematów, wzorów pomocy archiwalnych opracowanych przez NDAP lub Archiwa,
- opiniowanie długofalowych i rocznych planów pracy Archiwum od strony metodycznej,
- utrzymywanie stałych kontaktów i wymiany międzyarchiwalnej w zakresie metodycznym,
- inicjatywa prac naukowych z zakresu archiwistyki,
- próby stosowania doświadczeń archiwistyki zagranicznej w sprawach metodycznych.

Zmniejszono liczbę stałych członków komisji do 3–5 osób. Na posiedzenia komisji metodycznej należało zapraszać wszystkich pracowników zainteresowanych pracą porządkowo-inwentaryzacyjną stanowiącą przedmiot dyskusji⁵.

Zarządzenie nr 9 NDAP z dnia 9 maja 1958 roku powołało komisje przy wymienionych w zarządzeniu archiwach, a WAP w Opolu włączyło w zakres działania Komisji Metodycznej przy WAP w Katowicach. Dzień później wydano Zarządzenie Nr 10 NDAP z dnia 10 maja 1958 roku w sprawie regulaminu Komisji Metodycznych w archiwach państwowych⁶. Według nowego zarządzenia do zakresu działania Komisji należało udzielanie pomocy metodycznej w pracy

---

³ Archiwum Państwowe w Opolu (dalej APO), nr zespołu 350: APO, sygn. 152.

⁴ Ibidem, sygn. 154.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

archiwalnej i rozważanie głównie tych zagadnień metodycznych, które są w stadium badawczym.

W szczególności zadaniami Komisji było:

- rozpatrywanie spornych problemów metodycznych wynikających z bieżącej pracy archiwum oraz wydawanie wiążących w tym zakresie opinii,
- opiniowanie prac archiwalnych, instrukcji metodycznych, schematów, wzorów i pomocy archiwalnych opracowanych w archiwum,
- opiniowanie wytycznych do długofalowych i rocznych planów pracy archiwum,
- utrzymywanie stałych kontaktów i wymiany archiwalnej w zakresie metodycznym,
- inicjatywa prac naukowych w zakresie archiwistyki,
- analiza i próby wykorzystania doświadczeń archiwistyki zagranicznej w sprawach metodycznych,
- wydawanie opinii w sprawach metodycznych kierowanych przez NDAP.

Członków Komisji powoływał dyrektor Archiwum na okres 3 lat. Komisje w archiwach zatrudniających do 25 pracowników działalności podstawowej liczyły 3–5 członków (łącznie z przewodniczącym), w pozostałych archiwach — 7 członków.

W posiedzeniach Komisji brali udział wszyscy pracownicy oddziału, którego praca była przedmiotem obrad⁷.

W końcu, po siedmiu latach od wprowadzenia w życie archiwów komisji metodycznych, Zarządzenie Nr 17 NDAP z 16 października 1962 roku powołało Komisję Metodyczną przy Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu i zmieniło zakres działania Komisji Metodycznej przy Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Katowicach⁸.

Przewodniczącym został dyrektor WAP w Opolu mgr Stanisław Popiołek, a na jej członków powołano mgr. Kazimierza Rózanowskiego, Helenę Lasończyk i mgr. Stanisława Czecha⁹.

W latach 1954–1960 pracownicy Oddziału III¹⁰ zajmowali się porządkowaniem akt Gminnych Rad Narodowych¹¹. W 1961 roku uporządkowano zespoły „Społem” i Rejonowy Urząd Likwidacyjny w Opolu oraz Wojewódzką Radę Związków Zawodowych i Związek Młodzieży Polskiej — Zarząd Wojewódzki¹². W 1962 roku Oddział III porządkował akta zespołów: Starostwo Powiatowe

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem, sygn. 225.

⁹ S. Czech, op. cit., s. 342.

¹⁰ Początkowo Oddział Opracowania Akt Polskich nosił nazwę Oddziału III; od 1971 roku wraz ze zmianą struktury opolskiego archiwum zmieniono nazwę oddziału na Oddział II.

¹¹ APO, nr zespołu 350: APO, sygn. 31.

¹² Ibidem, sygn. 32.

w Koźlu, Wydział Powiatowy w Niemodlinie i Wydział Powiatowy w Prudniku. W roku 1963 Oddział III pracował nad aktami zespołów Starostwo Powiatowe w Koźlu oraz Wydział Powiatowy w Koźlu. Sporządzono 8 wniosków na brakowanie akt z zespołów Prezydiów Powiatowych Rad Narodowych i Wydziałów Powiatowych. Uzyskano na ich wybrakowanie zezwolenie Centralnej Komisji Brakowania Materiałów Archiwalnych¹³.

Pierwsza Komisja Metodyczna zajmująca się aktami polskimi odbyła się 16 września 1963 roku¹⁴. Skoncentrowano się na niej na analizie inwentarzy kartkowych Prezydiów Powiatowych Rad Narodowych i Wydziałów Powiatowych, które były w posiadaniu Oddziału III. Omówiono metody porządkowania, zaznaczając konieczność porządkowania akt wewnątrz teczek, stało się to regułą przy opracowywaniu akt polskich¹⁵. Komisja wnioskowała, aby w planie przyjęć na 1964 rok ująć i przejąć wszystkie akta z lat 1945–1955 z instytucji i zakładów będących pod specjalnym nadzorem archiwów¹⁶. Magister Popiołek postulował skoncentrowanie w pierwszym rzędzie prac Oddziału III na zespołach starostw, wydziałów powiatowych i powiatowych rad narodowych¹⁷.

Zgodnie z sugestią dyrekcji, wyrażonej na Komisji Metodycznej w latach 1964–1965, Oddział III uporządkował akta zespołów znajdujących się już w archiwum, czyli: Starostwo Powiatowe w Koźlu, Starostwo Powiatowe w Opolu, Starostwo Powiatowe w Strzelcach Opolskich i Zarząd Miejski w Opolu¹⁸.

W 1966 roku odbyły się tylko dwie komisje. Pierwsza komisja z dnia 23 marca 1966 roku zajmowała się projektem wytycznych Naczelnej Dyrekcji dla archiwów zakładowych i archiwów państwowych w sprawie akt zespołów otwartych. Na posiedzeniu drugiej komisji 30 grudnia 1966 r. przedstawiono wstępy i układ inwentarza 4 zespołów:

- Sztab Organizacyjny Grupy Operacyjnej Śląsk Opolski,
- Komitet Obywatelski Polaków Śląska Opolskiego,
- grupy zespołów Towarzystwo Burs i Stypendiów Zarząd Wojewódzki w Opolu i Oddziały Powiatowe,
- Społeczny Komitet Radiofonizacji Kraju Zarząd Okręgu w Opolu¹⁹.

Podczas obrad komisji odbyła się ożywiona dyskusja dotycząca pojęcia grupa zespołów. Podjęto decyzję, że były Zarządy Gminne, które od 1950 roku nosiły nazwę Prezydium Gminnej Rady Narodowej mają nosić ostatnią nazwę, czyli Prezydium Gminnej Rady Narodowej.

---

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem, sygn. 1082.

¹⁵ S. Czech, op. cit., s. 342.

¹⁶ Ibidem, s. 342.

¹⁷ APO, nr zespołu 350: APO, sygn. 1082.

¹⁸ Ibidem, sygn. 32.

¹⁹ Ibidem, sygn. 630.

Podczas dwóch Komisji Metodycznych, które odbyły się dla zatwierdzenia zespołów przygotowanych przez Oddział III w 1967 roku zatwierdzono 5 wstępów i inwentarzy zespołów:

- grupy akt Komunalne Kasy Oszczędności,
- Wojewódzka Rada Związków Zawodowych w Opolu,
- Powiatowy i Miejski Urząd Informacji i Propagandy w Opolu,
- Starostwo Powiatowe w Strzelcach Opolskich,
- Wydział Powiatowy w Strzelcach Opolskich²⁰.

Podczas dyskusji na temat zespołów Komunalne Kasy Oszczędności zdefiniowano pojęcie grupy zespołów. Na ten temat wypowiedziała się w odpowiedzi na przesłany protokół z posiedzenia komisji Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, chodziło o prawidłowe rozumienie terminu grupa zespołów i opinii o tym, jak sporządzać inwentarz i kartę zespołu dla grupy zespołów²¹.

W latach 1968–1976 kontynuowano opracowywanie i zatwierdzanie wstępów i inwentarzy do zespołów akt polskich wytworzonych w latach 1945–1950. Głównie przedstawiano na Komisji Metodycznej akta Powiatowych Rad Narodowych, Wydziałów Powiatowych, Starostw Powiatowych, Zarządów Miejskich i Inspektoratów Szkolnych. Zespoły te były przechowywane w Wojewódzkim, jak i Powiatowych Archiwach Państwowych i opracowywane przez pracowników, dla których przedstawianie przygotowanych wstępów i inwentarzy do oceny Komisji Metodycznej było nowym doświadczeniem w ich pracy zawodowej²². Protokoły ówczesnych komisji zawierały dużo wskazówek dla pracujących przy opracowaniu akt polskich. Zwracano uwagę na stosowanie nawiasu kwadratowego przy nadanych datach i tytułach, przypomniano o roszyfrowywaniu skrótów²³. Przypomniano o podawaniu podstaw prawnych działalności i likwidacji przedstawianych urzędów lub zakładów²⁴. W ówczesnych wstępach nie praktykowano podawania przypisów, jedynie wymieniano literaturę. W inwentarzu zdarzało się łączenie kilku jednostek na jednej karcie inwentarzowej oraz nierozwijanie skrótów w tytułach.

W roku 1970, oprócz akt administracji państwowej, na komisjach zaczęła się pojawiać inna dokumentacja. Na posiedzeniu Komisji Metodycznej z dnia 14 lutego 1970 roku przedstawiono 2 zespoły: Związek Branżowy Spółdzielni Odzieżowych i Skórzanych w Opolu, Związek Branżowy Spółdzielni Usługowo-Budowlanych w Opolu²⁵.

---

²⁰ Ibidem, sygn. 631.

²¹ S. Czech, op. cit., s. 343.

²² Ibidem, s. 344.

²³ APO, nr zespołu 350: APO, sygn. 223. Protokół z posiedzenia Komisji Metodycznej z dnia 19 listopada 1968 roku.

²⁴ Ibidem, sygn. 224. Protokół z posiedzenia Komisji Metodycznej z dnia 11 marca 1969 roku.

²⁵ Ibidem, sygn. 225.

10 maja 1971 roku odbyło się posiedzenie Komisji Metodycznej, którego tematem było ocenienie „inwentarzy, które nie gwarantują prawidłowego wykorzystania zasobu z powodów formalnych i merytorycznych”²⁶. Według słów ówczesnego dyrektora mgr. Ryszarda Dermina posiedzenie „zostało zwołane w związku z Zarządzeniem Nr 2 z 1970 roku Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w celu przeprowadzenia oceny opracowanych inwentarzy archiwalnych”²⁷. Referat i ocenę inwentarzy opracował i przedstawił na komisji mgr Jan Cichoń. Wedle jego opinii, zastrzeżenia budziły wstępy do zespołów niemieckich starostw powiatowych (landratur) oraz wydziałów powiatowych (*Kreisausschuss*) opracowane niezgodnie z wytycznymi. Z akt polskich, systematyzacja starostwa powiatowego w Opolu została oceniona jako „niewłaściwa i szczególnie rzucająca się w oczy”²⁸. Ustalono, iż Starostwo Powiatowe w Opolu należy ponownie usystematyzować oraz wybrakować z zespołu akta niemające naukowej wartości. Takie decyzje podjęto uzasadniając, że gdy owe zespoły były przygotowywane do udostępniania nie było jeszcze opracowanych wytycznych do opracowania wstępów²⁹.

25 maja 1971 roku Komisja Metodyczna zajęła się sprawą inwentarzy kartkowych zespołów otwartych w celu opracowania dla nich inwentarzy książkowych. Po dyskusji przyjęto propozycję mgr. Czecha, by dla zespołów otwartych — uwzględnionych w sporządzonym przez niego wykazie, które są już uporządkowane i posiadają inwentarze kartkowe, „których akta z uwagi na ustalenie cezur” mogły być ostatecznie uporządkowane — sporządzić inwentarze książkowe. Na komisji wprowadzono również karty A i B dla zespołów oraz „utrzymano inwentarze książkowe w zespołach otwartych, których cykle zostały opracowane”³⁰.

W 1971 roku na 7 zespołów zatwierdzonych — 4 to zespoły Zarządów Miejskich w Krapkowicach, Leśnicy, Strzelcach Opolskich i Ujeździe Śląskim. A kolejne trzy to: Społeczny Fundusz Odbudowy Kraju i Stolicy Komitet Wojewódzki w Opolu, grupa zespołów Społeczny Fundusz Odbudowy Kraju i Stolicy — Komitety Powiatowe oraz Związek Branżowy Spółdzielni Wytwórczych Województwa Opolskiego w Opolu³¹.

Kolejne posiedzenie Komisji Metodycznej odbyło się 15 września 1975 roku. Na nim oceniano wstępy i inwentarze Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich Zarząd Wojewódzki w Opolu oraz grupy zespołów Towarzystwo

---

²⁶ Ibidem, sygn. 226.

²⁷ Nie znaleziono wymienionego zarządzenia w Zbiorze przepisów archiwalnych z lat 1952–2000 wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w 2002 roku w Warszawie. Być może chodziło o Zarządzenie Nr 6 z 11 lutego 1970 roku lub o inne zarządzenie nieujęte w tym zbiorze.

²⁸ APO, nr zespołu 350: APO, sygn. 226.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem.

Rozwoju Ziem Zachodnich Zarządy Powiatowe, Miejskie i Zakładowe³². Wątpliwości wzbudziło połączenie w grupie zespołów akt zarządów powiatowych, miejskich, zakładowych i uczelnianych Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich. Według członków komisji, nazwy zespołów sugerują, że połączono w grupę zespoły akt różnych instancji, co było sprzeczne z archiwalną zasadą tworzenia grupy zespołów akt urzędów lub instytucji tej samej instancji. W odpowiedzi autor wstępu i inwentarza wyjaśnił, iż pomimo innych nazw wszystkie zespoły podporządkowane były bezpośrednio Zarządowi Wojewódzkiemu TRZZ, więc można traktować je jako zarządy jednej instancji. To wyjaśnienie zadowoliło członków komisji³³.

Zarządzenie Nr 12 Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (dalej NDAP) z dnia 4 kwietnia 1970 roku powołało nowe komisje metodyczne w celu dążenia do stałego podnoszenia poziomu pracy metodycznej archiwów państwowych i doskonalenia naukowych metod pracy³⁴. Komisje działały w archiwum, w którym zostały powołane. Powołano również Komisję Metodyczną w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Opolu.

Sześć lat później — 25 września 1976 roku — Zarządzeniem Nr 13 NDAP powołano ponownie Komisję Metodyczną w WAP w Opolu³⁵.

W latach 1978–1992 zwiększyła się znacznie liczba zespołów przedstawianych na Komisjach Metodycznych, zdecydowanie zaczęły też dominować akta polskie. Były to: inspektoraty szkolne, akta reprezentujące szkolnictwo (licea i studium nauczycielskie), urzędy likwidacyjne, banki, izba przemysłowo-handlowa, spółdzielcze przedsiębiorstwa, akta dotyczące kultury i nauki, takie jak Towarzystwo Przyjaciół Nauki i Sztuki w Opolu, Komitet Badań Naukowych Opolszczyzny w Opolu, Redakcja Miesięcznika „Odra” w Opolu, Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym Delegatura w Opolu. W 1979 roku rozpoczęto zatwierdzanie urzędów skarbowych, powiatowych pełnomocników rządowych do spraw podatku gruntowego, państwowych central handlowych oraz kolejnych urzędów likwidacyjnych. W latach 1981–1987 na komisjach zaczęły się znów pojawiać akta administracyjne. Mowa tu o starostwach powiatowych, powiatowych radach narodowych, wydziałach powiatowych, prezydiach miejskich rad narodowych, urzędów miejskich, a ponadto również akta organizacji „Służba Polsce”, Wojewódzkiego Komitetu Społecznego Funduszu Budowy Szkół i Internatów w Opolu, państwowych nieruchomości ziemskich. Na komisjach metodycznych od roku 1982 do 1986 pojawiała się duża grupa akt związków zawodowych pracowników różnych grup zawodowych (np. pracowników kultury i sztuki,

---

³² Ibidem, sygn. 230.

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem, sygn. 231.

nauczycielstwa polskiego czy metalowców) wraz z Wojewódzką Radą Związków Zawodowych. W 1986 roku zatwierdzono zespół Zjednoczenie Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej w Opolu.

Od końca 1989 roku aż do 2000 roku nasiliły się prace nad zespołami administracji państwowej. Na komisjach omawiano akta zespołów gminnych rad narodowych z terenu Opolszczyzny, urzędów miast i gmin, prezydiów gromadzkich rad narodowych, prezydiów miejskich rad narodowych i prezydiów powiatowych rad narodowych, a także starostw powiatowych i inspektoratów szkolnych.

W 1990 roku przejęto całość zasobu Archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (dalej KW PZPR). Już 2 lata później na posiedzeniu Komisji Metodycznej z dnia 31 lipca 1992 roku informowano, że przy aktach przejętych z KW PZPR zostały rozpoczęte prace segregacyjne poszczególnych zespołów, głównie podstawowych instancji partyjnych. Opóźnienia w porządkowaniu akt spowodowane były przeprowadzaniem remontem w budynku archiwum oraz faktem, że znaczną ilość materiału do segregacji stanowiły akta luźne³⁶.

5 grudnia 1996 roku w Opolu odbyło się spotkanie przedstawicieli komisji metodycznych³⁷. Wzięli w nim udział — ze strony Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych — dr Andrzej Biernat i doc. dr Bolesław Woszczyński oraz członkowie komisji metodycznych z poszczególnych archiwów:

- Archiwum Państwowe w Szczecinie — dr Jan Macholak,
- Archiwum Państwowe we Wrocławiu — mgr Helena Kuło,
- Archiwum Państwowe w Katowicach — mgr Sabina Klimkiewicz,
- Archiwum Państwowe w Zielonej Górze — doc.dr hab. Jerzy Piotr Majchrzak i mgr Beata Grelewicz,
- Archiwum Państwowe w Krakowie — mgr Aleksander Litewka,
- Archiwum Państwowe w Poznaniu — Jan Miłosz oraz członkowie Komisji Metodycznej w Opolu: mgr Jan Kornek, Eugenia Łysiak, Janina Domska, Bożena Bartyńska, Renata Łuczków-Makłowicz, Beata Szutenberg, Barbara Sypko, Bronisław Serwadczak, Paweł Skawiński.

Na spotkaniu dyskutowano kwestie:

1. Czy komisje metodyczne są potrzebne?
2. Kto powinien być przewodniczącym komisji metodycznej?
3. Jaki ma być jej skład?
4. Czy zachować odrębność Komisji Metodycznej i Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji?
5. Czy należałoby zachować dotychczasową formę inwentarza?

³⁶ Ibidem, sygn. 734.

³⁷ Ibidem, sygn. 896.

Wszyscy zgodzili się, że komisje metodyczne są potrzebne, a przewodniczącym komisji powinien być dyrektor archiwum. W drugiej kwestii większość uczestników przychyliła się do połączenia obu komisji. Zgłoszono potrzebę wprowadzenia funkcji recenzenta, głównie przez wzgląd na młodych i niedoświadczonych pracowników opracowujących swoje pierwsze zespoły akt. Recenzent, wg. dyrektora Jana Macholaka, to niejako promotor opracowanego wstępu do inwentarza zespołu akt³⁸. Efektem tego spotkania dla Komisji Metodycznej w Archiwum Państwowym w Opolu było ustanowienie recenzenta dla każdego zespołu, który był przedstawiany na komisji.

Dwa lata później podjęto prace nad aktami Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS) i Polskiej Partii Robotniczej (PPR) z terenów Opolszczyzny. Problemy, które wyłoniły się podczas opracowania były jednym z tematów Komisji Metodycznej z dnia 17 grudnia 1998 roku³⁹. Oprócz problemów z aktami partyjnymi na owej komisji przedstawiono i zatwierdzono inwentarze i wstępy do zespołów prezydiów miejskich rad narodowych w Opolu i Otmuchowie oraz informację o zespołach opracowanych, do których dołączono jednostki dodatkowe wyłonione podczas skontrum i w wyniku przemieszczania zasobu.

2000 rok przyniósł dużą zmianę dla prac nad opracowaniem zespołów. Zarządzenie Nr 5 NDAP z dnia 08.05.2000 r. wprowadziło zmianę przepisów metodycznych związanych z opracowaniem zasobu archiwalnego⁴⁰. Zarządzenie wprowadzało podział zasobu archiwalnego na 3 grupy akt:

- Grupa 1 — zespoły opracowuje się wg starych zasad.
- Grupa 2 — należy opracować, skracając niemalże wszystkie elementy wstępu do inwentarza z wyjątkiem dziejów ustrojowych twórcy oraz zawartości akt zespołu. W zarządzeniu była propozycja by zrezygnować z fizycznej systematyzacji, a jedynie poddać systematyzowaniu inwentarz. W celu sprawnego inwentaryzowania zasobu zaproponowano stosować bazę danych IZA.
- Grupa 3 — zespoły posiadające prawidłowe spisy zdawczo-odbiorcze. Konieczne jest przejmowanie przez archiwa państwowe akt z archiwów zakładowych jedynie w stanie uporządkowanym⁴¹.

Wprowadzenie do powszechnego użytku bazy danych IZA wymusiło komputeryzację archiwów, tak by każdy pracujący nad zespołem posiadał do dyspozycji sprzęt komputerowy.

15 grudnia 2000 roku Komisja Metodyczna obradowała nad problemami wynikłymi podczas opracowania akt partyjnych⁴². Zespół akt KW PZPR składał

---

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibidem, sygn. 1011.

⁴⁰ Ibidem, sygn. 1113. Posiedzenie Komisji Metodycznej z dnia 4 października 2000 roku.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

się z akt Komitetów Powiatowych, Miejskich, Gminnych i Podstawowej Organizacji Partyjnej (POP). W Archiwum KW PZPR akta wszystkich komitetów do 1975 roku stojących w hierarchii niżej od Komitetów Powiatowych zostały włączone do jego zespołu, mimo że nie stanowiły jego integralnych części, a były odrębnymi zespołami wytworzonymi przez samodzielne organizacje partyjne. Po reformie administracyjnej (czerwiec 1975 rok), która zniósła strukturę powiatów, straciły rację bytu Komitety Powiatowe. Ich rolę przejęły Komitety Miejsko-Gminne — komitety stojące niżej w hierarchii stanowiły odrębne zespoły. Propozycją, którą omawiano na komisji było wyłączenie komitetów włączonych sztucznie do Komitetów Powiatowych i stworzenie zespołów prostych — do tego rozwiązania przychyliła się Komisja.

W roku 2001 zatwierdzano akta przyjęte z Archiwum Wojewódzkiego KW PZPR. Były to akta Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Opolu oraz z terenu Opolszczyzny: Komitetów Miejskich i Komitetów Miejsko-Gminnych PZPR, Komitetów Gromadzkich, Komitetów Gminnych, Podstawowych Organizacji Partyjnych i Komitetów Zakładowych PZPR oraz jeden zespół spoza akt partyjnych, czyli Zarząd Miejski w Nysie⁴³.

W latach 2002–2005 nastąpił powrót do najwcześniej opracowanych akt administracji państwowej z lat 1945–1950 i innych najwcześniej zatwierdzanych zespołów, które były często wypożyczane przez korzystających z czytelni archiwum. Zespoły te zostały ponownie opracowane według nowych wytycznych i dostosowane, szczególnie jeśli chodzi o systematyzację, do możliwości, jakie dała pracownikom archiwów baza danych IZA i wprowadzona dzięki niej sygnatura „skacząca”. Ponownie wrócono do akt starostw powiatowych, powiatowych rad narodowych, wydziałów powiatowych, zarządów miejskich, miejskich rad narodowych i gminnych rad narodowych. Powrócono również do inspektoratów szkolnych, urzędów likwidacyjnych, urzędów skarbowych i powiatowych pełnomocników rządowych do spraw podatku gruntowego, liceów pedagogicznych i studium nauczycielskiego.

Jednak praca Oddziału II nie koncentrowała się tylko na ponownym opracowaniu zespołów. Przygotowywano również akta pod obrady Komisji Metodycznej — Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Opolu oraz Urzędu Wojewódzkiego w Opolu. Rozpoczęto opracowywanie prezydiów miejskich rad narodowych oraz prezydiów powiatowych rad narodowych i urzędów powiatowych. Z innych akt przedstawiono komisji: rejonowe ośrodki pracy partyjnej, Wojewódzki Komitet Frontu Jedności Narodu w Opolu, Ligę Kobiet. W tym okresie zatwierdzono zespoły Wojewódzkiego Domu Kultury w Opolu, Okręgowego Związku Cechów w Opolu, Izby Rzemieślniczej w Opolu, rozpoczęto również prace nad aktami notariuszy.

---

⁴³ Ibidem, sygn. 1114.

W 2004 r. zatwierdzono zespoły prezydiów gromadzkich rad narodowych powiatów głubczyckiego, kluczborskiego, krapkowickiego, niemodlińskiego, nyskiego, prudnickiego i strzeleckiego oraz zespoły zlikwidowanych archiwów terenowych jak Powiatowe Archiwum Państwowe w Kluczborku, AP w Opolu oddział w Brzegu i AP w Opolu oddział w Nysie.

W 2005 roku zakończono prace nad prezydiami gromadzkich rad narodowych, kończąc je zespołami z powiatu oleskiego i zatwierdzeniem zmian w rozmiarach zespołów prezydiów gromadzkich rad narodowych powiatów: brzeskiego, grodkowskiego, kozielskiego, namysłowskiego i opolskiego. Oprócz tego stawały na komisji zespoły Polskiego Czerwonego Krzyża Pełnomocników na terenie Opolszczyzny, Zakład Doskonalenia Zawodowego w Opolu, Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Opolu, Towarzystwo Wiedzy Powszechnej Zarząd Wojewódzki w Opolu, Towarzystwo Przyjaciół Dzieci Zarząd Okręgu w Opolu, Prezydium Rady Narodowej Osiedla Otmęt, Związek Polskich Artystów Plastyków Zarząd Okręgu w Opolu, Uniwersytet Ludowy w Sulisławiu, Powiatowy Urząd Informacji i Propagandy w Nysie, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Opolu oraz Wojewódzka Rada Związków Zawodowych II w Opolu, a także powiatowe rady związków zawodowych, miejsko-powiatowe rady związków zawodowych i Związek Zawodowy Pracowników Przemysłu Chemicznego Zarząd Okręgu w Kędzierzynie. Z innych zespołów akt zatwierdzono w 2005 roku Zakłady Porcelitu „Tułowice” w Tułowicach, Związek Młodzieży Polskiej Zarząd Wojewódzki w Opolu, Regionalny Związek Spółdzielni Inwalidów w Opolu, Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego Rada Wojewódzka w Opolu, Socjaldemokracja Rzeczypospolitej Polskiej Wojewódzki Zarząd w Opolu, Komitet Powiatowy Stronnictwa Demokratycznego w Nysie, Nyskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne w Nysie, Związek Bojowników o Wolność i Demokrację Zarząd Oddziału Powiatowego w Nysie, Ośrodek Kultury Filmowej i Fotograficznej w Nysie.

Rozpoczęto w 2005 roku i kontynuowano w 2006 i 2011 roku przedstawianie na Komisji Metodycznej akt komisji wyborczych z terenu województwa opolskiego.

Decyzja Nr 20 NDAP z dnia 10 grudnia 2002 roku w sprawie wprowadzenia wskazówek metodycznych dotyczących uproszczonego opracowania zasobu archiwalnego przechowywanego w archiwach państwowych była omawiana na posiedzeniu Komisji Metodycznej z dnia 14 lutego 2003 roku wraz z Zarządzeniem Nr 1 NDAP z dnia 20 stycznia 2003 roku dotyczącym zmiany zarządzenia w sprawie utworzenia w archiwach państwowych komisji metodycznych oraz określenia zakresu i trybu ich działalności oraz Decyzją Nr 1 NDAP z dnia 20 stycznia 2003 roku w sprawie utworzenia w archiwach państwowych komisji metodycznych oraz określenia zakresu i trybu ich działania.

Decyzja Nr 20 NDAP z dnia 10 grudnia 2002 roku wprowadzała podział na 3 grupy: A1, A2, A3. Kwalifikacji do poszczególnych grup dokonywała Komisja Metodyczna każdego archiwum, a dokonany podział podlegał zatwierdzeniu przez Naczelną Dyрекcję.

Archiwistom dano możliwość odstąpienia od wydzielania do brakowania pojedynczych kart, które nie przekraczały łącznie 50% zawartości teczki, a w przypadku zespołów z grupy A3 zaniechania przywracania właściwego układu chronologicznego w obrębie jednostek archiwalnych. Decyzja wprowadzała zasadę niezmienności sygnatury jednostki archiwalnej w obrębie zespołu. Sygnatura w inwentarzu książkowym przestała pełnić funkcję numeru porządkowego w obrębie inwentarza, stała się oznaczeniem jednostki w obrębie zespołu. Inwentarze zespołów należało sporządzać z wykorzystaniem techniki komputerowej.

Na Oddział IV (Nadzoru) nałożono obowiązek prowadzenia, oprócz tradycyjnej formy rejestracji, ewidencji elektronicznej.

Przez kolejne cztery lata (2006–2009) praca Oddziału II koncentrowała się głównie na zespołach zakładów przemysłowych oraz organizacji spółdzielczych.

W 2006 roku przed Komisją Metodyczną stanął opolski przemysł cementowy (Cementownia „Bolko”, Cementownia „Groszowice”, Cementownia „Odra”, Cementownia „Piast”, Cementownia „Strzelce Opolskie”, Opolskie Zakłady Przemysłu Cementowego, Opolski Kombinat Cementowo-Wapienniczy w Strzelcach Opolskich oraz Biuro Projektów Przemysłu Cementowego i Wapienniczego w Krakowie Oddział w Opolu). Przedstawiano komisji kolejne zespoły Podstawowych Organizacji Partyjnych PZPR, Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Handlu Wewnętrznego i Usług w Opolu (dalej WPHWiU), Okręgowy Zarząd Wodny w Opolu, zespoły powiatowych związków kółek rolniczych województwa opolskiego, Oddziałów Narodowego Banku Polskiego, Wojewódzkiego Zrzeszenia „Ludowe Zespoły Sportowe” w Opolu oraz Rady Powiatowej Zrzeszenia „Ludowe Zespoły Sportowe”. Przygotowano również akta zakładów będących pod nadzorem archiwum państwowego, takich jak: Zakłady Tkanin Dekoracyjnych „Welur” w Kietrzu, Przedsiębiorstwo Przemysłu Drzewnego w Opolu, Zakład Urządzeń Przemysłowych w Nysie, Kopalnia Gipsu „Dzierżysław” w Dzierżysławiu, Gipsołomy „Czernica” w Czernicy, Kopalnia Gipsu „Czernica Dzierżysław” w Czernicy, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze Oddział w Opolu, „Famak” Fabryka Maszyn i Urządzeń w Kluczborku, Powszechna Kasa Oszczędności Oddział Wojewódzki w Opolu oraz kolekcję map poszczególnych powiatów województwa opolskiego.

W kolejnym roku kontynuowano opracowywanie zakładów przemysłowych na posiedzenia Komisji Metodycznej. Przygotowano zespoły wyodrębnione z WPHWiU, czyli Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Tekstylna-Odzieżowe „Otex” w Opolu, Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Handlu

Artykułami Papierniczymi i Sportowymi w Opolu, Zakład Usług Radiotechnicznych i Telewizyjnych w Opolu, Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Hurtu Artykułów Gospodarstwa Domowego „Agred” w Opolu, Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Handlu Obuwem w Opolu, Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Handlu Meblami w Opolu. Inne zakłady, nad którymi prace zakończono w 2007 roku to Fabryka Samochodów Dostawczych w Nysie, Zakłady Przemysłu Wapienniczego „Kamień Wielki” w Kamieniu Śląskim, Tarnowskie Zakłady Przemysłu Wapienniczego w Tarnowie Opolskim, Huta Szkła Okiennego „Murów” w Murowie, Okręgowy Zarząd Lasów Państwowych w Opolu, Opolskie Zakłady Piwowarskie w Głubczycach, Opolskie Zakłady Przemysłu Wapienniczego w Gogolinie, Nadodrzańskie Zakłady Przemysłu Tłuszczowego w Brzegu, Zakład Sieci Elektrycznych w Nysie, Opolskie Zakłady Przemysłu Cukierniczego „Odra” w Brzegu, Śląskie Zakłady Przemysłu Wapienniczego „Opolwap” Spółka Akcyjna w Tarnowie Opolskim, Cukrownia „Cerekiew” w Ciężkowicach, Fabryka Armatur „Głuchołazy” w Głuchołazach, Powiatowa Wielobranżowa Spółdzielnia Pracy Usług Rzemieślniczych w Niemodlinie, Nyskie Zakłady Przemysłu Terenowego w Nysie, Huta „Małapanew” w Ozimku, Przedsiębiorstwo Przemysłu Betonów „Prefabet” S. A. W Kluczborku, Zakłady Cementowo-Wapiennicze „Górażdze” S.A. w Choruli. Oprócz tego pracowano nad aktami spółdzielczymi i administracji państwowej: Okręgowej Komisji Arbitrażowej w Opolu, Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i Urzędu Powiatowego w Prudniku, Wojewódzkiego Związku Spółdzielni Mieszkaniowych w Opolu, „Społem” Wojewódzkiego Związku Powszechnych Spółdzielni Spożywców w Opolu, „Społem” Wojewódzkiej Spółdzielni Spożywców w Opolu, „Społem” Związku Spółdzielni Spożywców Oddział Okręgowy w Opolu oraz Powiatowych Spółdzielni Spożywców.

W roku 2008 trwało dalej zatwierdzanie głównie zakładów przemysłowych. Przedstawiono pod obrady komisji akta: Śląskich Zakładów Przemysłu Skórzanego „Otmęt” w Krapkowicach, Głuchołaskich Zakładów Papierniczych w Głuchołazach, Fabryki Maszyn Rolniczych „Agromet” Spółka z o.o. W Brzegu, Nadodrzańskich Zakładów Garbarskich Przedsiębiorstwo Państwowe Wyodrębnione w Brzegu, Fabryki Maszyn i Urządzeń „Agromet-Pionier” w Strzelcach Opolskich, Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego „Opole” S.A. W Opolu, Opolskiego Zakładu Przemysłu Lniarskiego „Linopłyt” w Wołczynie, Fabryki Silników Elektrycznych „Besel” S.A. W Brzegu, Zakładów Mechanicznych Przemysłu Materiałów Ogniotrwałych „OFAMA” w Opolu, Okręgowego Przedsiębiorstwa Obrotu Zwierzętami Hodowanymi w Opolu oraz Głuchołaskich Fabryk Mebli w Głuchołazach. Opracowano także akta dwóch zespołów spółdzielczych: Wojewódzkiego Związku Spółdzielni Mieszkaniowych w Opolu oraz Powiatowej Wielobranżowej Spółdzielni Pracy i Usług Rzemieślniczych w Grodkowie. Przed komisją stanął również ostatni z zespołów partyjnych Archiwum Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Opolu.

W 2009 roku pracowano nad dużą grupą akt administracji państwowej. Chodzi tu o gminne i miejskie czy miejsko-gminne rady narodowe oraz urzędy gmin, miejskie czy miejsko-gminne. Przedstawiono do oceny komisji zespoły dotyczące młodzieżówek partyjnych, takich jak: Zarząd Wojewódzki Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej, Zarząd Wojewódzki Związku Młodzieży Socjalistycznej, Zarząd Wojewódzki Związku Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej, Zarząd Wojewódzki Socjalistycznego Związku Studentów Polskich, Rada Wojewódzka Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej — wszystkie w Opolu. Kontynuowano również zatwierdzanie akt zakładów przemysłowych. Przed Komisją Metodyczną stanęły Zakłady Przemysłu Bawełnianego „Frotex” w Prudniku, Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego „Unia” Spółka z o.o. w Głubczycach, Opolskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Lekkiego w Opolu oraz Zakład Elementów Specjalizowanych w Brzegu. Dodatkowo przygotowano na komisję zespołu Banku Rolnego oddziały powiatowe i oddział wojewódzki, a także zespół Zbiór materiałów ulotnych Archiwum Państwowego w Opolu po 1945 roku.

W latach 2006–2009 akta zakładów przemysłowych w ilości zespołów zatwierdzanych na posiedzeniach Komisji Metodycznej stanowiły odpowiednio — w 2006 roku — 16 na 67 zatwierdzonych zespołów, w 2007 roku — 24 na 49 zatwierdzonych zespołów. W roku 2008 większość zespołów zatwierdzanych na komisji to akta zakładów przemysłowych, bo na ogólną ilość 14 zespołów było ich aż 11. W 2009 to zaledwie 4 zespoły na 137 stojących na komisji. Można powiedzieć, że większość akt zakładów przemysłowych z terenu Opolszczyzny przechowywanych w archiwum i będących zespołami zamkniętymi została opracowana w tym okresie.

Cały 2010 rok był poświęcony opracowaniu i zatwierdzeniu akt gminnych, miejskich czy miejsko-gminnych rad narodowych oraz urzędów gmin, miejskich czy miejsko-gminnych.

W 2011 roku kończono pracę nad aktami gminnych, miejskich czy miejsko-gminnych rad narodowych oraz urzędów gmin, miejskich czy miejsko-gminnych. Przedstawiono pod obrady Komisji Metodycznej zespoły sądów grodzkich, powiatowych, okręgowych i obywatelskich, urzędów rejonowych, państwowych biur notarialnych i notariuszy oraz prokuraturę sądu okręgowego w Nysie z siedzibą w Prudniku. Kontynuowano prace nad zespołami dotyczącymi bankowości zespołów, takich jak: Bank Inwestycyjny, oddziały Banku Zachodniego, Bank Polska Kasa Opieki S.A, Powszechny Bank Gospodarczy S.A. W Łodzi II Oddział w Opolu oraz Zakład Św. Józefa w Prószkowie, Opolskie Centrum Zdrowia Publicznego czy Technikum Rachunkowości Rolnej w Oleśnie. Zatwierdzono w tymże roku Krapkowickie Zakłady Celulozowo-Papiernicze w Krapkowicach, Wojewódzkie Zjednoczenie Budownictwa Wodnego i Melioracji, Wojewódzkie Biuro Geodezji i Terenów Rolnych w Opolu, Urząd Zatrudnienia w Katowicach Oddział w Opolu, Wojewódzkie

Zjednoczenie Przedsiębiorstw Państwowego Przemysłu Terenowego, Zjednoczenie Technicznej Obsługi Rolnictwa w Opolu, Wojewódzki Zarząd Przedsiębiorstwa Budownictwa Terenowego, Opolskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Miejskiego, Opolskie Zjednoczenie Budownictwa, Opolski Kombinat Budowlany, Opolskie Przedsiębiorstwo Budowlane S.A. W Opolu. Opracowano 4 zespoły inspektoratów statystycznych (1 miejski i 3 powiatowe), powiatowe związki gminnych spółdzielni „Samopomoc Chłopska”, Państwowy Ośrodek Maszynowy w Wołczynie i akta państwowych gospodarstw rolnych, rolniczych spółdzielni i rolniczych zrzeszeń spółdzielczych oraz kombinatów państwowych gospodarstw rolnych, Biuro Projektów Budownictwa Wiejskiego w Opolu oraz Wojewódzki Zarząd Inwestycji Rolniczych i Dyrekcja Budownictwa Rolniczego w Opolu. Komisja zatwierdziła zespoły wojewódzkich instytucji, takich jak: Wojewódzki Zarząd Inwestycji Miejskich, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Roślin, Wojewódzka Stacja Kwarantanny i Ochrony Roślin, Wojewódzki Zarząd Wodnych Melioracji, Wojewódzki Zarząd Gospodarki Wodnej i Melioracji, Wojewódzki Inspektorat Inspekcji Nasiennej, Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji — wszystkie w Opolu. Opracowano i zatwierdzono również państwowe centrale handlowe w Brzegu i Kluczborku, Zakład Inżynierjino-Konstrukcyjny Spółdzielnia Pracy w Brzegu, Powiatowego Pełnomocnika Rządowego d.s. Podatku Gruntowego w Nysie, Podstawową Organizację Partyjną Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej przy Urzędzie Miasta i Gminy w Głuchołazach oraz Związek Zawodowy Pracowników Skarbowych w Opolu, Centrum Szkolenia Spółdzielczego Konstancin-Jeziorna Ośrodek Szkolenia w Nysie, Rejonowe Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Zakład Wodociągów i Kanalizacji oraz Miejskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji w Opolu.

29 września 2011 roku tematem posiedzenia Komisji Metodycznej było omówienie podziału zasobu Archiwum Państwowego w Opolu na grupy przewidziane w Decyzji nr 20 NDAP z dnia 10 grudnia 2002 roku w sprawie wprowadzenia wskazówek metodycznych dotyczących uproszczonego opracowania zasobu archiwalnego przechowywanego w archiwach państwowych. Przedstawiony podział został przygotowany przez Panią mgr Barbarę Sypko i po uwagach członków komisji — zatwierdzony.

W 2012 roku odbyła się jedynie jedna Komisja Metodyczna zajmująca się aktami polskimi. Na posiedzeniu komisji z dnia 13 kwietnia 2012 roku omówiono i zatwierdzono 4 zespoły: „Ter-Zet” Zakład Eksploatacji Zasobów Mineralnych i Prefabrykatów w Opolu, Budowlana Spółdzielnia Pracy w Ozimku, Spółdzielnia Pracy Konstrukcji Stalowych „Konstal” w Odrowążu oraz Spółdzielnia Pracy „Fotografia” w Opolu.

Zarządzenie nr 2 NDAP z dnia 2 maja 1952 r. powołało Centralną Komisję Brakowania Akt przy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych⁴⁴ oraz wojewódzkie komisje brakowania akt.

Dwa lata później zarządzenie nr 8 NDAP z dnia 8 czerwca 1954 roku powołało Centralną Komisję Brakowania Materiałów Archiwalnych przy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych⁴⁵.

Centralna komisja miała m.in., oprócz innych zadań, nadzorować działalność komisji brakowania materiałów archiwalnych przy archiwach centralnych i wojewódzkich.

Tym samym zarządzeniem powołano do życia wojewódzkie komisje brakowania materiałów archiwalnych. W skład wojewódzkiej komisji wchodził przewodniczący i jego zastępca, mianowani przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych oraz 2–5 członków powołanych przez dyrektora archiwum spośród pracowników archiwum lub podległych mu jednostek. W zakres działania wojewódzkiej komisji wchodziło m.in.:

- opiniowanie brakowania materiałów archiwalnych dokonywanych przez urzędy, instytucje, organizacje i przedsiębiorstwa z terenu objętego działalnością danego archiwum wojewódzkiego,
- współpraca z dyrektorem archiwum w kwestii typowania zespołów własnych archiwum do brakowania,
- opracowywanie i przedstawianie dyrektorowi archiwum wniosków w sprawie brakowania materiałów archiwalnych z zespołów własnych archiwum,
- wykonywanie innych czynności z zakresu brakowania materiałów archiwalnych na polecenie CKBMA⁴⁶.

Pismo okólne nr 14 NDAP z dnia 13 lipca 1959 roku⁴⁷ uściślało, iż dyrektor archiwum może (na wniosek wojewódzkiej komisji brakowania) udzielać zezwoleń na niszczenie akt wybrakowanych z zespołów archiwalnych przechowywanych w powiatowych archiwach państwowych. Zezwolenie na brakowanie z zespołów własnych archiwum wojewódzkiego oraz oddziałów

⁴⁴ Zarządzenie Nr 2 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 2.05.1952 r. w sprawie zakresu działania i trybu postępowania komisji brakowania akt, [w:] Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952–2000, Warszawa 2002, s.188–189.

⁴⁵ Zarządzenie Nr 8 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 8.06.1954 r. w sprawie organizacji i trybu postępowania komisji brakowania materiałów archiwalnych, [w:] Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952–2000, Warszawa 2002, s. 229–231.

⁴⁶ Ibidem, s. 230.

⁴⁷ Pismo Okólne Nr 14 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 13.07.1959 r. w sprawie uprawnienia archiwów wojewódzkich do udzielania zezwoleń na niszczenie akt wybrakowanych przez oddziały terenowe i archiwa powiatowe z ich zespołów archiwalnych, [w:] Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952–2000, Warszawa 2002, s. 268.

terenowych wydaje Naczelny Dyrektor na wniosek Centralnej Komisji Brakowania Materiałów Archiwalnych.

Dokumentacja wytworzona do 1950 roku była brakowana na podstawie zgody CKAOD oraz na podstawie Zarządzenia Nr 7 NDAP z 9 kwietnia 1966 roku⁴⁸ w sprawie zmiany rozporządzenia nr 23 NDAP z 30 października 1965 roku⁴⁹ dotyczącego upoważnienia dyrektorów archiwów państwowych do wydawania zezwoleń na niszczenie niektórych akt wybrakowanych z własnego zasobu archiwalnego oraz Zarządzenia Nr 2 NDAP z 20 lutego 1986 roku w sprawie określenia szczegółowego zakresu i trybu działania oraz ustalenia składu Centralnej Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji. W 1965 roku dyrektorom wojewódzkich archiwów państwowych dano prawo do wydawania zezwoleń na niszczenie akt wybrakowanych z poszczególnych zespołów archiwalnych, jeśli akta te powstały po 1950 roku lub gdy są bezsporną makulaturą. Rok później z tekstu upoważnienia usunięto określenie „bezporna makulatura”, zostało więc prawo dyrektora „do wydawania zezwoleń na niszczenie akt wybrakowanych z poszczególnych zespołów archiwalnych przechowywanych w zasobie własnym archiwum lub archiwów podległych (oddziały terenowe lub powiatowe archiwa państwowe), jeżeli akta te powstały po 1950 roku”.

Kolejnym przełomowym krokiem w kwestii opracowania i brakowania materiałów z zatwierdzanych zespołów było Zarządzenie Nr 4 NDAP z dnia 6 czerwca 2007 roku w sprawie utworzenia Centralnej Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji. W myśl tego zarządzenia Centralna Komisja dostała prawo opiniowania wniosków dotyczących brakowania w archiwach państwowych, w tym szczególnie dla dokumentacji wytworzonej do roku 1975 włącznie.

W poniższej tabeli przedstawiono ilość zespołów Oddziału II zatwierdzonych w danym roku na posiedzeniu Komisji Metodycznej.

Rok	Ilość inwentarzy zespołów Oddziału II zatwierdzonych przez Komisję Metodyczną
1955	—
1956	—
1957	—

⁴⁸ Zarządzenie Nr 7 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 9.04.1966 r. w sprawie zmiany zarządzenia nr 23 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 30 października 1965 r. w sprawie upoważnienia dyrektorów archiwów państwowych do wydawania zezwoleń na niszczenie niektórych akt wybrakowanych z własnego zasobu archiwalnego, [w:] Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952–2000, Warszawa 2002, s. 323.

⁴⁹ Zarządzenie Nr 23 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 30 października 1965 r. w sprawie upoważnienia dyrektorów archiwów państwowych do wydawania zezwoleń na niszczenie niektórych akt wybrakowanych z własnego zasobu archiwalnego, [w:] Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952–2000, Warszawa 2002, s. 323.

1958	–
1959	–
1960	–
1961	–
1962	–
1963	–
1964	–
1965	–
1966	4
1967	5
1968	3
1969	9
1970	5
1971	7
1972	–
1973	–
1974	8
1975	2
1976	2
1977	–
1978	15
1979	14
1980	–
1981	21
1982	9
1983	6
1984	4
1985	1
1986	1
1987	3
1988	–
1989	13
1990	–
1991	59
1992	30
1993	24
1994	39
1995	14
1996	–
1997	–
1998	2
1999	–
2000	–

2001	604
2002	7
2003	68
2004	186
2005	101
2006	67
2007	49
2008	14
2009	137
2010	77
2011	126
2012	4

Zmiany w wyglądzie wstępów i inwentarzy chciałabym przedstawić, korzystając ze zeskanowanych inwentarzy. Skany oznaczono w następujący sposób:

- 1 — skany z inwentarza Gminne rady narodowe powiatu opolskiego,
- 2 — skany z inwentarza Powiatowego Związku Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Oleśnie.

Zaprezentowane główne strony inwentarzy różnią się od siebie szczegółami, choć zasadniczo są podobne. We wszystkich inwentarzach w lewym górnym rogu podana jest nazwa archiwum wraz z adresem. Wszystkie zawierają nazwę zespołu i daty skrajne. Inwentarz Gminnych rad narodowych powiatu opolskiego pod datami skrajnymi ma podaną liczbę jednostek, jest podana również ilość zespołów. Brak tych informacji w inwentarzu Powiatowego Związku Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Oleśnie, zawiera on natomiast skrót nazwy zespołu podany tuż pod nazwą w pełnym brzmieniu, informację kto opracował inwentarz oraz numer zespołu wraz ze skrótem nazwy archiwum.

Tylko nowe inwentarze przygotowywane przy pomocy bazy IZA i komputera posiadają spis treści umieszczany na pierwszej stronie.

Podstawową różnicą widoczną przy porównaniu pierwszych stron inwentarzy jest nagłówek. Starszy inwentarz ma wstęp, w którym następuje nazwa zespołu lub grupy zespołów. W nowszych inwentarzach nagłówek jest uzależniony od grupy, do której został przypisany zespół. Do zespołów grupy A1 i A2 przygotowuje się wstępy dla zespołów grupy A3 — notatki informacyjne, zarzucono również podawanie nazw zespołów. Zamiast nagłówka „Dzieje ustrojowe urzędu” jest nagłówek „Dzieje ustrojowe”, gdyż nie wszystkie zespoły opracowywane w archiwach są urzędami. W nowszych wstępach przypisy znajdują się poniżej tekstu na każdej stronie, brak ich natomiast w dawniej opracowanych inwentarzach.

WOJEWÓDZKIE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
w Opolu
(Nazwa archiwum)

402

INWENTARZ

zespołu (zbioru) akt ..... Gminne rady narodowe powiatu
.....
..... opolskiego
.....

z lat ..... 1945 - 1954

20 zespołów - 2 062 j.a. = 17,95 mb.

ARCHIWUM PAŃSTWOWE
w Opolu

NDAPO -- 4 zam. 191/S PWH-On-CWD
Poligrafika L-k z. 72 n. 5.350 9

egzemplarz pracowni naukowej

1. Strona tytułowa wstępu i inwentarza zespołów: Gromadzkie Rady Narodowe powiatu opolskiego.

*Archiwum Państwowe w Opolu
ul. Zamkowa 2
45-016 Opole*

INWENTARZ

Zespołu (zbioru) akt

POWIATOWY ZWIĄZEK GMINNYCH SPÓŁDZIELNI

„SAMOPOMOC CHŁOPSKA” W OLEŚNIE

(PZGSSChOl)

z lat 1945 – 1958

Opracował(a):

mgr Aleksandra Foltyn

Nr zespołu

45/729 – APOp

2. Strona tytułowa notatki informacyjnej i inwentarza zespołu Powiatowy Związek Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Oleśnie.

SPIS TREŚCI	
Notatka informacyjna.....	3
Dzieje ustrojowe	3
Dzieje zespołu.....	5
Charakterystyka archiwalna zespołu.....	6
Zawartość zespołu.....	6
Informacja o zastosowanej metodzie porządkowania.....	9
Bibliografia.....	11
Inwentarz dokumentacji aktowej.....	12

3. Spis treści notatki informacyjnej i inwentarza zespołu Powiatowy Związek Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Oleśnie

Zawartość zespołu była opisywana wydziałami (patrz strona 6 inwentarza), obecnie przy opisie zawartości zespołu posługujemy się seriami, wg. których systematyzowane są akta. Podajemy nazwę serii, ile jednostek zawiera, z jakich lat znajdują się w niej akta oraz ogólną charakterystykę jednostek.

Informacja o zastosowanej metodzie porządkowania lub, tak jak pisano dawniej, Informacja o zastosowanej metodzie porządkowania i inwentaryzacji zespołów , również uległa zmianie. W starszych inwentarzach dominuje opis prac wykonanych przy zespole, brak natomiast podstaw metodycznych, które wspomagały opracowującego. W nowych inwentarzach opis prac przy zespole został, ale są podane również wskazówki metodyczne, zgodnie z którymi

W s t ę p

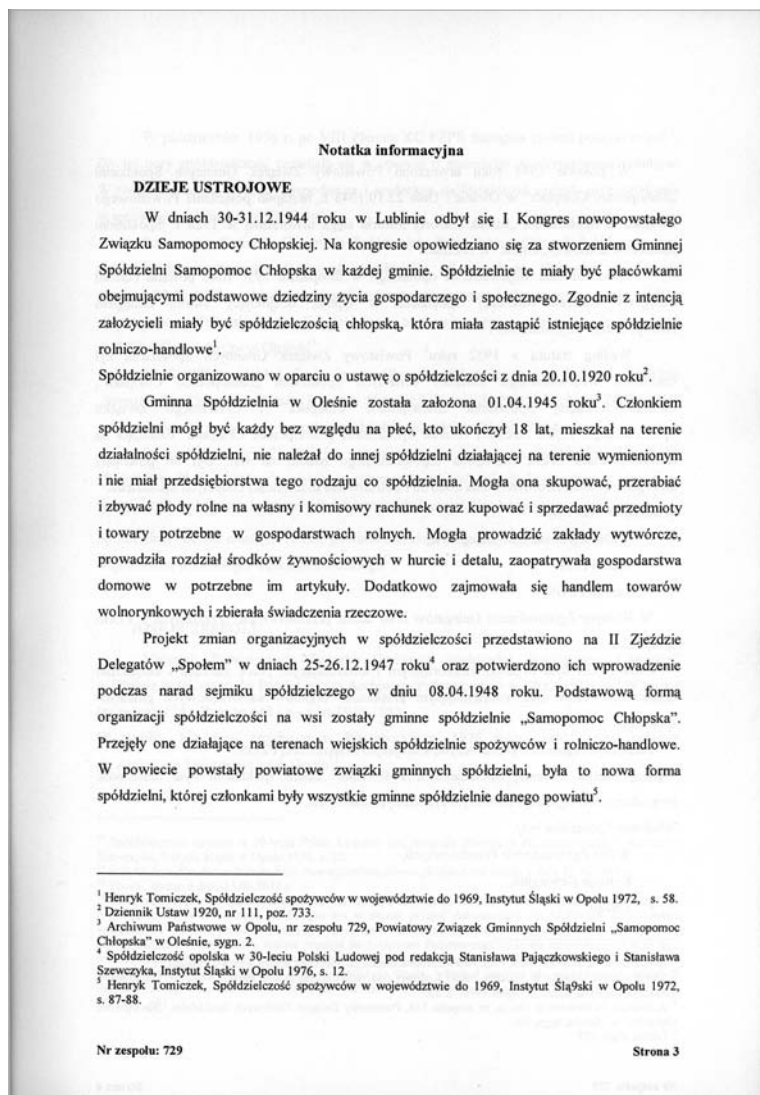
do grupy zespołów akt: gminne rady narodowe powiatu opolskiego

I Dzieje ustrojowe urzędu

Kilka aktów normatywnych stanowi o organizacji, kompetencji i zakresie działania gminnych rad narodowych w lat 1944-1954. Są to: 1. ustawa z dnia 23 marca 1933 r. o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego /Dz.U.R.P. Nr 35, poz.294/, 2. ustawa z dnia 11 września 1944 r. o organizacji i zakresie działania rad narodowych /Dz.U.R.P. Nr 5, poz.22/, 3. dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 23 listopada 1944 r. o organizacji i zakresie działania samorządu terytorialnego /Dz.U.R.P. Nr 14, poz.74/ oraz 4. ustawa z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej /Dz.U.R.P. Nr 14, poz. 130/.

Zgodnie z ustawą z marca 1933 r. oraz dekretem z listopada 1944 r. samorząd terytorialny, a takim były zarządy gminne z lat 1944-1950, reprezentowany był przez terenową radę narodową, stanowił korporację prawa publicznego i posiadał osobowość prawną. Do zakresu działania samorządu terytorialnego należały sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, o ile nie były wyraźnie zastrzeżone do kompetencji władz państwowych. Zarząd gminny jako organ wykonawczy gminnej rady narodowej składał się z wójta, podwójciego i trzech członków zarządu. Wszyscy oni byli wybierani przez gminną radę narodową. Ponadto wybór wójta i podwójciego wymagał zatwierdzenia przez starostę. Wójtowi dla celów administracyjnych gromad podlegali sołtysi i podsołtysi, wybierani przez ogólne zebranie mieszkańców gromady.

Podstawę prawną organizacji i zakresu działania gminnych

5. Pierwsza strona notatki informacyjnej do zespołu Powiatowy Związek Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Oleśnie.

pracowano nad zespołem, czym kierowano się przy systematyzacji akt, podaje się też informację o sporządzonych indeksach oraz o wykorzystaniu przy systematyzacji bazy IZA. Dodatkowo w formie tabeli rozlicza się ewentualne zmiany w ilości jednostek i metrażu zespołu, pod tą informacją znajduje się podpis autora.

Dopóki nie wprowadzono komputerowej bazy IZA opracowane inwentarze wyglądały tak jak w prezentowanym inwentarzu Gminnych Rad

- 10 -

V Informacja o zastosowanej metodzie porządkowania i inwentaryzacji zespołów

Porządkowania zespołów akt gminnych rad narodowych powiatu opolskiego dokonano głównie w latach 1966-1968, jakkolwiek na skutek dopływów porządkowano akta jeszcze i w latach następnych. Porządkowanie akt w latach 1966-1968 polegało głównie na nadawaniu prawidłowego układu poszczególnym pismom wewnątrz teczek, ich inwentaryzacji /na kartach inwentarzowych/ oraz brakowaniu z zawartości teczek ewidentnej makulatury /dublety, brudnopisy, pisma manipulacyjne/. Pisma wewnątrz teczek otrzymały układ rzeczowo-chronologiczny. Tam gdzie zachowały się spisy spraw w teczkach układ pismom nadano zgodny z tymże spisem spraw. Trzeba jednak nadmienić, że większość zachowanych akt w omawianych zespołach nie posiada spisów spraw. Systematyzację jednostek aktowych w poszczególnych zespołach przeprowadzono w oparciu o wykaz akt, wydany przez wojewodę śląsko-dąbrowskiego w grudniu 1946 r. /Śl. Dąbr.Dz.Woj. Nr 38 z 27 XII 1946 r./. Jest to bowiem wykaz najszerszy i ujmuje w zasadzie wszystkie grupy aktowe, występujące w omawianych zespołach. W trakcie systematyzacji jednostek w zespołach zachodziła potrzeba łączenia czy dzielenia niektórych z nich, ujednolicania tytułów.

Prace porządkowo-inwentaryzacyjne wykonywało kilka osób, m.in. mgr Jan Cichoń, mgr Stefan Czech, mgr Ryszard Dermin, Irena Jurkiewicz, mgr Roman Tessak i inni. Układ zespołom nadał oraz wstęp opracował mgr Stefan Czech.

Zestawienie bibliografii:

1. Akta gminnych rad narodowych pow.opolskiego
2. Dzienniki Ustaw R.P. Nr 35 z 1933 r., Nr 5 i 14 z 1944 r.,

6. Część wstępu do zespołu omawiająca zastosowane metody porządkowania i inwentaryzacji podczas opracowania zespołów: Gromadzkie Rady Narodowe powiatu opolskiego.

Narodowych. Sygnatury były układane po kolei, a jakkolwiek zmiana w układzie powodowała przesygnowanie zespołu. Zaznaczano w inwentarzu tylko wydziały czy inne duże grupy akt, jeśli były one zaznaczane przy systematyzacji zespołu. Korzystanie z bazy danych i systematyzacja inwentarza za jej pomocą spowodowała, iż jednostki dostały podczas opracowania sygnaturę stałą. Zmiany w systematyzacji nie pociągają za sobą konieczności

Akta Ośrodka Maszynowego w Lasowicach Wielkich, gospód, Zakładów Remontowo-Montażowych.

29. Związek Zawodowy - 66 j.a. (1946-1954)

Posiedzenia Plenum, Prezydium, Rady, Komisji, zebrań, narad i odpraw, sprawy wyborów, sprawozdania z działalności, ewidencja i deklaracje członkowskie, sprawy organizacyjne i lustracji, akcji socjalnej, kulturalno-oświatowej, szkolenia, współzawodnictwo, preliminarze budżetowe, sprawozdania statystyczne, akta wyborcze Zakładowej Organizacji Związkowej.

30. Towarzystwo Przyjaźni Polsko - Radzieckiej - 2 j.a. (1949-1950)

Protokoły posiedzeń Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, sprawy Miesiąca Pogłębienia Przyjaźni Polsko-Radzieckiej.

31. Liga Kobiet - 6 j.a. (1949-1955)

Protokoły zebrań Ligi Kobiet, posiedzeń Rady Kobiectej, narad Aktywu Kobiectego, sprawozdania.

34. Koło sportowe - 1 j.a. (1953-1954)

Akta Koła Sportowego „Spójnia” przy PZGS.

Dokumentacja techniczna - 1 j.a. (1954)

Dokumentacja techniczna, kosztorysy i rysunki techniczne magazynu nawozów sztucznych GS Zębówice.

INFORMACJA O ZASTOSOWANEJ METODZIE PORZĄDKOWANIA

W 2011 r. materiały zinwentaryzowano, inwentarz z społu sporządzono zgodnie ze Wskazówkami metodycznymi dotyczącymi sporządzania inwentarzy archiwalnych zespołów (zbiorów) akt wytworzonych w okresie kancelarii akt spraw (XIX i XX wieku) stanowiących załącznik do pisma okólnego nr 2 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 28.05.1984 roku¹⁴. Systematyzację przeprowadzono w oparciu o Ramowy wykaz akt komórek strukturalnych WZGS stanowiących załącznik Zarządzenia Nr 5 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 10.03.1961 roku w sprawie archiwizacji akt powiatowych związków gminnych spółdzielni „Samopomoc Chłopska”¹⁵.

¹⁴ Pismo okólne nr 2 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 28.05.1984r. w sprawie sporządzania inwentarzy archiwalnych zespołów (zbiorów) akt wytworzonych w okresie kancelarii akt spraw (XIX i XX wieku) [w:] Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952-2000, Warszawa 2002, s.502-514

¹⁵ Archiwum Państwowe w Opolu, nr 350, Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 84.

7. Pierwsza strona części wstępu do zespołu omawiająca zastosowane metody porządkowania i inwentaryzacji podczas opracowania zespołu Powiatowy Związek Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Oleśnie.

Sporządzono podstawowe indeksy geograficzny i przedmiotowy.

Systematyzację zespołu przeprowadzono wykorzystując bazę danych IZA 6.0.

Zespół opracowała i notatkę napisała mgr Aleksandra Foltyn

- stan zespołu przed opracowaniem	602 j.a.	10,21 mb.
- jednostki utworzone przez rozdzielanie	+ 1 j.a.	
- przesunięcie do zespołu nr 1112 Zarząd Wojewódzki Związku Młodzieży Polskiej w Opolu	- 2 j.a.	0,02 mb.
- przesunięcie do zespołu nr 2579 Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Opolu	- 4 j.a.	0,07 mb.
- stan zespołu po całkowitym opracowaniu	597 j.a.	10,12 mb.

A. Foltyn

8. Druga strona części wstępu do zespołu omawiająca zastosowane metody porządkowania i inwentaryzacji podczas opracowania zespołu Powiatowy Związek Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Oleśnie.

Sygnatura aktualna	T Y T U Ł, T R E S C	D a t y
1	2	3
1	Głosowanie ludowe /-przepisy, spisy uprawnionych do głosowania, komisje itp./	/-1946-/
2	/Gminna Komisja Podziału Administracyjnego/	/-1954-/
3	Księga protokołów Rady Narodowej	/1946-1949/
4	/Protokoły z posiedzeń Gminnej Rady Narodowej/	/1946-1949/
5	Protokoły z posiedzeń Zarządu Gminnego	/1945-1947/
6	Protokoły z posiedzeń Zarządu Gminnego	/1948-1950/
7	Protokoły z odpraw sołtysów	/1945-1947/
8	Protokoły z odpraw sołtysów	/1948-1952/
9	Kwestionariusze dotyczące rejestracji szkód wojennych	/-1945-/
10	/Sprawy narodowościowe - weryfikacja ludności autochtonicznej/	-1945-

9. Strona inwentarza zespołów: Gromadzkie Rady Narodowe powiatu opolskiego.

Materialy prawne i normatywne		
Tytuł/Treść: Okólniki "Społem"		
Sygnatura: 3	Daty: 1947	
Opis j.a.: akta szyte; stan dobry; ;; pol.; A4		
Sygnatury dawne: 3		Znak teczki: NOR-I
Uwagi:		
Tytuł/Treść: Okólniki partii PPS [Polskiej Partii Socjalistycznej] przy Spółdzielni "Społem"		
Sygnatura: 37	Daty: 1947	
Opis j.a.: akta szyte; stan dobry; ;; pol.; A4		
Sygnatury dawne: 38		Znak teczki: ZZ-b
Uwagi:		
Samorząd spółdzielczy		
Plany pracy i sprawozdania		
Tytuł/Treść: [Plany pracy i sprawozdania z działalności Samorządu]		
Sygnatura: 85	Daty: 1952	
Opis j.a.: akta szyte; stan dobry; ;; pol.; A4		
Sygnatury dawne: 86		Znak teczki: NOR-I
Uwagi:		
Protokoły walnych zjazdów		
Tytuł/Treść: Protokoły Walnych Zgromadzeń, Rady Nadzorczej, [Zarządu]		
Sygnatura: 8	Daty: 1945-1948	
Opis j.a.: akta szyte; stan dobry; ;; pol.; A4		
Sygnatury dawne: 8		Znak teczki: NOR-I
Uwagi:		
Tytuł/Treść: [Protokoły Walnych Zgromadzeń, zebrań pracowników, narad roboczych, sprawozdania z działalności Zarządu]		
Sygnatura: 18	Daty: 1949-1951	
Opis j.a.: akta szyte; stan dobry; ;; pol.; A4		
Sygnatury dawne: 18		Znak teczki: NOR-I
Uwagi:		
Tytuł/Treść: Protokół Walnego Zgromadzenia, sprawozdania Zarządu z działalności Powiatowego Związku Gminnych Spółdzielni		
Sygnatura: 10	Daty: 1950	
Opis j.a.: akta szyte; stan dobry; ;; pol.; A4		
Sygnatury dawne: 10		Znak teczki: NOR-I
Uwagi:		

Nr zespołu: 729

Strona 12

10. Strona inwentarza zespołu Powiatowy Związek Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Oleśnie.

przesygnowania akt zespołu. Przy wydruku inwentarza pokazane są serie i pod-serie, według których układany jest inwentarz .

Przez lata pracy zmieniały się przepisy, środki techniczne wspomagające opracowanie i tworzenie inwentarzy, jednak osobom opracowującym i członkom Komisji Metodycznych nieodmiennie przyświecał jeden cel — by jak najlepiej przygotowane zespoły mogły służyć korzystającym w jak najbardziej przyjazny dla nich sposób.

Aleksandra Foltyn

Methodological Commissions and the study of the Polish section of the
State Archive Collection in Opole from 1953 to 2012.

Ordinance No. 14 of the General Director for State Archives (referred to here as GDSA) of 25 June 1955, set up methodological commissions in central and provincial state archives. The commissions' scope of duties was mainly to conduct research on detailed methodological and archival matters. The State Archive in Opole was primarily subordinated in its functioning to the commissions in Łódź, Wrocław and Katowice. This was due to ordinance No. 17 of GDSA of 16 October 1962 which set up the Methodological Commission at the State Archive in Opole. This article presents the activity of the Opole methodological commission as well as the process of studying archival materials after 1945. The chronological order of the text analyses the years between 1953–2012.

Renata Łuczków-Makłowicz

Ewidencja, informacja, udostępnianie

i popularyzacja materiałów archiwalnych w Archiwum Państwowym
w Opolu

Prowadzenie ewidencji całości przechowywanego zasobu archiwalnego to jedno z wielu zadań, jakie ma w swoim zakresie Oddział III. Ewidencja obrazuje nie tylko aktualny stan zasobu, pokazuje także w jaki sposób, kiedy, w jakim rozmiarze materiały archiwalne trafiły do archiwum, kto je przekazał i czy podlegały brakowaniu.

Zanim komputeryzacja na dobre wkroczyła w nasze życie codzienne, ewidencja prowadzona była w tradycyjnej papierowej formie ksiąg nabytków i ubytków, kartoteki zespołów, spisu zespołów i zbiorów oraz spisu inwentarzy archiwalnych. Prowadzenie takiej ewidencji zakończone zostało w 2000 roku wraz z wprowadzeniem bazy danych SEZAM. Od tego momentu księgę nabytków, ubytków czy przesunięć międzypołożowych zastąpiły wydruki ze wspomnianej bazy.

Wszechobecna komputeryzacja, czy to w dziedzinie ewidencji, czy w opracowaniu zasobu, nie wpłynęła jeszcze jednak na całkowity zanik tradycyjnych środków ewidencji zespołów. W dalszym ciągu zdarza się, że przechowywane w archiwach państwowych zespoły posiadają tradycyjne spisy zdawczo-odbiorcze sporządzone podczas przekazywania akt do archiwum. Co prawda, coraz więcej inwentarzy ma postać wydruków z komputerowych baz danych, jednak nadal w użyciu są również inwentarze kartkowe.

Podwaliny zasobu opolskiego archiwum dały akta zgromadzone w archiwum miejskim. W oparciu o Rozporządzenie Ministra Oświaty z 1 czerwca 1950 roku zorganizowano w Opolu Powiatowy Oddział Archiwum Państwowe w Katowicach, a z rąk Szymona Koszyka — archiwariusza i kierownika Archiwum Miejskiego, przejęto materiały, na które złożyło się: 63 dokumenty pergaminowe z lat 1322–1935; 236 ksiąg miejskich z lat 1532–1853; 253 tomy akt reponowanych (*Alter Aktenbestand*) z lat 1736–1894; 294 tomy tzw. „akt ze strychu” (*Bestliche Akten vom Badēn*) z lat 1667–1906; 1559 tomów *Repositur* 229 — *Abteilung Stadt Oppeln* — *Stadtarchiv Breslau* z lat 1741–1902 zwróconych po

1935 roku przez Archiwum Państwowe we Wrocławiu¹. Według innych danych zasób Archiwum Miejskiego w Opolu pod koniec jego działalności liczył: 71 dokumentów pergaminowych, 204 dokumenty papierowe, 235 ksiąg miejskich i 96 mb. akt². W 1952 roku opolskie archiwum posiadało już 114 zespołów o łącznej ilości 315 mb. akt³.

Systematyczne gromadzenie akt wytworzonych przez polskie urzędy i zakłady przemysłowe, rozpoczęto pod koniec lat pięćdziesiątych, wcześniej skupiając cały wysiłek na przejmowaniu archiwaliów sprzed 1945 roku nieistniejących już niemieckich urzędów i instytucji, a stanowiących bardzo cenne źródło dla historii Śląska Opolskiego⁴. Początki działalności archiwum w Opolu były bardzo trudne. Borykało się ono przede wszystkim ze złą sytuacją lokalową oraz brakami kadrowymi.

W kolejnych dekadach zasób archiwum powiększał się systematycznie o nowe zespoły lub dopływy do już zarejestrowanych. Pod koniec lat sześćdziesiątych wynosił 400 zespołów, 77 851 ja. i 1 171 mb.⁵ Końcówka lat siedemdziesiątych to 1 124 zespoły, 216 884 ja. i 3 906 mb.⁶ Lata osiemdziesiąte zakończyły się wynikiem 1 215 zespołów, 250 550 j.a. i 4 040 mb.⁷

Najbardziej spektakularny wzrost zasobu nastąpił na przełomie lat dziewięćdziesiątych i pierwszej dekady XXI wieku. Wówczas to do archiwum powrócił zespół Rejencji Opolskiej, który do tego momentu przechowywany był w Archiwum Państwowym we Wrocławiu. Przyjęto także znaczącą ilość akt sądowych wytworzonych przed 1945 rokiem, a pozostających poza archiwum wbrew obowiązującym przepisom. W ten sposób zasób Archiwum Państwowego w Opolu wzrósł o około 2 500 mb. akt. Według stanu na 31 grudnia 2012 roku zasób liczył: 3 029 zespołów, 798 949 j.a. i 7 869,43 mb. akt.

Udostępnianie materiałów archiwalnych stanowi bardzo istotną część zadań realizowanych przez archiwa. Odbywa się ono w formie bezpośredniej — poprzez kontakt korzystającego z archiwaliami w pracowni naukowej oraz w formie pośredniej, czyli wykonywanie kwerend. Przygotowanie akt do udostępnienia jest wynikiem pracy wielu archiwistów począwszy od nadzoru nad narastającym zasobem archiwalnym, poprzez jego opracowanie, sporządzenie pomocy ewidencyjno-informacyjnych, przechowywanie i właściwe zabezpieczenie.

¹ Archiwum Państwowe w Opolu (dalej APO), nr zespołu 350: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 849.

² S. Czech, *25 lat działalności wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu*, „Kwartalnik Opolski” 1978, nr 1, s. 39.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, s. 41–42.

⁵ APO, nr zespołu 350: APO, sygn. 283.

⁶ Ibidem, sygn. 293.

⁷ Ibidem, sygn. 738.

Udostępnianie zasobów przechowywanych w archiwach państwowych od zakończenia działań drugiej wojny światowej do 1951 roku regulował dekret Naczelnika Państwa oraz przedwojenne przepisy wykonawcze. Wspomniane regulacje były dość liberalne, faktycznie jednak stosowano znaczne obostrzenia. Dekret o archiwach z 29 marca 1951 roku potwierdzał obowiązek udostępniania zasobów ciążyący na archiwach państwowych, w dalszym ciągu jednak w zastosowaniu istniało wiele ograniczeń. Radykalnych rozwiązań w kwestii udostępniania materiałów archiwalnych nie przyniosła również Ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z 14 lipca 1983 roku. W związku z brakiem jasnych sformułowań w ustawie archiwalnej, Minister Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki wydał 25 lipca 1984 roku rozporządzenie, które uregulowało sporne kwestie. Rozporządzenie ustalało, że archiwalia mogły być udostępniane przed upływem trzydziestu lat od momentu ich wytworzenia za zgodą dyrektora archiwum, który musiał powiadomić o tym fakcie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, do którego kompetencji należało z kolei wydawanie zgody na korzystanie z akt dla cudzoziemców. o wolnym dostępie obywateli do materiałów archiwalnych przechowywanych w archiwach państwowych można mówić dopiero od połowy lat dziewięćdziesiątych XX wieku.

Dostęp do zasobów archiwum zwiększał się w miarę gromadzenia archiwaliów oraz prowadzenia regularnych prac porządkowych, a w związku z tym przekazywania do korzystania kolejnych opracowanych zespołów. W 1951 roku z materiałów archiwalnych skorzystały jedynie 2 osoby, które w związku z tym odbyły 3 wizyty i zapoznały się z 8 jednostkami aktowymi⁸. Już jednak trzy lata później, w 1954 roku, nastąpiło znaczne zwiększenie się ruchu w pracowni naukowej, na co wskazują następujące dane: 14 korzystających, 53 wizyty i 334 udostępnione jednostki⁹. Kolejne dekady charakteryzowały się rosnącą liczbą osób korzystających z zasobu, składanych wizyt i wykorzystanych jednostek. W latach sześćdziesiątych było to od 40 do 99 osób korzystających, które odbyły od 205 do 1178 wizyt, i które skorzystały z 476 do 2333 jednostek aktowych¹⁰. Lata siedemdziesiąte to odpowiednio: od 56 do 113 osób korzystających z zasobu; od 556 do 954 wizyt; od 771 do 2351 udostępnionych jednostek¹¹. Następne dwie dekady – lata osiemdziesiąte i dziewięćdziesiąte – charakteryzowały się następującymi statystykami: od 32 do 113 osób korzystających z archiwaliów; od 199 do 632 wizyt; od 574 do 3719 udostępnionych jednostek¹². W kolejnych latach frekwencja w pracowni naukowej wykazywała

---

⁸ Ibidem, sygn. 824.

⁹ Ibidem, sygn. 42.

¹⁰ Ibidem, sygn. 47–52; 640–641; 279–281.

¹¹ Ibidem, sygn. 282–292.

¹² Ibidem, sygn. 293–301, 671, 738–739, 777–778, 901–902, 957, 1015.

stałą tendencję wzrostową, tak aby w 2012 roku uzyskać następujący wynik: 453 osoby korzystające z zasobu; 1518 wizyt; 10793 udostępnionych jednostek. Tendencją ostatnich czasów jest coraz szersze korzystanie z komputerowych baz danych i stron internetowych. Dzięki temu badacze lepiej orientują się w zasobie archiwów i szybciej uzyskują potrzebne im informacje. W tej sytuacji liczba korzystających i jednostek udostępnionych bezpośrednio ulega stabilizacji.

W początkowym okresie działalności archiwum, pracownię naukową odwiedzali głównie historycy reprezentujący miejscowe środowisko naukowe, ale także wywodzący się ze środowisk naukowych ośrodków sąsiadujących z Opolem. Wraz z upływem lat, obok historyków, z materiałów archiwalnych zaczęli korzystać przedstawiciele innych dziedzin naukowych, pojawili się studenci piszący prace magisterskie, pracownicy muzeów, bibliotek, historycy sztuki, socjologowie, nauczyciele czy regionaliści.

Zainteresowania tematyczne badaczy ulegały zmianom wraz ze zmieniającym się zapotrzebowaniem wynikającym z sytuacji politycznej, społecznej, obyczajowej oraz mody. W początkowym okresie w badaniach naukowych przeważała problematyka społeczno-gospodarcza. W miarę upływu czasu, zakres i zainteresowania korzystających z archiwaliów ulegały zmianom. Wpływ na to miała nie tylko ewolucja w sytuacji politycznej, ale także wzbogacający się z roku na rok zasób. Korzystający zaczęli sięgać po tematy związane z dziejami Opolszczyzny sprzed 1945 roku.

Ostatnie lata w zakresie udostępniania zostały zdominowane przez zainteresowania aktami metrykalnymi i stanu cywilnego, co wynika ze wzrostu popularności badań genealogicznych. Dużą grupę klientów pracowni naukowej stanowią również użytkownicy korzystający z archiwaliów do celów własnościowych i urzędowych. Część z tych korzystających to osoby prywatne, które do kontaktu z archiwaliami zostały zmuszone w związku z prowadzeniem lub uczestnictwem w postępowaniach sądowych lub administracyjnych dotyczących na przykład sprostowania pisowni nazwiska, potwierdzenia prawa do nabycia spadku lub potwierdzenia posiadania obywatelstwa polskiego. Omawiając poszczególne grupy korzystających warto wspomnieć, że pracownię naukową odwiedzają także pracownicy kancelarii adwokackich, kuratorzy czy oddelegowani pracownicy różnych urzędów.

Inną formą udostępniania archiwaliów realizowaną przez Archiwum Państwowe w Opolu jest wykonywanie kwerend na potrzeby urzędów, instytucji czy osób prywatnych, co w terminologii archiwalnej określane jest udostępnianiem pośrednim. Pierwsze dane dotyczące kwerend pochodzą z 1952 roku, wówczas to zrealizowano 3 kwerendy, w tym 2 naukowe i 1 urzędową¹³. W sprawozdaniu za 1954 rok można odnaleźć informację o wykonaniu 12

¹³ Ibidem, sygn. 833.

kwerend, z czego 2 zrealizowano dla osób z zagranicy¹⁴. W następnych dekadach liczba kwerend systematycznie rośnie, tak aby w latach dziewięćdziesiątych osiągnąć blisko pięć tysięcy. Rekordowym w realizacji kwerend był rok 1994, kiedy wykonano ich ogółem 4810¹⁵. W pierwszej dekadzie XX wieku statystyki w tej dziedzinie wykazują tendencje spadkowe, natomiast ostatnie dane statystyczne za 2012 rok wykazują, że zrealizowano ogółem 1385 kwerend.

Podobnie jak zmieniały się statystyki ilościowe wykonywanych kwerend, zmianom ulegali również ich odbiorcy. Początek lat pięćdziesiątych to przede wszystkim kwerendy do celów urzędowych, dla władz państwowych czy instytucji naukowych. Lata sześćdziesiąte zapoczątkowały wzrost kwerend realizowanych na potrzeby osób prywatnych z kraju, natomiast ilość klientów z zagranicy była w tym czasie niezbyt duża. W 2012 roku pracownicy archiwum wykonali ogółem 1385 kwerend, z czego 857 dla użytkowników krajowych i 528 dla użytkowników zagranicznych. Biorąc pod uwagę kryterium kategorii kwerend, statystyki przedstawiały się następująco: 10 naukowych, 463 genealogicznych, 335 własnościowych, 433 socjalne, 144 inne (historia miejscowości, migracje repatriantów ze wschodu i z zachodu, zabójstwa dokonane przez Gestapo, losy żołnierzy i więźniów w czasie II wojny światowej, grobownictwo wojenne, działalność banków na terenie Śląska, ustalenie pisowni i zmiana nazwiska).

Jeszcze inną formą udostępniania materiałów archiwalnych jest szeroko rozumiana popularyzacja. W pierwszych latach swojej działalności cały wysiłek archiwistów opolskich skupiony był głównie na pracach organizacyjnych oraz gromadzeniu rozproszonego zasobu. Działalność popularyzatorska, zwana wówczas kulturalno-oświatową, polegała na organizowaniu różnego rodzaju prelekcji, odczytów, utrzymywaniu kontaktów ze szkołami czy miejscowymi organizacjami społecznymi.

O pierwszych powojennych ekspozycjach opolskich archiwaliów wspomina Szymon Koszyk. Według jego relacji w latach 1948–1950, część zgromadzonych w zasobie archiwum miejskiego dokumentów pergaminowych i ksiąg miejskich, została wypożyczona na wystawy zewnętrzne. Były to: „Wystawa trzyletniego dorobku: Opole 1945–1948” (Opole, 1948 rok); „Wystawa historyczno-społeczna” (Bytom, 1949 rok, Muzeum Śląska); „Wystawa rzemiosła wielkopolskiego” (Poznań, 1949 rok); „Wystawa archiwalna” (Wrocław, 1950 rok, stała wystawa zorganizowana w Archiwum we Wrocławiu); „Obchody 700-lecia miasta Gliwic” (Gliwice, 1950 rok)¹⁶.

---

¹⁴ Ibidem, sygn. 42.

¹⁵ Ibidem, sygn. 901.

¹⁶ Ibidem, sygn. 849.

Kolejną wystawą, w której poprzez udostępnienie archiwaliów wzięło udział archiwum, była wystawa zatytułowana „Życie i walka chłopów i robotników na Opolszczyźnie”. Odbędzie się ona w dniach od 20 maja do 15 czerwca 1951 roku i była eksponowana w Muzeum Państwowym w Opolu, a od 16 do 17 czerwca w gmachu Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Opolu (gdzie przeniesiono ją w związku z konferencją wojewódzką Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego), a „delegaci chłopów bardzo żywo interesowali się wystawą”¹⁷.

„Słowo polskie na Opolszczyźnie” to kolejna z wystaw zorganizowana przez archiwum wspólnie z Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej. Jej otwarcie miało miejsce podczas inauguracji „Dni Oświaty, Książki i Prasy” w dniu 15 maja 1954 roku. Trwała do 15 czerwca 1954 roku i była eksponowana w dwóch miejscach — w Opolu w Muzeum Śląska Opolskiego oraz podczas festynu kulturalnego na Górze św. Anny. Zamysłem wystawy było zaprezentowanie dokumentów, druków i ulotek spisanych w języku polskim oraz niektórych dokumentów niemieckich, ale świadczących o używaniu języka polskiego przez ludność Opolszczyzny¹⁸.

W 1981 roku, w ramach obchodów sześćdziesiątej rocznicy Plebiscytu na Górnym Śląsku i III Powstania Śląskiego, Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Opolu zorganizowało dwie wystawy. Otwarcie pierwszej z nich miało miejsce 20 marca — w dniu sześćdziesiątej rocznicy plebiscytu — a w uroczystości wzięli udział przedstawiciele miejscowych władz politycznych i administracyjnych, ambasador Francji w Polsce, delegaci weteranów francuskich oraz miejscowi, żyjący uczestnicy wydarzeń lat 1920–1922. Druga wystawa „Młodzież polska w powstaniach śląskich” zorganizowana została wspólnie z Komisją Historyczną Rady Wojewódzkiej Federacji Młodzieży Polskiej w Opolu. Jej otwarcie nastąpiło 7 maja w Ośrodku Tradycji Ruchu Młodzieżowego Domu Kultury w Opolu. Na wystawie zademonstrowano kilkadziesiąt fotografii przedstawiających młodych powstańców z bronią w ręku, różnego rodzaju druki ulotne pokazujące działania na wszystkich frontach, rodzaje broni, walki z bojówkami niemieckimi, agitację plebiscytową czy późniejszy podział Górnego Śląska¹⁹.

W 1988 roku z okazji 35. rocznicy utworzenia Archiwum Państwowego w Opolu zorganizowana została wystawa, którą zatytułowano „Ślady przeszłości”. Wystawa była eksponowana w Muzeum im. Jana Dzierżona w Kluczborku. Prezentowane na niej materiały obejmowały lata 1256–1939 i podzielone były na sześć tematycznych działów: z dziejów Opolszczyzny, miasto Opole w dokumencie, cechy i rzemiosło Opolszczyzny, dzieje Opolszczyzny w latach 1918–1939, z dziejów Ziemi Kluczborskiej²⁰.

¹⁷ Ibidem, sygn. 825.

¹⁸ Ibidem, sygn. 184.

¹⁹ Ibidem, sygn. 591.

²⁰ Ibidem, sygn. 1061.

W kolejnych latach na uwagę zasługują następujące wystawy: „Skarby Archiwum Państwowego w Opolu”, „Pieczęcie śląskich cechów rzemieślniczych” (2001); „Krajobrazy kulturowe Nadodrza na dawnych zdjęciach lotniczych i mapach” (2002, we współpracy z Instytutem im. Herdera w Marburgu); „Wokół Praskiej Wiosny — Interwencja w Czechosłowacji w 1968 roku”, „Stan wojenny — spojrzenie po dwudziestu latach” (2003, we współpracy z Instytutem Pamięci Narodowej we Wrocławiu); „Praca przymusowa na Śląsku i w Saksonii” (2004); „Zabudowa średniowiecznego Opolu” (2005, zorganizowana w ramach II Opolskich Dni Kultury Średniowiecznej).

Począwszy od 1958 roku państwowa służba archiwalna rozpoczęła organizowanie, w odstępach pięcioletnich, tak zwanych tygodni archiwalnych, podczas których oferowanych było wiele imprez popularyzatorskich. i tak, podczas i Tygodnia Archiwów, w 1958 roku, w Opolu zorganizowano wystawę pt. „Opolszczyzna w dokumencie archiwalnym”²¹. Kolejny, zorganizowany w 1963 roku, II Tydzień Archiwów, miał nieco większy wydźwięk. Uczestniczyła w nim nie tylko centrala w Opolu, ale także oddziały w Kluczborku, Nysie i Raciborzu. Zorganizowano wówczas: konferencję szkoleniową dla archiwistów prezydiów powiatowych i miejskich rad narodowych z terenu całego województwa, zjazd archiwistów zakładowych największych zakładów przemysłowych Opolszczyzny oraz konferencję naukową mającą na celu zapoznanie z zasobem archiwum. Ponadto w pracowni naukowej archiwum przygotowano pokazy najciekawszych, pod względem formy i treści, archiwaliów, które połączone były z obszerną prelekcją²².

Podczas III Tygodnia Archiwów, w 1968 roku, zorganizowano konferencję dla kierowników archiwów zakładowych, podczas której omówione zostały zagadnienia z zakresu narastającego zasobu archiwalnego. W pracowni naukowej zaprezentowana została wystawa poświęcona polskości regionu opolskiego i walce Ślązaków o narodowe i społeczne wyzwolenie. Ponadto zorganizowane zostały liczne pogadanki na temat przeszłości i teraźniejszości Śląska Opolskiego, które wzbogacono o zagadnienia dotyczące roli i zadań archiwów państwowych. Według zamysłu wspomniane pogadanki adresowane były do środowisk wiejskich, młodzieży szkolnej, nauczycieli i administracji szkolnej²³.

Obchody IV Tygodnia Archiwów, w dniach od 9 do 16 maja 1973 roku, przebiegały pod hasłem „Archiwa w służbie nauki i społeczeństwa. W opolskim archiwum i w jego oddziałach zorganizowano wówczas spotkania z archiwistami zakładowymi, działaczami towarzystw regionalnych, nauczycielami i młodzieżą szkół średnich. W salach Muzeum Śląska Opolskiego otwarta została, w oparciu o materiały przechowywane w zasobie archiwum, wystawa

---

²¹ Ibidem, sygn. 46.

²² Ibidem, sygn. 186.

²³ Ibidem, sygn. 593.

zatytułowana „Dzieje oświaty na Śląsku Opolskim w latach 1922–1950”. Podobne wystawy zorganizowane zostały przez oddział w Brzegu — „Przeszłość i teraźniejszość Ziemi Brzeskiej” oraz oddział w Raciborzu — „Polskość w słowach i wydarzeniach na Śląsku”. Innym elementem obchodów były wystawy wydawnictw Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, które umieszczono w oknach wystawowych księgarni i bibliotek w Opolu, Brzegu, Nysie, Raciborzu, Koźlu, Głubczycach, Kędzierzynie czy w Lubszy²⁴.

W 2000 i 2003 roku odbyły się Dni Otwarte Archiwum. Pierwsza z imprez miała za zadanie przede wszystkim rozpropagowanie wiedzy o archiwach państwowych w Polsce. Druga przebiegała pod znakiem genealogii i przyświecało jej hasło: „Poznaj historię rodziny i swojej małej Ojczyzny”. Archiwum w Opolu na drugie dni otwarte zorganizowało wystawę pt. „Śląsk Opolski — moja mała Ojczyzna”, zaprezentowano także materiały archiwalne przydatne do prowadzenia genealogii, przeprowadzono lekcje poszukiwań genealogicznych oraz warsztaty odczytywania i rozumienia źródeł.

W ramach współpracy z opolskimi placówkami naukowymi, zwłaszcza z Instytutem Śląskim w Opolu, pracownicy archiwum podejmowali szereg inicjatyw badawczych. Ambicją dyrektora Stefana Popiołka było podniesienie archiwum w Opolu do rangi placówki naukowej. On sam, jak i pozostali pracownicy przygotowywali na zebrania naukowe liczne referaty, a wiele z nich opublikowanych zostało w dodatku kulturalnym „Trybuny Opolskiej” czy w „Kwartalniku Opolskim”. Były to przede wszystkim opracowania do dziejów poszczególnych miast regionu, prace dotyczące archiwistyki, archiwoznawstwa, historii ustroju i organizacji władz śląskich czy artykuły informujące o zasobie archiwum w Opolu. Podobna współpraca naukowa prowadzona była z Wyższą Szkołą Pedagogiczną w Opolu, a od 1994 roku także z Uniwersytetem Opolskim.

Współpraca Archiwum ze Śląską Akademią Medyczną w Katowicach zaowocowała organizacją w 2007 roku, wspólnej sesji naukowej pt. „Dzieje medycyny na Górnym Śląsku” oraz wydawnictwem pt. „Dzieje górnośląskiej medycyny w świetle zasobów źródłowych”.

Do popularyzacji Archiwum przyczyniły się także lokalna prasa, radio czy telewizja. z okazji kolejnych jubileuszy czy organizowanych imprez, ukazało się szereg artykułów, wyemitowano liczne wywiady radiowe i telewizyjne.

W 1963 roku, podczas II Tygodnia Archiwów, grupa archiwistów — Stefan Czech, Helena Lasończyk, Stefan Oswald Popiołek, Kazimierz Różanowski — udzieliła półgodzinnego wywiadu dla Rozgłośni Polskiego Radia w Opolu, podczas którego przedstawione zostały zadania archiwów państwowych oraz znaczenie obchodów takiej imprezy, jak Tydzień Archiwów Państwowych²⁵. Z kolei z okazji IV Tygodnia Archiwów Wytwórnia Filmów

²⁴ Ibidem, sygn. 596.

²⁵ Ibidem, sygn. 186.

Oświatowych w Łodzi zrealizowała w ramach cyklu „Śladami Piastów Śląskich”, film pt. „Brzeg nad Odrą”. Współudział w jego realizacji miało Archiwum i Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu. Materiały do scenariusza przygotował ówczesny kierownik oddziału w Brzegu — Leszek Izbiński. Premiera filmu miała miejsce w 1972 roku, wówczas wyemitował go program II TVP, 6 maja 1973 roku zaprezentował go program i TVP²⁶.

Inną formą popularyzacji zasobu była i jest działalność edukacyjna wśród młodzieży szkolnej i studentów. Począwszy od lat pięćdziesiątych organizowane były pokazy najciekawszych archiwaliów, pogadanki czy lekcje dla młodzieży przedstawiające zasób oraz zasady funkcjonowania archiwów. Prowadzono prelekcje ukazujące najciekawsze źródła związane z różnymi dziedzinami życia miejscowego oraz źródła obrazujące historię poszczególnych miast regionu. Obecnie pracownicy archiwum aktywnie uczestniczą w kształtowaniu nowych kadr archiwalnych poprzez prowadzenie zajęć z zakresu metodyki archiwalnej, informacji archiwalnej czy prawnych podstaw archiwistyki, dla studentów na działającej od kilku lat, w ramach kierunku historii Uniwersytetu Opolskiego, specjalizacji archiwalnej. Realizowane są również warsztaty archiwalne dla doktorantów historii tego samego uniwersytetu.

Kończąc, należałoby zaznaczyć, że przedstawione powyżej dane stanowią drobny wycinek informacji na temat ewidencji, udostępniania czy popularyzacji prowadzonych w opolskim archiwum w okresie jego dotychczasowej działalności. Na uwagę zasługują także działania w zakresie popularyzacji w czasach Polski Ludowej. Niewątpliwie miały one charakter polityczny, jednakże nie można przyznać, że działalność archiwistów w tej dziedzinie była impo-
nująca, a ich wystąpienia, co prawda z góry narzuconym zakresem zagadnień, dawały możliwość propagowania wiedzy o archiwaliach przechowywanych w opolskim archiwum.

---

²⁶ Ibidem, sygn. 596.

Renata Łuczków-Makłowicz

Records, information, access and the popularization of archival materials
in the State Archive in Opole.

The Third Department has many responsibilities, one of which is making a record of the entire archival collection. The record shows not only the actual condition of the collection but also the number of archival materials which the Archive has gathered: when it happened, who was responsible for that and whether the materials had to go through weeding. Access to archival materials is the most important objective of the archives. It can be achieved due to direct contact with archive records (e.g. in a laboratory) or indirectly when making preliminary archival research.

Another form of access to archival materials is their popularization. This activity involves different types of talks and displays. The popularization of the Archive is inevitably connected with the media. The archivists were and very often are guests on the radio, television and in the press. The popularization of the archival collection has expanded due to educational activity promoted among pupils and students. For that reason, trips are organized as well as special lessons presenting the archival collection and the functioning of the archives.

Bernadeta Gurbierz
Aneta Malik

Zbiory biblioteczne Archiwum Państwowego w Opolu.

Ich tworzenie i charakterystyka

Powstanie Archiwum Państwowego w Opolu dało początek tworzenia się biblioteki podręcznej, która stanowiła integralną część pracowni naukowej. Jej zasób jest wykorzystywany przez pracowników i badaczy jako księgozbiór uzupełniający i fachowa biblioteka podręczna. Ze względu na unikatowość niektórych pozycji zbiory udostępniane są tylko w czytelnii.

1. Historia gromadzenia zasobu

Tworzenie zasobu bibliotecznego przypadło na trudny okres powojenny. Większość instytucji działających na terenie Śląska uległa likwidacji w chwili zakończenia II wojny światowej. Spowodowało to konieczność ulokowania i zabezpieczenia nie tylko dokumentacji aktowej, ale również bogatych zbiorów bibliotecznych, które pozostały na terenie działalności nowo powstałego Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu.

Już w 1950 roku mieszkańcy Opola wezwani zostali do oddawania materiałów archiwalnych i przedwojennych druków do „Muzeum przy ul. Wojciecha lub do Archiwum Miejskiego, mieszczącego się w Ratuszu”¹. Nieznany autor tekstu podaje jedynie, że „insp. szkolny ob. Dąbrowski oddał do archiwum wspaniale opracowaną historię Turawy”². Niestety, pozycja ta nie przetrwała do chwili obecnej, lub też nie została przekazana do powstałego w 1953 roku Wojewódzkiego Archiwum Państwowego. Brak protokołów przekazania i pierwszych ksiąg inwentarzowych nie pozwala na ustalenie jaki procent zasobu bibliotecznego uzyskano w ten sposób. Można jedynie przypuszczać, że tak trafiły do biblioteki Archiwum również inne przedwojenne druki. Nie jest to jednak jedyna droga wzbogacenia się Archiwum w podobne pozycje. Wiele

---

¹ Zbierając stare akta i książki odtwarzamy historię Opola, [w:] „Słowo Polskie” 1950, nr 49 z 18 II.

² Ibidem.

książek i czasopism przedwojennych zostało również przekazanych przez byłych pracowników³, osoby korzystające z biblioteki oraz przez rozpoczynające działalność na tym terenie polskie urzędy. Także archiwiści dbali o wzbogacenie zbiorów bibliotecznych w nowe woluminy, nie tylko wydane przed zakończeniem II wojny światowej, ale także te publikowane po 1945 roku. Budżet Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu na rok 1953 przewidywał wydatki na zakup książek, prenumeratę czasopism oraz ich oprawę i konserwację⁴. Nie zachowała się informacja co do sumy tych wydatków.

W planie pracy na rok 1954 przewidziano uzupełnienie zbiorów bibliotecznych o podstawowe dzieła dotyczące historii Polski i Śląska w języku polskim. Argumentowano to tym, że „posiadane dotychczas książki z tej dziedziny są w języku niemieckim”⁵. Zajęto się również kompletowaniem biblioteki i rozdzieleniem materiałów bibliotecznych, celem przekazania ich właściwym bibliotekom⁶.

Rok ten obfitował w wartościowe nabytki. Między innymi na półki biblioteki trafiło kilkanaście tomów prasy wydanej w poprzednich latach przez poszczególne powiaty. Ponadto bezpłatnie nabyto wartościowe tytuły, jak: *Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis* (6 tomów), *Thesaurus linguae latine*⁷.

Następne lata przynoszą sukcesywne narastanie zasobu bibliotecznego. Archiwiści zatrudnieni w pracowni naukowej prowadzą również prace przy katalogowaniu i porządkowaniu biblioteki. W 1956 roku Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Opolu przesyła Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych obszernie sprawozdanie z działalności biblioteki naukowej. Informuje między innymi, że posiada 4333 woluminy wydawnictw zwartych, w tym 4084 w języku niemieckim. Liczba czytelników wynosiła 36, zaś wypożyczeń było 62⁸. Rok później Archiwum sprawozdaje, że nawiązano współpracę z Pedagogische Centerbücherei Nordrhein-Westfalens w Dortmundzie, wypożyczając kilkakrotnie silesiaca. Niestety, nie podano jakie to były pozycje⁹.

W 1960 roku drogą zakupu lub wymiany uzupełniono księgozbiór istniejących wówczas archiwów powiatowych w Brzegu, Kluczborku i Nysie. Otrzymano również zezwolenie na wybór odpowiednich pozycji ze zbiornicy księgozbiorów zabezpieczonych w Bibliotece Narodowej¹⁰. Nie dysponujemy

³ Na wielu pozycjach książkowych widnieje Ex Libris Kazimierza Różanowskiego.

⁴ Archiwum Państwowe w Opolu (dalej APO), nr zespołu 350: APO, sygn. 40, bp.

⁵ Ibidem, bp.

⁶ Ibidem, bp.

⁷ Ibidem, sygn. 42, s. 34.

⁸ Ibidem, sygn. 55, bp.

⁹ Ibidem, sygn. 45, bp.

¹⁰ Ibidem, sygn. 48, bp.

jednak spisem książek nabytych tą drogą. Zapewne w ramach tej akcji dokonano wymiany z Wojewódzką i Miejską Biblioteką Publiczną w Opolu. Oddano wówczas przechowywany przez bibliotekę Archiwum dublet *Geschichte der Stadt Leobschütz* z 1828 roku autorstwa Ferdinanda Minsberga¹¹, w zamian za dwutomowy *Słownik nazw geograficznych Polski zachodniej i północnej* wydany w 1951 roku pod redakcją Stanisława Rosponda. Biorąc pod uwagę, że do dziś słownik ten jest główną pomocą w ustalaniu brzmienia nazw miejscowości przed i po II wojnie światowej, był to cenny nabytek.

Współpraca z instytucjami naukowymi na terenie Śląska owocuje nowymi nabytkami. Od 1959 roku Instytut Śląski w Opolu sukcesywnie przekazuje do biblioteki Archiwum nieodpłatny egzemplarz serii niemcoznawczej komunikatów Instytutu Śląskiego w Opolu, które są dość cennym uzupełnieniem wiedzy o historii regionalnej.

W roku 1962 biblioteka uległa gruntownemu przekształceniu. Na mocy instrukcji skierowanej przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych do jednostek podległych, zostaje przeprowadzone skontrum biblioteki. Protokół z 5 października 1962 roku przedstawiony przez członków Komisji Inwentaryzacyjnej w składzie: Helena Lasończyk, Kazimierz Różanowski i Stefan Spychalski omawia między innymi warunki lokalowe biblioteki. Wykazane braki tłumaczono usytuowaniem zbiorów w pomieszczeniu przechodnim z dostępem osób postronnych. Autorzy zauważają również, że niezbędne jest brakowanie makułatury zebranej ze względu na „żywiolowe przejmowanie materiałów przez Szymona Koszyka”, oraz konieczność sporządzenia nowego inwentarza. Stwierdzone ubytki w księgozbiorze zawierają generalnie literaturę niemieckojęzyczną dotyczącą historii lokalnej¹².

Prace te zostały wykonane w 1964 roku, zaś w następnym roku przeprowadzono selekcję zbiorów bibliotecznych. Jej wynik przedstawia się następująco¹³:

	Stan na 31.12.1964 r.	Zmiany	Stan na 31.12.1965 r.
Wydawnictwa zwarte (wydane po 1800)	5121	ubyło 1893	3228
Czasopisma	117	–	117
Zbiory specjalne ogółem	94	przybyło 73	157
Starodruki	82	przybyło 75	157
Kartografia	11	ubyło 11	0

¹¹ APO, Inwentarz księgozbioru, t. 1, nr inwent. 738.

¹² APO, nr zespołu 350: APO, sygn. 50, bp.

¹³ Ibidem, sygn. 52, bp.

Nie zachował się protokół z przeprowadzonej selekcji ani ówczesny inwentarz księgozbioru. Stąd też pozostaje tylko zestawienie liczebne dokonanych zmian.

W 1969 roku Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych przystąpiła do projektu opracowywania centralnego katalogu czasopism, zobowiązując się do skompletowania pełnych danych z podległych archiwów¹⁴. Korespondencja w tej sprawie ujawnia problemy z wykonaniem powierzonego zadania w związku z opóźnieniami w dostawie druków katalogowych¹⁵. W sprawozdaniu Archiwum podaje, że katalog był opracowywany, ale nie ma potwierdzenia, czy w formie kompletnej został przesłany do Warszawy.

Ta sama instrukcja spowodowała przeprowadzenie ponownego skontrum¹⁶. Stąd też w 1970 roku sporo uwagi poświęcono sprawom biblioteki. Zachowały się szczegółowe informacje dotyczące przeprowadzenia skontrum w Archiwum Państwowym w Opolu, Oddział w Brzegu. Za całość prac odpowiedzialny był kierownik oddziału, który osobiście nadzorował przeprowadzenie skontrum i uporządkowanie spraw związanych z regulacją bibliotek powiatowych¹⁷. Nadzorem objął również sporządzenie kart bibliograficznych dotyczących publikacji o regionie opolskim i konserwację książek.

W następnych latach prowadzono sukcesywnie prace porządkowe i ewidencyjne w miarę narastania zasobu. Zmiany i charakter wzrostu zasobu przedstawiony zostanie w pięcioletnich odstępach, co pozwoli uchwycić pewne tendencje.

W roku 1973 ilość pozycji zwartych wzrosła do 5146 woluminów, czasopism — 2158, zaś starodruki liczyły 157 woluminów. Liczba odwiedzin wynosiła 208, z ilością wypożyczeń 412 woluminów. Nadal funkcjonuje też wypożyczalnia międzybiblioteczna z instytucjami krajowymi i zagranicznymi¹⁸. Warto odnotować, że w 1976 roku protokołem zdawczo-odbiorczym biblioteka opolskiego Archiwum przekazała Powiatowemu Archiwum w Raciborzu księgę inwentarzową i księgozbiór, uszczuplając w ten sposób swój zasób. Protokół zawiera jedynie opis ogólny bez podania konkretnych tytułów¹⁹.

W ciągu kolejnych lat zasób biblioteczny wzbogaca się o następne woluminy. W 1978 roku wydawnictw zwartych jest 5656 woluminów, czasopism 2444 woluminy, starodruków bez zmian — 157. Liczba odwiedzin w bibliotece spada natomiast do 148, a ilość udostępnionych woluminów wynosi 187²⁰. W przeciągu następnych 5 lat dokonano kolejnej selekcji zbiorów

¹⁴ Ibidem, sygn. 280, bp.

¹⁵ Ibidem, sygn. 281, bp.

¹⁶ Ibidem, sygn. 195, bp.

¹⁷ Zapewne chodzi tu o przekazanie dubletów książek do Powiatowego Archiwum Państwowego w Kluczborku, ale o tym w sprawozdaniu nie wspomniano.

¹⁸ Ibidem, sygn. 285, bp.

¹⁹ Ibidem, sygn. 210, bp.

²⁰ Ibidem, sygn. 313, bp.

bibliotecznych oraz przekazania dubletów do bibliotek powiatowych. Stąd też w 1983 roku liczba wydawnictw zwartych spada do 4288 woluminów, liczba czasopism wzrasta zaś do 2540 woluminów, liczba starodruków pozostaje bez zmian. Liczba udostępnień spadła natomiast do 76 woluminów²¹. Przez następne pięć lat księgozbiór rozrasta się tak, że w 1988 roku liczy 4600 woluminów pozycji zwartych i 165 woluminów starodruków. W przypadku czasopism podano jedynie ilość nabytych tytułów, która wyniosła 46 egzemplarzy. Liczba udostępnień wzrosła do 99 woluminów²².

W roku 1993 nastąpił wzrost liczby przechowywanych woluminów pozycji zwartych do 4999, natomiast tytułów czasopism do 69 woluminów. Wrosła też ilość udostępnień do 224 woluminów²³. Skontrum przeprowadzone w 1994 roku ujawnia braki w księgozbiórze, nie tłumacząc jednak ich przyczyny²⁴.

Po pięciu latach dalszego gromadzenia w 1998 roku liczba wydawnictw zwartych osiąga liczbę 5231 woluminów, starodruków — 173 woluminy, zaś tytułów czasopism 119. Zamówienia dla korzystających wynosiły 527 woluminów²⁵. W 2003 roku liczba woluminów przechowywanych w bibliotece wzrasta do 5415 woluminów²⁶.

W związku z licznymi brakami, które stwierdzono podczas przejęcia zasobu bibliotecznego ze zlikwidowanych powiatowych archiwów w Brzegu i w Nysie w 2009 roku, przeprowadzono kompleksowe skontrum. Powołana komisja podała pełną listę braków w poszczególnych księgozbiórach, ujawniając księgozbiór niezinwentaryzowany. Łączna liczba woluminów przechowywanych w bibliotece Archiwum Państwowego w Opolu wyniosła 8663 woluminy²⁷.

Obecnie liczba woluminów przechowywanych w bibliotece wynosi 9413 pozycji zwartych, ok. 12000 woluminów czasopism i 172 starodruków²⁸, pozyskanych drogą zakupu lub darowizn.

Sukcesywnie biblioteka Archiwum Państwowego w Opolu przygotowująca jest do wprowadzenia bazy danych, celem udostępnienia katalogu on-line. Czynności te wymagają jednak zakończenia prac porządkowych rozpoczętych podczas ostatniego skontrum, które umożliwią wprowadzenie katalogu w formie cyfrowej.

---

²¹ Ibidem, bp.

²² Ibidem, sygn. 676, bp.

²³ Ibidem, sygn. 780, bp.

²⁴ Ibidem, sygn. 901, s. 44.

²⁵ Ibidem, sygn. 1017, s. 4–5.

²⁶ Archiwum Zakładowe Archiwum Państwowego w Opolu, sygn. XVII/18, s. 4.

²⁷ Biblioteka Archiwum Państwowego w Opolu, Protokół kontroli zbiorów bibliotecznych z dnia 08.01.2010 r. (załącznik do Inwentarza księgozbioru).

²⁸ Dane dotyczące publikacji zwartych i starodruków pochodzą z ksiąg inwentarzowych i spisów z natury, zaś dane dotyczące czasopism podano orientacyjnie, gdyż spis jest w trakcie opracowywania.

1. Starodruki Archiwum Państwowego w Opolu.

2. Charakterystyka zasobu bibliotecznego

Zbiory biblioteczne Archiwum to przede wszystkim publikacje uzupełniające warsztat pracy archiwisty i historyka. Do najczęściej poszukiwanych pozycji książkowych o tematyce historycznej należy *Beiträge zur Beschreibung von Schlesien* F. A. Zimmermanna (1784–1796) i *Diplomatische Beiträge zur Untersuchung der Schlesischen Rechten*, t. 1 J. E. Böhme’go (1770).

Świadcami obecności ewangelickich gmin wyznaniowych na Śląsku jest *Sacra Biblia* (1705) i kilka tomów wykładni katechizmu M. Luther’a z XVI wieku. Ponadto zachowały się również dwa wydania modlitewnika *Kancyonał zawierający w sobie Pieśni Chrześcijańskie stare i nowe, z Przydatkiem Modlitew, także z Summaryuszem Katechizmowym i rejestrami potrzebnymi* (1859, 1880) oraz *Kancyonał* pozbawiony strony tytułowej (prawdopodobnie z początku XIX wieku). Inną

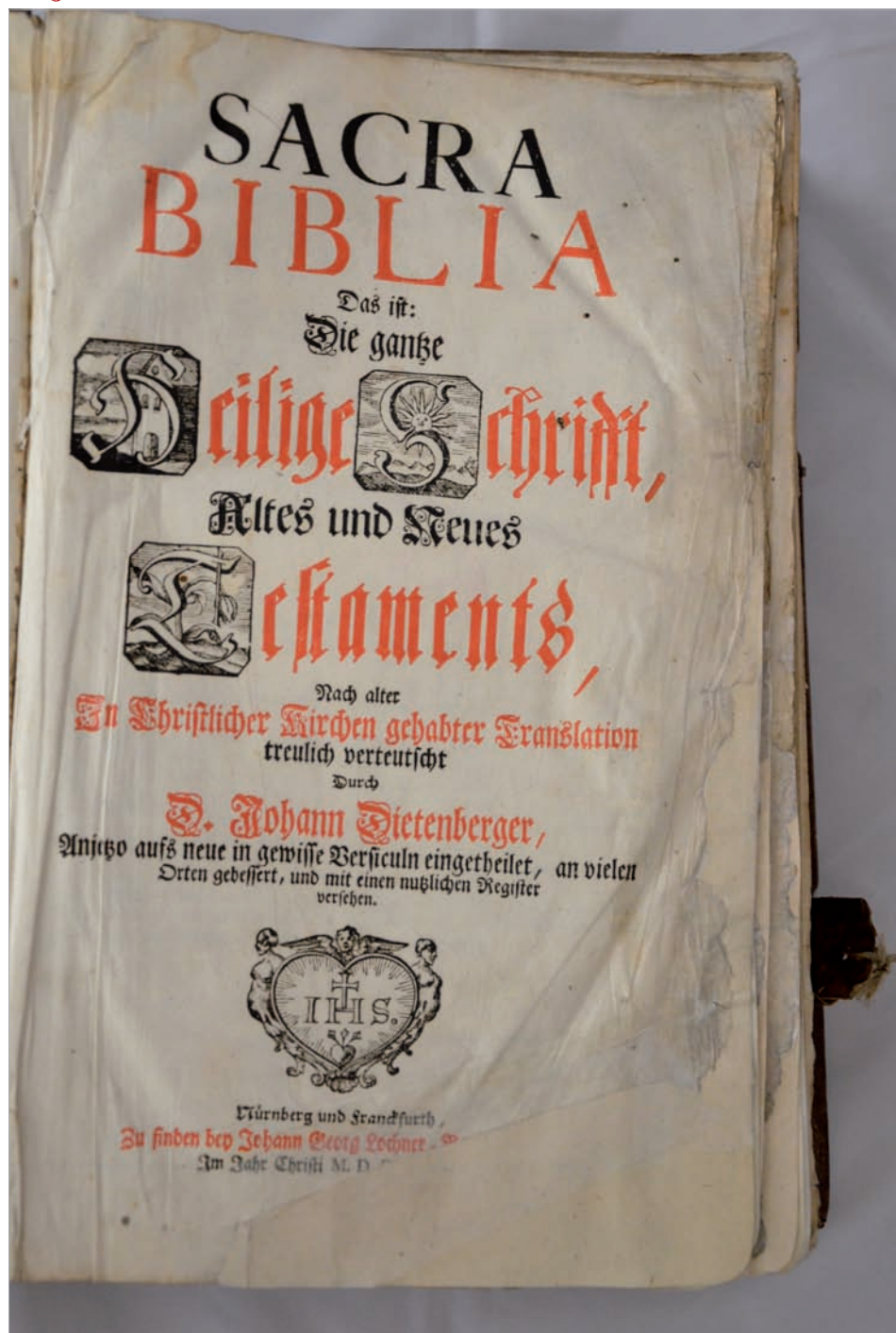
2. Iluminacja z rękopiśmiennego *Mszалу* z kościoła św. Barbary w Nysie z końca XV wieku.

ciekawostką z czasów rozwoju ewangelickich gmin wyznaniowych na Śląsku są *Kazania albo Wykłady Porządne Świętych Ewangelii Niedzielných przez cały rok* (1824) autorstwa księdza Samuela Dambrowskiego z Wilna i *Dziewięćdziesiąt cztery kazania na niedziele i święta* (1904).

Trwałym śladem obecności kościoła rzymskiego na Śląsku są: *Mszał nyski* z końca XV wieku i *Missale novum Romanum ex decreto sacrosanti Consilii tridentini* (1686).

Warto też zwrócić uwagę na relacje z podróży w *Briefe über Schlesien, Kraukau, Wieliczka Und die Grafschaft Glatz*. Th. 2 J. F. Zöllnera (1793) czy wydawnictwa słownikowe *Dictionarium latino-germanico-polonicum, germanico-latinum et polonicum* P. Desypodiusa (1642) i *Lexicon tripartitum oder Teutsch-Lateinisch- und Bömisches Wörter-Buch...* C. Z. Wussina (1742).

Do najbardziej znanych publikacji wydanych po 1800 roku należy zaliczyć zachowaną większość tomów z serii *Codex Diplomaticus Silesiae* i *Scriptores Rerum Silesiacarum*. Oprócz tych wydawnictw źródłowych cenne są również rzetelne opracowania historyczne poszczególnych miast autorstwa J. Chrzęszcza: *Geschichte der Stadt Krappitz in Oberschlesien* (1932), *Geschichte der Stadt Neustadt in Oberschlesien* (1912), *Geschichte der Städte Peiskretscham und Tost* (1900, 1927), *Geschichte der Stadt Zülz in Oberschlesien* (1926) i publikacje A. Weltzel'a: *Geschichte der Neustadt in Oberschlesien* (1870), *Geschichte der Stadt, Herrschaft und ehemaligen Festung Kosel* (1888).

3. „Biblia Sacra”, Würzburg 1764.

4. Kancjonat zawierający w sobie Pieśni chrześcijańskie stare i nowe, z Przydatkiem Modlitew także z Summarysussem Katechizmowym i rejestrami potrzebnymi, Brzeg 1860.

Cennym uzupełnieniem informacji na temat lokalnej historii kościoła rzymskokatolickiego jest wydawnictwo J. Jungnitza *Visitationsberichte der Diözese Breslau*. Archidiakonat Oppeln (1904), *Das Fürstliche Cisterienserstift Himmelwitz* (1895) A. Weltzel'a czy *Der Gang der Besiedlung im Kreise Oppeln* (1932) Fr. Stumpe.

Opracowaniami godnymi uwagi ze względu na zawarte w nich dane statystyczne są dwie podstawowe publikacje: dwutomowy *Topographisches Handbuch von Oberschlesien*, t. 1 i 2 F. Triest'a i *Alphabetisch- Statistisch- Topographisch Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuss. Provinz Schlesien...* (1830, 1845) J. G. Knie.

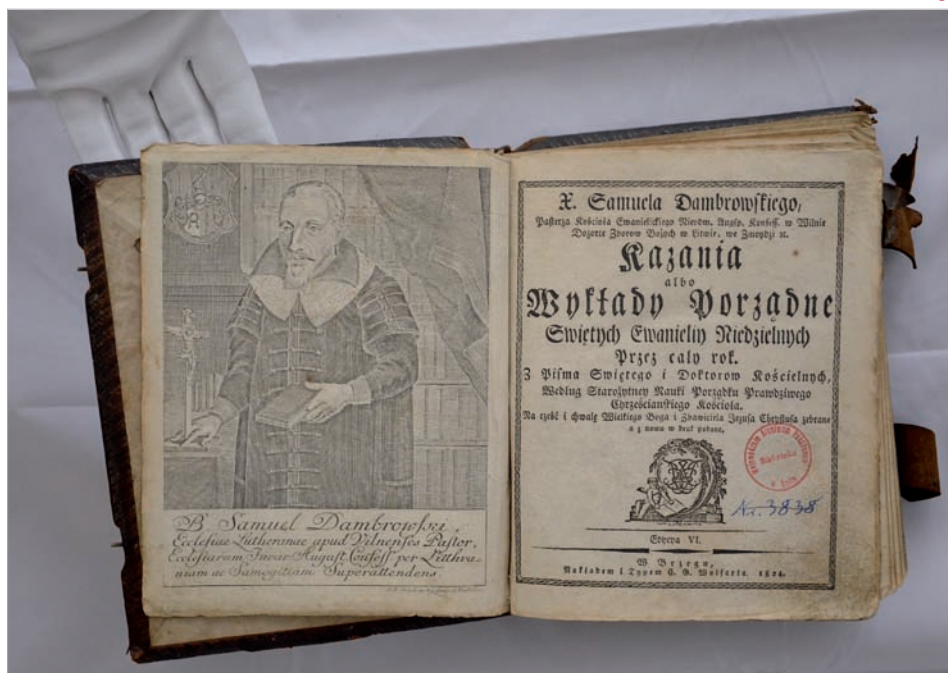
Informacje dotyczące danych adresowych ludzi, instytucji i firm można ustalić w książkach adresowych z poszczególnych miejscowości: Głubczyce (1929), Kluczbork (1924, 1926, 1938), Nysa (1891, 1913), Opole (1902, 1909,

5. Strona tytułowa „Orientalische Reise-Beschreibung” Frantza Ferdinanda von Troilo, Drezno 1676.

1926, 1937), Prudnik (1928), Racibórz (1926), zaś w *Schlesische Güteradressbücher* (1894–1930) materiały informacyjne dotyczące dóbr ziemskich na Śląsku.

Uzupełnieniem tych wszystkich wydawnictw są prawie kompletne tomy czasopism poświęcone tematyce śląskiej. Wśród nich najważniejsze to: „Schlesische Provinzialblätter” (1785–1874), „Zeitschrift des Vereins für Geschichte und

6. X. Samuela Dambrowskiego, *Kazania albo Wykłady Porządne Świętych Ewangelii Niedzielných Przez cały rok*. Brzeg 1824. [Strona tytułowa z wizerunkiem autora]

Altertum Schlesiens" (1887–1929). Ponadto pisma kulturalne: „Der Oberschlesier” (1920–1942), „Oberschlesien” (1902–1920), „Schlesien” (1907–1914).

Warto wspomnieć o czasopismach lokalnych jak: „Oppelner Zeitung” (1906–1935), „Schlesische Zeitung” (1848–1941) oraz wybrane numery „Katolika” i „Nowin Opolskich”.

Z wydawnictw urzędowych wydanych w okresie przedwojennym zachowały się prawie kompletne tytuły: „Amtsblatt der Regierung Oppeln” (1811–1935), „Gesetzsammlung für die Königlichen Preussischen Staaten” (1810–1943) i „Reichsgesetzblatt” (1871–1944).

Biblioteka Archiwum Państwowego w Opolu przechowuje również polskie wydawnictwa urzędowe, jak „Dzienniki Ustaw” (1925–2011) i „Monitor Polski” (1948–2011). Wśród publikacji wydanych po zakończeniu II wojny światowej na uwagę zasługuje *Historia Śląska* wydana pod redakcją K. Maleczyńskiego i S. Michalkiewicza (1960–1985) oraz publikacje wydawane przez pracowników naukowych opolskiego Instytutu Śląskiego, jak monografie Brzegu (1975) i Opola (1975), a także szkice historyczne wybranych gmin, opracowane pod redakcją W. Dziewulskiego i F. Hawranka. Owocem prac źródłowych pracowników Instytutu Śląskiego są także wypisy do dziejów powiatów województwa opolskiego wydane w latach siedemdziesiątych XX wieku.

Ze względu na specyfikę instytucji biblioteka dysponuje obszernym zbiorem przewodników i informatorów o zasobie poszczególnych archiwów polskich. Poza tym dostępne są również wydawnictwa źródłowe i edycje źródeł.

Z biegiem lat zbiory biblioteczne zaopatrzone również w wydawnictwa dotyczące historii gospodarczej, społecznej i ustrojowej. Sukcesywnie trafiają tu także publikacje wydane z okazji rocznic powstania miast i szkół czy też działania różnych urzędów. Ważnymi pozycjami są też słowniki nazw miejscowych Dolnego i Górnego Śląska oraz słowniki językowe.

Należy jednak pamiętać, że szczególnie w okresie powojennym zbiory biblioteki Archiwum Państwowego w Opolu to przede wszystkim biblioteka fachowa, która stała się głównie uzupełnieniem warsztatu archiwisty. Stąd też trzon zasobu stanowią przewodniki po zasobie archiwów państwowych, wydawnictwa zbiorowe Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych i wydawnictwa metodyczne. Warte odnotowania są tu takie publikacje jak: *Metodyka pracy archiwalnej* pod redakcją S. Nawrockiego i S. Sierpowskiego (1995) czy *Archiwistyka* pod redakcją B. Ryszewskiego (1989).

Biblioteka Archiwum Państwowego w Opolu kompletuje także czasopisma fachowe. Należą do nich: „Archeion” (1948–2011), „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (1959–2012), „Archiwista Polski” (1965–1995), „Miscellanea historico-archivistica” (1985–2012), „Prace archiwalno — konserwatorskie” (1982–2004), „Teki Archiwalne” (1953–2010) i inne.

W tym krótkim opisie zaprezentowano najważniejsze etapy tworzenia biblioteki Archiwum Państwowego w Opolu. Niewątpliwie jest to zbiór ciekawy i różnorodny, a przede wszystkim cenne i rzetelne źródło informacji.

Bernadeta Gurbierz
Aneta Malik

The library collection of the State Archive in Opole.
Its creation and characteristics.

The library of the State Archive in Opole was founded in 1953. One section of the publications from before 1945 comprises of material from school libraries and offices which were functioning in this area. The publications after 1945 have been continually supplemented. The library collections contain: a manuscript missal dating from the end of the fifteenth century, antique books, collated publications and magazines. Due to the specificity and richness of the collection concerning Silesian history, the library functions as a supplementary workshop for archivists and regional workers.

Robert Maliński

Problematyka nadzoru

na przykładzie archiwów samorządowych woj. opolskiego
wg stanu na rok 2000

Praca nadzoru archiwalnego nie jest łatwa. Staje się jeszcze trudniejsza kiedy należy skontrolować archiwa zakładowe, które przez osiem lat pozostawały poza nadzorem archiwalnym. Chociaż obecnie archiwa jednostek samorządu terytorialnego stoją na dobrym poziomie to w roku 1999 w wielu przypadkach tworzone były od podstaw. Praca ma na celu przedstawienie sytuacji w archiwach samorządowych w latach 1999-2000, a informacje w niej zawarte pochodzą również z protokołów kontroli archiwów zakładowych przeprowadzonych w tych latach.

Organy samorządu terytorialnego powstały dnia 27 maja 1990 roku wraz z wejściem w życie ustawy o samorządzie terytorialnym z dnia 8 marca 1990 roku. Na terenie województwa opolskiego zasięg terytorialny 40 urzędów gminnych oraz 25 urzędów miejsko-gminnych pozostał bez zmian. Reforma ta była „świadectwem odrodzenia idei samorządności”¹, jednak o najbardziej interesującej nas kwestii, czyli archiwach jednostek samorządu terytorialnego, zapomniano. W myśl ustawy z dnia 14 lipca 1983 roku O narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. Nr 38, poz. 173) „Dokumentacja powstająca w organach państwowych i państwowych jednostkach organizacyjnych [...] jest przechowywana przez te organy. Po okresie przechowywania ustalonym w szczegółowych przepisach jest przekazywana do właściwych archiwów państwowych”². Dlatego działając na mocy powyższej ustawy, archiwa państwowe nie mogły objąć jednostek samorządowych nadzorem archiwalnym. Mimo wszystko jednak urzędy gminne i miejsko-gminne nie zostały zostawione same sobie. Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku stworzyła „podstawę do wydania Zarządzenia Nr 40 Prezesa Rady Ministrów z dnia 19 lipca 1990 roku”³

---

¹ D. Nałęcz, *Archiwa samorządowe w polityce państwa*, [w:] *Archiwa samorządowe w służbie mieszkańców i administracji publicznej. Referaty II Krajowego Sympozjum Archiwalnego 28–29 września 1999*, Warszawa 1999, s.7.

² Dz. U. z 1983 r. Nr 38, poz. 173.

³ D. Nałęcz, op. cit., s. 8.

Zarządzeniem tym wprowadzono instrukcję kancelaryjną dla urzędów gmin, związków komunalnych i sejmików samorządowych, co nakładało na urzędy obowiązek prowadzenia archiwów. W tej sytuacji urzędy były zobligowane do prowadzenia własnych archiwów zakładowych, lecz pozbawiono je pomocy merytorycznej ze strony archiwów państwowych. „W konsekwencji na barki samorządu spadła konieczność podejmowania decyzji w zakresie postępowania z dokumentacją niearchiwalną [...], jak i materiałami archiwalnymi [...], a więc wszelka odpowiedzialność za kwalifikowanie, brakowanie i przechowywanie”⁴. Zaistniała sytuacja prawna nie była korzystna dla żadnej ze stron. Archiwa państwowe starały się o wprowadzenie stosownej regulacji prawnej, która umożliwiłaby objęcie nadzorem jednostek samorządu terytorialnego, do czego dążyły również samorządy⁵.

Tak też archiwiści samorządowi, często bez podstawowego przeszkolenia archiwalnego, sami mieli dokonywać kwalifikacji dokumentacji, posługując się rzeczowym wykazem akt, który nie przystawał do potrzeb urzędów⁶.

Dążeniem do usprawnienia pracy archiwistów i ujednolicenia zasad postępowania z dokumentacją przejętą przez archiwum zakładowe miała być wprowadzona w 1991 roku instrukcja archiwalna⁷. Instrukcja ta w dość szczegółowy sposób określała zasady prowadzenia archiwum, a co najważniejsze — znalazły się w niej rozdziały dotyczące trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwum państwowego oraz nadzoru nad archiwum zakładowym. Bardzo ważnym stwierdzeniem instrukcji archiwalnej było: „Prawo kontroli archiwum zakładowego mają również przedstawiciele [...] właściwego wojewódzkiego archiwum państwowego”⁸. Niestety zapis ten nie spowodował, iż archiwa samorządowe zaczęły być kontrolowane przez archiwa państwowe. Był to jednak pozytywny prognostyk na przyszłość, gdyż w sprawie nadzoru archiwalnego „nawet Trybunał Konstytucyjny zmuszony był odmówić stworzenia potrzebnej wykładni tłumacząc, iż w swych działaniach nie może wykraczać poza literalny zapis ustawy”⁹.

Wydawało się więc, iż prawo do nadzoru ograniczy się wyłącznie do współpracy z samorządami, czego przykładem może być Archiwum Państwowe w Opolu, oferujące swą pomoc przy brakowaniu materiałów niearchiwalnych lub zatwierdzaniu aneksów rzeczowego wykazu akt. Na „rozwiązania cał

---

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem, s. 10.

⁶ Zarządzenie Nr 32 Ministra – Szefa URM z dnia 22 grudnia 1990, s. 9.

⁷ Zarządzenie Nr 7 Ministra – Szefa URM z dnia 13 marca 1991, s. 12.

⁸ Ibidem, s. 16.

⁹ D. Nałęcz, op. cit., s. 12.

ościowe i umocowane w systemie prawa, trzeba będzie jeszcze czekać, aż do momentu przyjęcia nowej ustawy archiwalnej”¹⁰.

Na zmianę sytuacji trzeba było czekać aż do 1998 roku, kiedy to 5 czerwca uchwalono ustawy zaprowadzające kolejne etapy reformy administracyjnej państwa¹¹. Oprócz ustaw regulujących kompetencje samorządu województwa i powiatu należało również znowelizować ustawy już istniejące. Znowelizowano ustawę archiwalną i wprowadzono w niej zapisy, które „Przywracały [...] nadzór archiwalny nad archiwami samorządowymi i stwierdzały, że instytucje samorządu terytorialnego wytwarzają materiały archiwalne”¹².

Po reformie administracyjnej województwo opolskie powiększyło swój zasięg terytorialny o dołączony powiat oleski, składający się z siedmiu gmin. Samo Starostwo Powiatowe w Oleśnie pozostaje wraz z sześcioma gminami (z wyłączeniem Gminy Zębowice wchodzącej w skład woj. opolskiego jeszcze przed reformą administracyjną) w zasięgu nadzoru Archiwum Państwowego w Częstochowie.

W dniu 10 lipca 1998 roku Archiwum Państwowemu w Opolu nadano nowy statut¹³. Na mocy statutu z istniejącego dotychczas Oddziału II wydzielono Oddział IV — nadzoru archiwalnego i gromadzenia zasobu. W skład Oddziału IV weszło trzech pracowników wykonujących do tej pory czynności nadzorcze w ramach Oddziału II. Sytuacja ta w znacznym stopniu ułatwiła pracę, gdyż od tego momentu pracownicy Oddziału IV mogli się skupić przede wszystkim na swojej podstawowej działalności. Fakt nadania nowego Statutu Archiwum Państwowemu w Opolu zbiegł się w czasie z informacją o przejęciu pod nadzór archiwów samorządowych. Była to sytuacja o tyle korzystna, iż pracownicy Oddziału IV już w 1998 roku mieli plan kontroli archiwów samorządowych, mających się rozpocząć od stycznia 1999 roku. Zresztą część archiwów zakładowych była już znana, gdyż w latach 1990–1998 były przeprowadzone kontrole stanu uporządkowania materiałów archiwalnych po byłych urzędach miast i gmin, a także miejskich i gminnych radach narodowych.

W roku 1998 w związku z likwidacją oddziałów zamiejscowych w Brzegu¹⁴ i Nysie¹⁵, obszar działania Oddziału IV zwiększył się o obecne powiaty: brzeski, nyski i głubczycki. Dodało to pracownikom Archiwum Państwowego w Opolu kilkadziesiąt archiwów zakładowych państwowych jednostek organizacyjnych oraz archiwów samorządowych. Jednak w 1998 roku sprawą priorytetową była kontrola archiwów samorządowych. Dlatego bardzo pilną

---

¹⁰ Ibidem, s. 11.

¹¹ Dz. U. Nr 91, poz. 576, 577, 579, 1999.

¹² D. Nałęcz, op. cit., s. 9.

¹³ Zarządzenie Nr 18 NDAP z dnia 10 lipca 1998.

¹⁴ Zarządzenie Nr 6 NDAP z dnia 30 kwietnia 1998.

¹⁵ Zarządzenie Nr 26 NDAP z dnia 10 grudnia 1998.

pozostawała kwestia uregulowania trybu przeprowadzania kontroli oraz postępowania z materiałami archiwalnymi. Mając na uwadze wagę problemu Zarządzeniem Nr 8 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 15 czerwca 2000 roku w sprawie przeprowadzania przez archiwa państwowe kontroli postępowania z materiałami archiwalnymi (...) została wprowadzona „Instrukcja w sprawie organizacji i sposobu przeprowadzania kontroli”, stanowiąca załącznik nr 1 do w/w zarządzenia. Instrukcja ta w sposób dokładny i szczegółowy określała tryb przeprowadzania kontroli przez archiwa państwowe w archiwach zakładowych, gdyż regulowała wszystkie czynności, które należało przeprowadzić w trakcie kontroli, a także sam proces przygotowania do niej. Sam tryb przeprowadzenia kontroli nie różnił się od czynności kontrolnych przeprowadzanych przez inne organy administracji państwowej. Przede wszystkim kontrola miała na celu badanie zgodności działania z obowiązującymi przepisami prawa, ustalenie przyczyn i skutków stwierdzonych nieprawidłowości, jak również osób za nie odpowiedzialnych, a także wskazywanie sposobów i środków umożliwiających usunięcie stwierdzonych nieprawidłowości i uchybień¹⁶.

W związku z tym, pracownicy Oddziału IV byli objęci systemem szkoleń wewnętrznych, co prowadzi do ciągłego podnoszenia kwalifikacji. Było to obowiązkiem każdego pracownika przeprowadzającego kontrolę, gdyż powinno dawać „rękojmię należytego wykonywania obowiązków służbowych”.

Bardzo ważnym elementem kontroli był również sam formularz protokołu kontroli. Wzór formularza kontroli został także ujednolicony i stanowił załącznik nr 3 do zarządzenia nr 8 NDAP z dnia 15 czerwca 2000 roku. Bardzo istotną zmianą była kwestia wydawania zaleceń pokontrolnych. Do czasu wprowadzenia zarządzenia, zalecenia były wydawane w protokole kontroli, natomiast nowy wzór określał, iż zalecenia pokontrolne wydawane były po kontroli z podpisem i pieczętą imienną dyrektora.

Pracownicy nadzoru przeprowadzają kontrolę na podstawie imiennego upoważnienia wystawianego na dany rok kalendarzowy. Upoważnienie to daje prawo do przeprowadzenia kontroli prawidłowego prowadzenia registratur i archiwów zakładowych. Ponieważ instrukcje kancelaryjne i archiwalne szczegółowo regulują zasady postępowania z dokumentacją w jednostkach samorządowych, kontrolujący ma obowiązek ustalenia, czy przepisy te są respektowane. Wyeliminowanie błędów już w kancelarii prowadzi do usprawnienia pracy archiwisty zakładowego. Nadzór archiwów państwowych nad jednostkami samorządowymi doprowadził do pewnych pozytywnych przewarłościan. Poprzez kontrole archiwum zakładowego przestano je już traktować jako miejsca przechowania wszelkich zbędnych w urzędzie rzeczy.

---

¹⁶ M. P. z 1983 r. Nr 22, poz. 124.

Dzięki kursom kancelaryjno-archiwalnym, przeprowadzanym w archiwach państwowych, instruktażom przeprowadzanym przez pracowników nadzoru w trakcie kontroli, archiwisci zakładowi zaczęli mieć świadomość, jaki spoczywa na nich obowiązek. Niemożliwym stało się przekazanie dokumentacji do archiwum zakładowego bez spisów zdawczo-odbiorczych, bez symboli klasyfikacyjnych lub z tytułami niezgodnymi z rzeczowym wykazem akt. Niemożliwe było także przekazanie do archiwum zakładowego materiałów w stanie nieuporządkowanym.

Dlatego też działając na mocy ustawy nakładającej na archiwa państwowe obowiązek kontroli jednostek samorządowych, należało doprowadzić do tego, by wszystkie archiwa tych organów poprzez swój ład, porządek i przejrzystość ewidencji stały się źródłem wiedzy dla lokalnej społeczności¹⁷.

Reforma administracji publicznej z 1990 roku wprowadzała głębokie przemiany ustrojowe. W miejsce terenowych organów administracji państwowej powoływała jednostki samorządu terytorialnego. W związku z tym do archiwów państwowych należało przekazać materiały archiwalne, wytworzone przez byłe terenowe organy administracji publicznej. Tryb przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych regulowało zarządzenie NDAP¹⁸.

W myśl tego zarządzenia za materiały uporządkowane uważało się materiały prawidłowo ułożone wewnątrz teczek, prawidłowo opisane, z właściwym układem, zewidencjonowane oraz technicznie zabezpieczone. Na terenie właściwości Archiwum Państwowego w Opolu w roku 1990 materiały archiwalne żadnej z 64 likwidowanych państwowych jednostek organizacyjnych nie spełniały właściwych kryteriów. Należało zadać pytanie, co było przyczyną takiego stanu rzeczy. Skoro działające w latach 1973–1990 terenowe organy administracji państwowej podlegały nadzorowi państwowej służby archiwalnej, dlaczego ich materiały archiwalne były w stanie nieuporządkowanym, nie pozwalającym ich przejść do Archiwum Państwowego w Opolu.

Pierwsze przekazanie materiałów archiwalnych po zlikwidowanych terenowych organach administracji państwowej nastąpiło dopiero w roku 1995 i objęło 2,28 mb. materiałów archiwalnych za lata 1961–1990, czyli w posiadaniu przekazującego urzędu gminy były jeszcze materiały wytworzone przez prezydium gromadzkiej rady narodowej. W 1996 roku przejęto materiały archiwalne już po dwóch zlikwidowanych urzędach, o łącznym metrażu 2,22 mb. Natomiast w latach 1997–2000 do Archiwum Państwowego przejęto już

---

¹⁷ Dz. U. z 1983 r. Nr 38, poz. 173.

¹⁸ M. P. z 1986 r. Nr 4, poz. 31.

materiały po 27 byłych terenowych organach administracji państwowej o łącznym metrażu ok. 35 mb.

Pracownicy nadzoru Archiwum Państwowego w Opolu w latach 1990–2000 regularnie odwiedzali archiwa samorządowe, kontrolując stan uporządkowania materiałów archiwalnych odziedziczonych przez te urzędy. W dalszym ciągu jednak dokumentacja kat. A, która powinna być przekazana, nie spełniała wszystkich wymogów formalnych. Najczęstszymi błędami było: nieprawidłowe sporządzenie spisów zdawczo-odbiorczych, nadanie teczkom nieprawidłowych tytułów niezgodnych z jednolitym rzeczowym wykazem akt oraz nadanie nieprawidłowych dat skrajnych. O wiele korzystniej przedstawiała się sytuacja, kiedy na mocy ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym, należało przejąć materiały archiwalne, które w ciągu ośmioletniej działalności wytworzyły urzędy rejonowe.

Na terenie województwa opolskiego działało siedem urzędów rejonowych, które przez cały okres swej działalności były systematycznie kontrolowane przez pracowników Archiwum Państwowego w Opolu. Dlatego przejęcie materiałów archiwalnych wytworzonych przez te urzędy było dużo prostsze.

Archiwum Państwowe w Opolu przejęło wszystkie materiały archiwalne po byłych urzędach rejonowych. Na tym przykładzie można uwidocznić, jak ważną funkcję spełnia systematyczny nadzór archiwalny. Dokumentację niearchiwalną po urzędach rejonowych odziedziczyły starostwa powiatowe, które też na mocy ustawy podlegają w nadzorowi archiwów państwowych.

Jednym z ważniejszych działań nadzorczych nad archiwami zakładowymi jednostek samorządu terytorialnego jest rozpatrywanie wniosków o wydanie zgody na brakowanie dokumentacji niearchiwalnej. Tryb i warunki składania wniosków dotyczących brakowania dokumentacji niearchiwalnych normowało Zarządzenie NDAP z dnia 20 maja 1998 roku¹⁹. Zarządzenie to precyzyjnie regulowało przepisy dotyczące brakowania dokumentacji niearchiwalnej, mimo to większość jednostek samorządu terytorialnego, zwracających się z wnioskiem na brakowanie do Archiwum Państwowego w Opolu, po przejęciu ich pod nadzór popełniały podstawowe błędy. Do najczęstszych należało: sporządzanie spisów na brakowanie na niewłaściwym formularzu, brak protokołu oceny dokumentacji niearchiwalnej, brak na wniosku na brakowanie podpisu kierownika jednostki organizacyjnej. Wszystkie wnioski z takimi błędami musiały zostać ze względów formalnych odrzucane. Do innych, równie istotnych błędów zaliczyć można było brak przestrzegania terminów przechowywania poszczególniej dokumentacji.

W roku 1999 na ogólną ilość 247 wydanych przez Archiwum Państwowe w Opolu zezwoleń na brakowanie zaledwie 29 było przeznaczonych dla jednostek samorządu terytorialnego i ogólna ilość brakowanej dokumentacji wynosiła

¹⁹ M. P. z 1989 r. Nr 17, poz. 31.

249,27 mb. Natomiast już w pierwszym półroczu roku 2000 dał się zauważyć znaczący wzrost, na ogólną ilość wydanych 122 zezwoleń na brakowanie dokumentacji niearchiwalnej aż 20 było przeznaczonych dla archiwów samorządowych. Ogólna ilość brakowanej dokumentacji niearchiwalnej w pierwszym półroczu wyniosła 115,8 mb. Nasuwał się wniosek, że jest pewna grupa archiwów, które regularnie starają się brakować akta, natomiast większość nie brakowała ich w ogóle lub brakuje nieregularnie.

Według danych z protokołów kontroli archiwów zakładowych na terenie właściwości Archiwum Państwowego w Opolu zaledwie w sześciu archiwach jednostek samorządu terytorialnego dokumentację niearchiwalną brakowało się corocznie, w ośmiu nie brakowano jej w ogóle, natomiast reszta brakowała ją sporadycznie.

Bardzo ważnym elementem dotyczącym brakowania dokumentacji są ekspertyzy. Przeprowadza się je, jeśli zachodzi podejrzenie, iż wśród brakowanej dokumentacji znajdują się materiały archiwalne. Ekspertyzy są z reguły przeprowadzane w trakcie kontroli archiwum zakładowego. Do obowiązków pracownika nadzoru należy przeprowadzenie wnikliwej analizy przedstawianej do ekspertyzy dokumentacji i stwierdzenie, czy stanowi ona materiały archiwalne, czy jest to dokumentacja, która może ulec brakowaniu. W większości przypadków ekspertyza jest przeprowadzana na dokumentacji odziedziczonej przez samorządy po terenowych organach administracji państwowej. Podczas ekspertyzy dokumentacji należy kierować się wieloma kryteriami.

Do najważniejszych z nich należą:

1. kryterium wartości informacyjnej
2. kryterium niepowtarzalności dokumentacji
3. kryterium niepowtarzalności tekstów
4. kryterium unikatowości
5. kryterium typowości
6. kryterium zachowania dokumentacji²⁰.

Tak więc dopiero po sprawdzeniu tych kryteriów można zakwalifikować dokumentację do określonej kategorii.

Podstawowym narzędziem pracy kancelaryjnej i archiwalnej w każdej jednostce organizacyjnej są normatywy kancelaryjno-archiwalne. Normatywy kancelaryjne, a szczególnie rzeczowe wykazy akt, mają długą tradycję w historii polskiej administracji. Stosowane były w polskiej administracji publicznej już w dwudziestoleciu międzywojennym. Wprowadzono je po wejściu w życie uchwały Rady Ministrów z dnia 24 sierpnia 1931 roku o przepisach

---

²⁰ E., Borodij, *Aktualne problemy wartościowania samorządowej dokumentacji aktowej*, [w:] *Archiwa samorządowe ...*, s. 115.

kancelaryjnych administracji publicznej²¹. Po drugiej wojnie światowej terenowa administracja publiczna zaczęła stosować rzeczowe wykazy akt, które opierały się na strukturze organizacyjnej urzędu. Pod koniec lat sześćdziesiątych poszczególne ministerstwa zaczęły opracowywać własne rzeczowe wykazy akt dla podległych im wydziałów prezydów rad narodowych. Sytuacja ta trwała do 1968 roku, kiedy został wydany wzorcowy wykaz akt wydziałów prezydów miejskich rad narodowych miast niestanowiących powiatów. Ten rzeczowy wykaz akt obowiązywał do czasu wprowadzenia po kolejnej reformie administracyjnej rzeczowego wykazu akt dla urzędów terenowych organów administracji państwowej, który został wprowadzony Zarządzeniem Ministra Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska z dnia 12 grudnia 1975 roku. Jest to zresztą jeden z najbardziej znanych rzeczowych wykazów akt, gdyż stanowi on podstawę klasyfikacji i kwalifikacji dokumentacji przejmowanej do archiwów państwowych po byłych terenowych organach administracji państwowej. W dniu 22 grudnia 1990 roku Zarządzeniem Nr 32 Ministra — Szefa Urzędu Rady Ministrów, ustalono jednolity rzeczowy wykaz akt dla urzędów terenowych organów rządowej administracji ogólnej. Ten wykaz akt miał być stosowany przez gminy, choć układ haseł odzwierciedlał głównie zadania ówczesnej administracji rządowej. Z biegiem lat, w wyniku wydawanych ustaw, które wprowadzały nowe zadania wykonywane przez samorządy, np. dotyczące zamówień publicznych lub finansów publicznych, rzeczowy wykaz akt w coraz mniejszym stopniu przystawał do posiadanych kompetencji. O tym, iż obowiązujący rzeczowy wykaz akt nie spełniał swoich funkcji, świadczy fakt, że w latach 1991–1997 przesłano do Archiwum Państwowego w Opolu aż 14 wniosków z jednostek samorządowych z propozycjami uzupełnień do rzeczowego wykazu akt. Nie wszystkie przesłane wnioski, z powodu błędów formalnych i merytorycznych, zostały zaopiniowane pozytywnie, lecz ilość urzędów ubiegających się o rozszerzenia do wykazu akt świadczy, iż nie spełniał on swoich funkcji. Nie tylko rzeczowe wykazy akt były nadsyłane w tych latach do Archiwum Państwowego w Opolu. Nadesłano też dwie instrukcje kancelaryjne, opracowane na własny użytek przez urzędy samorządowe. Instrukcje te spotkały się z pozytywną opinią Archiwum Państwowego w Opolu.

Masowy napływ uzupełnień do rzeczowego wykazu akt nastąpił w roku 1999. Wiązało się to z przejściem pod nadzór jednostek samorządowych. Jednym z zaleceń do każdego protokołu kontroli archiwum zakładowego było właśnie nadesłanie do Archiwum Państwowego w Opolu propozycji uzupełnień do rzeczowego wykazu akt. W 1999 roku do Archiwum Państwowego w Opolu spłynęły propozycje rozszerzeń z piętnastu jednostek samorządowych, w tym

---

²¹ R., Banduch *Stosowanie rzeczowych wykazów akt w administracji publicznej*, [w:] *Archiwa samorządowe...*, s. 121.

z dwóch starostw powiatowych i Urzędu Marszałkowskiego w Opolu. Nie była to korzystna sytuacja, gdyż bardzo często zdarzały się przypadki, iż to samo hasło klasyfikacyjne w różnych urzędach miało zupełnie inny symbol klasyfikacyjny.

Nadsyłanie aneksów do rzeczowego wykazu akt na terenie województwa opolskiego zostało w pewnym momencie powstrzymane. Było to związane z informacją otrzymaną przez pracowników Archiwum Państwowego w Opolu, iż trwają prace, które właściwie są w fazie końcowej, nad opracowaniem rzeczowego wykazu akt dla jednostek samorządu terytorialnego. Jako pierwszy ukazał się wprowadzony Rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 7 grudnia 1999 roku rzeczowy wykaz akt dla organów powiatu²², jako następny został opublikowany wykaz akt dla samorządu województwa, również Rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów²³. Oba stanowiły załącznik do wydanych w 1998 roku instrukcji kancelaryjnych, wprowadzonych w życie na mocy ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku.

Najdłużej trzeba było czekać na rzeczowy wykaz akt dla organów gmin. Mimo iż organy gminne były poinformowane o trwających pracach nad opracowaniem rzeczowego wykazu akt, w dalszym ciągu napływały aneksy z prośbą o zatwierdzenie. Rzeczowy wykaz akt dla organów gmin ukazał się Rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 22 grudnia 1999 roku. Wszystkie rzeczowe wykazy akt dla organów samorządu terytorialnego zaczęły obowiązywać od dnia 1 stycznia 2000 roku.

Niestety — jak się wydaje — wprowadzone rzeczowe wykazy akt również nie były w pełni przystosowane do funkcji wykonywanych przez organy samorządu terytorialnego. W ciągu pierwszych pięciu miesięcy od momentu ich wprowadzenia napłynęły do Archiwum Państwowego w Opolu trzy wnioski, w tym jeden ze starostwa powiatowego, z prośbą o zatwierdzenie nadesłanych haseł uzupełniających do jednolitych rzeczowych wykazów akt.

W myśl przepisów, nie ze wszystkimi aneksami do jednolitego rzeczowego wykazu akt organy samorządu terytorialnego miały obowiązek zwracać do archiwum państwowego. Klasy III i IV rzędu mogły rozbudowywać w komórce organizacyjnej urzędu, pod warunkiem zachowania tej samej kategorii. Zmiany polegające na dodaniu haseł I i II rzędu mogły być wykonywane na podstawie zarządzenia kierownika urzędu w porozumieniu z archiwum państwowym.

Posługiwanie się przez urzędy prawidłowo skonstruowanym rzeczowym wykazem akt w dużym stopniu ułatwia pracę. Pozwala pracownikowi samodzielnie dokonywać kwalifikacji akt, dzieląc je na materiały archiwalne kat A wchodzące w skład narodowego zasobu archiwalnego, przeznaczone do wieczystego przechowywania, a także dokumentację niearchiwalną kat B, która

---

²² Dz. U. z 1999 r. Nr 102, poz. 1187.

²³ Ibidem, poz. 1192.

po upływie obowiązujących okresów przechowywania może ulec brakowaniu. Okres przechowywania kat B oznacza dodana przy niej cyfra arabska. Symbolem BC oznacza się dokumentację manipulacyjną o krótkotrwałym znaczeniu, która po wykorzystaniu może zostać wybrakowana bez przekazywania do archiwum zakładowego, natomiast dokumentację, o której wartości ma zdecydować archiwum państwowe, oznacza się symbolem BE. Okresy przechowywania dokumentacji wynikają zarówno z praktycznych potrzeb urzędu, jak i z obowiązujących przepisów zawartych w ustawach i rozporządzeniach. Ich syntetyczne zebranie i umieszczenie w jednolitym rzeczowym wykazie akt stanowi nieocenioną pomoc w funkcjonowaniu urzędu²⁴.

Podstawową czynnością nadzorczą nad archiwami zakładowymi jednostek samorządu terytorialnego jest ich kontrola, która ma na celu rzetelne i obiektywne sprawdzenie realizacji przez jednostki organizacyjne zadań wynikających z ustawy. Zgodnie z zarządzeniem nr 8 NDAP z dnia 8 czerwca 2000 r. przeprowadzanie kontroli należy poprzedzić merytorycznym przygotowaniem. W przygotowaniach do kontroli należy uwzględnić m.in.: przepisy prawa archiwalnego, wyniki wcześniejszych kontroli, informacje dotyczące funkcjonowania jednostki organizacyjnej takie jak przepisy ogólnopaństwowe, publikacje środków masowego przekazu oraz zmiany organizacyjne dotyczące jednostki. Po przeprowadzaniu analizy przepisów i stosowanym przygotowaniu można przystąpić do kontroli. Pracownicy archiwów państwowych kontrolują wszystkie aspekty działania archiwów zakładowych takie jak ewidencja, lokal, zabezpieczenia archiwum. Jednak jedną z ważniejszych czynności dokonywanych w trakcie kontroli archiwum zakładowego jest analiza jego zasobu.

Zasób każdego archiwum zakładowego można podzielić według różnych kryteriów. Podstawowym kryterium jest podział na podstawie klasyfikacji akt, czyli na kat A (materiały archiwalne) i kat B (dokumentację niearchiwalną).

Innym kryterium wyróżniającym może być podział według statusu prawnego dokumentacji, którą dzielimy na:

1. dokumentację własną,
2. dokumentację odziedziczoną,
3. dokumentację zdeponowaną,
4. dokumentację obcą.

Kolejnym kryterium podziału może być rodzaj dokumentacji, którą dzielimy na:

1. dokumentację aktową,
2. dokumentację techniczną,
3. dokumentację elektroniczną

²⁴ R. Banduch, op. cit., s. 123.

4. dokumentację geodezyjno-kartograficzną.
5. dokumentację audiowizualną

Dla każdego rodzaju dokumentacji należy ustalić daty skrajne i wartość archiwalną.

Wszystkie te kryteria podziału znalazły swe odzwierciedlenie w punkcie 2. formularza protokołu kontroli archiwum zakładowego, stanowiącego załącznik nr 3 do zarządzenia nr 8 NDAP z dnia 15 czerwca 2000 roku.

Jak już wspomniano wcześniej, przez pracowników archiwów państwowych, kontrolowany jest także stan techniczny archiwów zakładowych. Do urządzenia archiwum zakładowego potrzebne są odpowiednie warunki lokalowe oraz niezbędny sprzęt, ponieważ od tych rzeczy w dużej mierze zależy jego prawidłowe funkcjonowanie. Warunki lokalowe muszą stanowić gwarancję właściwego przechowywania akt. Lokal archiwum zakładowego powinien posiadać:

1. pomieszczenie biurowe służące do pracy biurowej pracowników archiwum zakładowego i do udostępniania akt,
2. magazyn służący do przechowywania materiałów archiwalnych i dokumentacji niearchiwalnej,
3. pomieszczenie służące do składowania dokumentacji wydzielonej na makulaturę.

Ponadto, jak stanowi instrukcja archiwalna, lokal powinien być suchy, widny i w zasadzie mieścić się na parterze. Lokal powinien posiadać mocne drzwi i zamki, okratowane okna, powinien posiadać instalację elektryczną i dobrą wentylację.

Z danych wynikających z protokołów kontroli archiwów zakładowych wynika, iż w zasadzie większość archiwów zakładowych w roku 2000 nie spełniała stawianych wymagań. Na ogólną ilość 76 jednostek organów samorządu terytorialnego w czterech archiwach nie posiadały samodzielnego lokalu, dokumentacja przechowywana była w szafach w komórkach organizacyjnych. W tych jednostkach, gdzie archiwum zakładowe istniało, ich lokalizacja też nie była prawidłowa. W 32 przypadkach archiwum zakładowe znajdowało się w piwnicy, w 22 — na strychu. Żadne z tych miejsc niestety nie dawało gwarancji należytego przechowywania dokumentacji. Dlatego pracownicy nadzoru Archiwum Państwowego w Opolu zwracali uwagę kierownikom jednostek organizacyjnych na to, iż dokumentacja jest przechowywana w niewłaściwych warunkach.

Ogólna powierzchnia wszystkich lokali archiwów samorządowych będących pod nadzorem Archiwum Państwowego w Opolu wynosi 1994 m², co dawało średnią 26,2 m² na jeden urząd.

Zabezpieczenie archiwów samorządowych przed pożarem, kradzieżą i dostępem osób postronnych stało na lepszym poziomie. Wszystkie lokale archiwów zakładowych wyposażone były w gaśnice proszkowe i inny sprzęt gaśniczy oraz posiadały właściwe zabezpieczenia, nierzadko nawet systemy antywłamaniowe.

Zasadniczo wyboru lokalu archiwum zakładowego jednostki nadzorowane powinny były dokonywać w porozumieniu z archiwum państwowym, gdyż tak stanowiła instrukcja archiwalna. Najczęściej jednak archiwa zakładowe usytuowane były w lokalach, w których znajdowały się już w okresie funkcjonowania terenowych organów administracji państwowej.

Wyposażenie archiwów jednostek samorządu terytorialnego było właściwie we wszystkich urzędach bardzo do siebie podobne. Standardowym elementem wszystkich archiwów były regały metalowe lub drewniane, szafy oraz sprzęt biurowy umożliwiający archiwście zakładowemu pracę nad aktami w archiwum zakładowym. Regały kompaktowe występowały zaledwie w jednym archiwum zakładowym.

Żadne z archiwów jednostek samorządu terytorialnego, będących pod nadzorem Archiwum Państwowego w Opolu, nie miało na swym wyposażeniu sprzętu komputerowego. Mimo powszechnej komputeryzacji i gamy profesjonalnych programów do obsługi urzędu żaden z pakietów nie zawierał programu, który umożliwiałby prowadzenie ewidencji archiwum zakładowego.

Prawidłowe prowadzenie i funkcjonowanie archiwum zakładowego zależy w dużej mierze nie tylko od nadzoru archiwum państwowego, ale i wizytacji kierownika jednostki organizacyjnej, kierownika komórki, któremu podlega archiwum zakładowe, oraz przede wszystkim od osoby, która jest odpowiedzialna za prowadzenie archiwum. Osoba wyznaczona przez kierownika jednostki organizacyjnej do prowadzenia archiwum zakładowego powinna być do tej pracy szczególnie predestynowana. Obowiązki te bowiem wymagają dokładności i systematyczności w działaniu.

Według danych z protokołów kontroli zaledwie w jednym urzędzie archiwista zakładowy pracował na pełnym etacie. Inny urząd zatrudniał archiwistę na połowę etatu, a kolejny — na mniej niż połowę. We wszystkich pozostałych jednostkach samorządu terytorialnego archiwisci wykonywali swą pracę w ramach innych obowiązków służbowych. Nie było również reguły co do innych obowiązków służbowych osób prowadzących archiwum zakładowe, gdyż były to osoby obsługujące sekretariat, prowadzące kadry, zajmujące się obroną cywilną oraz wieloma innymi obowiązkami. W tej sytuacji prowadzenie archiwum zakładowego schodziło na dalszy plan. Często kierownicy jednostek organizacyjnych uważali, że prowadzenie archiwum zakładowego jest czynnością tak mało pracochłonną, iż powierzenie tej funkcji pracownikowi odpowiedzialnemu za inne zadania, nie będzie kolidowało z wykonywanymi przez niego czynnościami. W chwili obecnej sytuacja ulega pewnej poprawie, gdyż

nadzór archiwalny uświadomił wójtom, burmistrzom i prezydentom, jak istotną jest prawidłowa praca archiwisty. Zaowocowało to tym, że coraz więcej pracowników archiwów zakładowych jest wysyłanych na fachowe kursy i szkolenia.

Robert Maliński

Supervisory issues based on the example of local government archives
in Opole province during 2000

The paper describes the activities of the Fourth Department of Archival Supervision and Records at the State Archive in Opole, with reference to local government units both at commune and district level during 1999–2000. The study is based on data received from protocols following an inspection carried out in local government units and the Azak+ survey which was organized within the State Archive in Szczecin.

The author presents the condition of self-government archives in a synthetic way and their needs at the end of the twentieth century. The main issues analyzed in the paper are: the inspections of the record centers, establishing the standards for administrative archives, weeding of documentation and the archive's accommodation of local government units as of the year 2000.

Jolanta Bugaj

Nadzór archiwalny

czyli nie taki archiwista straszny, jak go malują.

Artykuł usunięto, ponieważ autorka nie wyraża zgody
na jego publikację w wersji elektronicznej.

WYKAZ BYŁYCH PRACOWNIKÓW ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W OPOLU

1.	Elżbieta Balas	1974–1975	archiwista
2.	Katarzyna Balicka	1998–1999	archiwista
3.	Stanisława Bartków	1954–1958	młodszy archiwista
4.	Bożena Bartyńska	1972–1973 1984–1998	kustosz, kierownik Oddziału w Nysie
5.	Ewa Bednarczyk	1994	sprzątaczką
6.	Franciszek Bednorz	1999–1999	dozorca-konserwator
7.	Iwona Biegun	1994–1998	archiwista
8.	Jadwiga Biel	1974	sprzątaczką
9.	Halina Blach	1970–1974	maszynistka
10.	Barbara Bojarska	1977–1979	referent
11.	Maria Borkowska	1958–1969	kierownik Referatu Finansowego, główny księgowy
12.	Zofia Borowik	1994–1998	portier
13.	Grażyna Boruta	1971–1973	manipulant archiwalny
14.	Agnieszka Brabańska	2001	referent
15.	Hildegarda Breitkopf	1961	sprzątaczką
16.	Genowefa Brudzińska	1960–1961	sprzątaczką
17.	Janina Budnik	1963–1990	pomocnik archiwisty
18.	Marta Buhl	1953–1958	starszy magazynier archiwalny
19.	Helena Burzańska- Bielkin	1954–1967	manipulant archiwalny
20.	Halina Caban	1996–1997	sprzątaczką
21.	Ludwik Chęłpa	1973–1989	konserwator centrali telefonicznej
22.	Eugeniusz Chorub	1961–1963	intendent
23.	Jan Cichoń	1959–1994	kustosz
24.	Anna Cioch	1997	referent
25.	Marian Czapliński	1955–1963	kierownik Oddziału w Brzegu
26.	Stefan Czech	1954–1996	adiunkt, kierownik oddziału

27.	Paweł Datko	1975–1978	palacz c.o.
28.	Małgorzata Dąbrowska	1989–1993	referent administracyjny
29.	Ryszard Dermin	1966–1978	dyrektor Archiwum
30.	Matylda Dobis	1968–1976	referent
31.	Janina Domska	1969–2004	kustosz
32.	Walter Dudek	1999–2004	konserwator- kierowca
33.	Zbigniew Dudka	2004	robotnik gospodarczy
34.	Sławomir Dworzański	1998–1999	konserwator
35.	Wanda Dybek	1987	archiwista
36.	Alicja Dzwonkowska	1989–1992	starszy księgowy
37.	Elżbieta Fabig	1974–1992	sprzątaczką
38.	Pelagia Fit	1960–1970	manipulant archiwalny
39.	Łucja Fołtyn	1955–1960	intendent
40.	Sabina Franz	2001	referent
41.	Lucyna Gajer	1997	pracownik obsługi
42.	Marzena Gibas	2001	referent
43.	Danuta Zofia Gieręś	1998	archiwista
44.	Kunegunda Glapa	1964–1996	młodszy archiwista
45.	Tomasz Glazder	1999–2000	młodszy archiwista
46.	Czesława Glensk	1959–1967	starszy asystent naukowo-badawczy
47.	Krystyna Głąb	1973–1975	młodszy dokumentalista
48.	Jadwiga Gołębiowska	1993–1996	portier
49.	Renata Gorzel	1954–1958	kierownik Działu Administracyjno-Finansowego
50.	Krystyna Grajecka	1960–1989	kierownik Działu Administracyjno-Gospodarczego
51.	Mirosław Gruchacz	1989–1998	starszy archiwista
52.	Aneta Grzegocka	2005	inspektor ds. administracji i kadr
53.	Wacława Grzesiukiewicz	1960–1964	woźna
54.	Jadwiga Gurdek	1973	sprzątaczką
55.	Piotr Hampel	1975–1992	palacz c.o.
56.	Rozalia Hauk	1961–1969	manipulant archiwalny
57.	Bernadeta Ignac	1994–2000	kierownik Działu Administracyjno-Gospodarczego
58.	Hubert Ignac	1995–1998	konserwator
59.	Aleksander Iszczuk	1990	archiwista
60.	Leszek Izbiński	1964–1980	kierownik Oddziału w Brzegu
61.	Krzysztof Jachym	1990–1991	pomocnik archiwisty
62.	Regina Jakubowska	1953–1955	kierownik Działu Administracyjno-Finansowego
63.	Iwona Janik	1982–1983	referent finansowy

64.	Elżbieta Janiszewska	1998	referent
65.	Leona Jarek	1991–1996	portier
66.	Zdzisław Jasiak	1993	referent administracyjno-gospodarczy
67.	Tadeusz Jastrowicz	1985–1991	samodzielny pracownik ds. BHP i OC
68.	Andrzej Janas	2005	konserwator
69.	Maria Józek	1973–1980	referent
70.	Irena Jurkiewicz	1953–1971	adiunkt archiwalny
71.	Stefania Kaczowska	1973–1976	sprzątaczką
72.	Piotr Kaczmarczyk	1960–1970	starszy manipulant
73.	Barbara Kaczmarek	1972	manipulant archiwalny
74.	Eryka Kalla	1951–1959	młodszy archiwista
75.	Grzegorz Kapalka	2001	referent
76.	Barbara Kapes	1973	manipulant archiwalny
77.	Arkadiusz Karbowski	1989	pomocnik archiwisty
78.	Jolanta Karbowska	1995	archiwista
79.	Bolesław Kasztelewicz	1985–1987	specjalista ds. obronnych
80.	Cecylia Klimas	1953–1954	starszy rejestrator
81.	Stanisława Klimek	1978–1989	główny księgowy
82.	Dorota Kokot	1969	maszynistka
83.	Arkadiusz Kolerski	1975–1977	archiwista
84.	Ewelina Kołpak	1998–2001	młodszy archiwista
85.	Magdalena Koralewska	1967–1968	maszynistka
86.	Jan Kornek	1988–2012	dyrektor Archiwum
87.	Elżbieta Kostura	1954–1958	sprzątaczką
88.	Małgorzata Koteluk	1980–1988	referent
89.	Janusz Koss	1991–1995	pomocnik archiwisty
90.	Ludmiła Kotwicka	1991–1994	portier
91.	Katarzyna Krawczyk	1997–2000	archiwista
92.	Wanda Krążko	1958	sprzątaczką
93.	Sabina Kurtz	2001–2004	młodszy archiwista
94.	Brygida Kusiak	1993–1994	referent
95.	Helena Lasończyk	1952–1992	kustosz
96.	Arkadiusz Lelek	1992–1994	archiwista
97.	Janina Leszczyńska	1972	sprzątaczką
98.	Urszula Loba	1992–1996	główny księgowy
99.	Joanna Ładomirska	1959–1960	archiwista
100.	Katarzyna Łuczak	1996–1997	referent
101.	Piotr Łuczaków	2002–2004	inspektor ds. administracji i kadr

102.	Eugenia Łysiak	1971–2000	kustosz
103.	Wojciech Łysiak	1997	portier
104.	Gabriela Maciak	1998–2001	portier
105.	Adolf Mamerow	1975	rzemieślnik
106.	Krystyna Danicka-Marciak	1968–1996	kustosz
107.	Tadeusz Marciniszyn	2004	inspektor ds. administracji i kadr
108.	Dorota Marcinkiewicz	2000–2001	inspektor ds. administracji i kadr
109.	Ludmiła Marcinkowska	1968–1978	główny księgowy
110.	Tadeusz Marszałek	1965–1972	kierownik Powiatowego Archiwum Państwowego w Kluczborku
111.	Maria Mastalerz	1972	sprzątaczką
112.	Artur Mazur	1991	portier
113.	Katarzyna Mazur	1995–1996	młodszy archiwista
114.	Michał Mazur	1996	młodszy archiwista
115.	Leszek Mazurkiewicz	1998–1999	archiwista
116.	Anna Medelnik	1992–1993	sprzątaczką
117.	Wojciech Mendel	1979–1983	archiwista
118.	Danuta Merta	1972–1975	palacz c.o.
119.	Genowefa Męcik	1970–1972	palacz c.o.
120.	Gabriela Michalczyk	1972–1982	młodszy pomocnik archiwalny
121.	Urszula Mielimąka	1952–1957	magazynier
122.	Irmtrauda Młoczek	1958–1961	sprzątaczką
123.	Joanna Mruczek	1998–1999	archiwista
124.	Janina Musioł	1974–1989	referent administracyjny
125.	Teresa Musioł	1998–1999	archiwista
126.	Helena Mykita	1995–1997	starszy referent
127.	Zofia Niewiadomska	1992–1997	sprzątaczką
128.	Małgorzata Nicpoń	1954–1960	kierownik kancelarii
129.	Andrzej Nowak	1999	konserwator
130.	Michaela Nowak	1998	młodszy archiwista
131.	Teresa Orlik	1984–1986	referent finansowy
132.	Damian Orłowski	2003–2004	archiwista
133.	Elżbieta Ornatowska	1996–1999	główny księgowy
134.	Rafał Ornatowski	1992	archiwista
135.	Janusz Oszytko	1992–1995	archiwista
136.	Anna Palczak	1973–1982, 1983–1988, 1992–1994	kierownik oddziału
137.	Piotr Pałys	1988–1992	archiwista
138.	Stefania Pardej	1994–1995	portier

139.	Marian Pawlicki	1991	samodzielny pracownik techniczny
140.	Jan Pawlik	1977–1989	kustosz
141.	Stefan Pawliszyn	1989–1990	główny specjalista ds. remontu kapitalnego
142.	Andrzej Peszko	1998–1999	archiwista
143.	Janina Piotrowska	1973–1992	sprzątaczką
144.	Michalina Pluterska	1952–1959	woźna
145.	Jan Polednia	1992–1993	samodzielny referent administracyjno-gospodarczy
146.	Stefan Popiołek	1951–1965, 1978–1986	dyrektor Archiwum
147.	Ewa Prasol	1961–1967	sprzątaczką
148.	Elżbieta Rączka	1993–1994	sprzątaczką
149.	Brygida Reginek	1967–1997	portier
150.	Jerzy Reginek	1969–1974, 1976–1994	palacz c.o.
151.	Krzysztof Reginek	1991–1994	palacz c.o.
152.	Marta Reginek	1961–1967	portier
153.	Zygmunt Reginek	1978–1994	palacz c.o.
154.	Violetta Rezler-Wasielewska	1990–1994	archiwista
155.	Krystyna Romanowicz	1959	woźna
156.	Kazimierz Różanowski	1953–1976	adiunkt naukowo-badawczy
157.	Alfred Rutkowski	1996–1997	portier
158.	Jolanta Sarnecka	1992–1994	archiwista
159.	Urszula Schauder	1987–1990	sprzątaczką
160.	Janina Sergiel	2001–2006	główny księgowy
161.	Bronisław Serwaczak	1980–1998	kierownik Oddziału w Brzegu
162.	Stanisława Sędlak	1995–2006	pracownik gospodarczy
163.	Halina Sienkiewicz	1968	młodszy archiwista
164.	Małgorzata Sierka	1976–1982	młodszy archiwista
165.	Elżbieta Sinicka	1997	portier
166.	Bogusława Sięka	1978–1979	referent
167.	Paweł Skawiński	1993–2010	kierownik oddziału
168.	Janina Skrybajło	1991–1993	portier
169.	Krystyna Sławik	1989–1993	starszy księgowy
170.	Krystyna Słowik	1961	sprzątaczką
171.	Eryka Sobota	1962–1987	sprzątaczką
172.	Ryszard Sokół	1970–1971	manipulant archiwalny
173.	Anna Soroka	1967–1968	referent
174.	Jerzy Sowiński	2000–2003	archiwista
175.	Stefan Spychalski	1953–1985	kustosz

176.	Dorota Stachurska-Rajter	1986–1989, 1995–1996	konserwator
177.	Monika Stefaniszyn	2001	referent
178.	Joanna Stępień	1986–1988	referent finansowy
179.	Ewa Stotko	2001–2002	inspektor ds. administracji i kadr
180.	Dorota Strzałkowska	1983–1984	referent finansowy
181.	Maria Strzelczyk	1967–1974	sprzątaczką
182.	Mirosława Szafran	1969–1976	manipulant archiwalny
183.	Joanna Szczerba	1983–1986	archiwista
184.	Alina Szelągowska	1974–1976	młodszy archiwista
185.	Czesław Szewczyk	1996	portier
186.	Ryszard Sztabiński	1971	manipulant archiwalny
187.	Beata Szutenberg	1994–1998	kierownik oddziału
188.	Marta Szweda	1999–2000	archiwista
189.	Dorota Śledziewska	1994	młodszy archiwista
190.	Jolanta Świstak	1990–1995	samodzielny referent ds. administracyjnych
191.	Roman Tessak	1966–1968	młodszy archiwista
192.	Hubert Tiszbirek	1994–1995	samodzielny referent ds. administracyjno- gospodarczych
193.	Ewa Tkocz	1973	sprzątaczką
194.	Ernestyna Tomala	1957–1964	magazynier
195.	Stefania Tomków	1959–1960	pracownik fizyczny
196.	Mirosława Twardochleb	1976–1978	młodszy dokumentalista
197.	Anna Tymorek	1996	portier
198.	Mirosława Wajnert	2000–2002	referent
199.	Janina Wilczek	1972	sprzątaczką
200.	Ilona Węgiel	1999–2000	archiwista
201.	Wojciech Węgiel	1999–2000	archiwista
202.	Hubert Wiench	1975	palacz c.o.
203.	Horst Więcek	1965	młodszy archiwista
204.	Elżbieta Willman	1959–1960	magazynier
205.	Teresa Witczyk	1989–1992	główny księgowy
206.	Janina Wnęk	1973–1976	p.o. kierownika Powiatowego Archiwum Państwowego w Kluczborku
207.	Waldemar Wolc	1990–1991	pomocnik archiwisty
208.	Małgorzata Woźnica	1997	pracownik obsługi
209.	Ernestyna Wyglenda	1962	magazynier
210.	Wiesław Wyglenda	1951–1956	kierownik Powiatowego Archiwum Państwowego w Raciborzu

211.	Elżbieta Zacharz	1973–1975	młodszy archiwista
212.	Barbara Zajda	1972	sprzątaczką
213.	Maria Zalewska	1974–1982 1982–1998	starszy pomocnik archiwalny, sprzątaczką
214.	Kazimierz Zalewski	1960–1988 1988–1989	kierownik Oddziału Archiwum Państwowego w Nysie, kustosz
215.	Zygmunt Zalewski	1978–1980	młodszy archiwista
216.	Danuta Załugowicz	1974–1997	archiwista
217.	Justyna Zasieczna	2001	referent
218.	Maria Zemsta	1951–1953	sprzątaczką
219.	Renata Zielińska-Hendzel	1990–1991	referent administracyjny
220.	Irena Zych	1994–1996	starszy księgowy
221.	Andrzej Żak-Mensah	1987–1990	dyrektor Archiwum
222.	Stefania Żarkiewicz	1960–1989	magazynier

OPERA EXTRAORDINARIA

W przygotowaniu:

Otwarty skarbiec pamięci. Studia Zespołu Archiwum Państwowego w Opolu
zebrane z okazji 60-lecia powstania instytucji
Część druga: Bogactwo zasobu i przygoda poznania
pod red. Mirosława Lenarta

„Kto ojczyźnie swej służy, sam sobie służy”
Pamiętka obchodów czterechsetlecia śmierci Piotra Skargi
pod red. Mirosława Lenarta

Zwalczanie wściekliczny w Opolu na przełomie XVIII i XIX wieku
w świetle źródeł archiwalnych
w opracowaniu Rafała Górnego

Lista żydowska – jeszcze jedno świadectwo holokaustu.
Wypisy źródłowe z akt zespołu Urzędu Statystycznego Rzeszy,
znajdujących się w zasobie Archiwum Państwowego w Opolu
(lata 1942-1944)
w opracowaniu Aleksandry Starczewskiej-Wojnar i Marii Osiki

„Z proletariackim pozdrowieniem...”.
Obchody Świąta Pracy na Opolszczyźnie w latach 1945-1989.
Materiały edukacyjne.
W opracowaniu Sławomira Marchela i Justyny Sowińskiej

